

palócföld

irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat LIX. évfolyam 2013/6.

Juhász Tibor, Nyerges András, Vécsei Rita Andrea

TARTALOM

„kávéházi szegleten...”

● Juhász Tibor	A Rendező és a Jós	3
● Vécsei Rita Andrea	Csiga egy lány hajában / Sacrificium / Egy reggel futni kezdek	5
● Hartay Csaba	Letöltendő / Félalvó nyár / Aggódásokkal szemben / Robbantott ábra / Napköltészet	8
● Szegedi Kovács György	Csoportkép	13
● Lázár Bence András	Promissio / Eucharisztia	14
● Virágh Szabolcs	Mint túlérett gyümölcs / Biztosan szeret	18
● Szabó Imola Julianna – Magolcsay Nagy Gábor	Lucid álmok	20

Tarján Bulvár

● Debreceni Boglárka	Tuti befutók	24
----------------------	--------------	----

Próza és vidéke

● Nyerges András	Batyu (Regényrészlet)	27
● Paládi Zsolt	A sötét anyag	35
● Stummer Attila	Öregek	42
● Frideczky Katalin	Szerelés	45

Kutatóterület (Petri 70, Gárdonyi 150)

● Papp Dénes	„A költőket be kéne tiltani.” (Gondolatok Petri György <i>Sár</i> című kötete kapcsán)	47
● Pataki Viktor	Elhallgatott mondatok (Gárdonyi Géza: <i>A kürt</i>)	53

Találkozási pontok

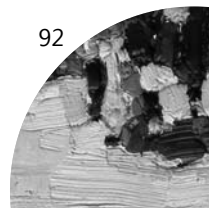
● Palócföld	„Kötődések” (Beszélgetés Csongrády Bélával)	61
● N. Tóth Anikó	Kalandozás Keleten (Beszélgetés Köteles Katalinnal)	65

Kép-tér

● Gáspár István Gábor	Az emlékezés színes árnyai Találkozás Balogh Balázs Andrással	75
● Shah Gabriella	Mustó János: <i>Luca széke</i>	78

Ami marad

● Nyerges Gábor Ádám	Poszt-szerelmi ügyek (Pál Dániel Levente: <i>Hogy éltünk, nem hiába</i>)	81
● Alföldy Jenő	Az eltűnt nyomok idejében (Zonda Tamás: <i>Kisvizit</i>)	85
● Vadas Vera	Szupercella (Sofi Oksanen: <i>Baby Jane</i>)	90
● Gréczi-Zsoldos Enikő	Két könyv Diósjenőről (Végh József: <i>Vőfélykönyv</i> , Végh Károly: <i>Párkányi napló</i>)	92

A borítón és belső illusztrációként Halla Tibor festményei és azok részletei szerepelnek. Az alkotások megtekinthetők a művész honlapján (<https://sites.google.com/site/hallatiborhu/>).

A 75. és 77. oldalon Balogh Balázs András festménye, a 78. és 80. oldalon Mustó János grafikája látható.

Főszerkesztő:
Mizser Attila (attila.mizser@gmail.com)

Szerkesztő:
Nagy Csilla (csillester@gmail.com)

Lektor/Korrektor:
Tóth Kinga (tothxkinga@gmail.com)

Főmunkatársak:
Nagy Pál (Párizs)
Pál József (Salgótarján)
Tózsér Árpád (Pozsony)

Alapító:
Nógrád Megyei Önkormányzat
Közgyűlése

Készült a Polar Stúdióban
(Salgótarján)

Támogatóink:

Médiapartnerünk:
Nógrád Megyei Hírlap

Kiadja:
Balassi Bálint Megyei Könyvtár
(3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)

Felelős kiadó: Molnár Éva igazgató

Fenntartó:
Salgótarján Megyei Jogú
Város Önkormányzata

● Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. ● Telefon: 32/521-560 ● Fax: 32/521-555 ●
Internet: www.palocfoldfolyoirat.hu ● E-mail: palocfold@gmail.com ● Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) ● Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban, a Palócföld Könyvek sorozatban megjelent kötetek megrendelhetőek ugyanitt ● Megvásárolható Budapesten az Írók Boltjában (VI. kerület, Andrassy út 45.), Balassagyarmaton a Kincsestár Könyvesboltban (2660 Balassagyarmat, Rákóczi út 61.), valamint Losoncon (Szlovákiában) a Phoenix Könyvesboltban (98401 Losonc, Kubinyi tér) ● 2013-ban megjelenik 6 alkalommal ● Egy szám ára 500,- Ft ● Előfizetési díj egy évre 3000,- Ft, amely a postaköltséget is tartalmazza ● Kéziratokat és rajzokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza ● ISSN 0555-8867 ● INDEX 25925 ●

JUHÁSZ TIBOR

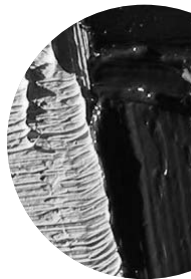
A Rendező és a Jós

Petri György emlékére

Miközben a rólad készült utolsó felvételeket néztem, rádöbbsentem, hogy soha nem félttem a horrorfilmekben. Rájöttem műviségükre, a gyilkos nem csak hús-vér áldozatokat kerget, jó neki a csupasz csont is, ha kell, darabonként rugdos a sarokba, ahol a legjobban látszanak az erőviszonyok. Azért te jól bírtad, nem kezdtél el visítani, mint egy férfiszépség, bár én piszkosul be lettem volna szarva. A többiek is jól láthatták mi történik, a Rendező mindent tökéletesen beállított, mondhatnám, a film irigylésre méltó annak, aki kezdene magával valamit, csak hát költő, méghozzá abból a fajtából, amelyik akárhogy is próbálkozik, megöregszik.

*

Ahogy a negyedik aszpirint kaptam be a másnapos fejfájásra, valahogy rád néztem. Az asztalon hevertél, a fotópapír két hosszabb széle már kunkorodni kezdett, gondolom, összehúzta a festék, vagy mi a rák.

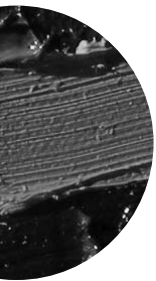

Egy kicsit sem hasonlítottunk.
Kíváncsi lettem, mit szólnál ahhoz,
ahogy a macskákat próbálom
elnémítani, apró történyekkel próbáltad-e
lelőni a lüktető húrokat kaparó zenészeket,
vagy te felelősségteljesen leültél ahhoz
az asztalhoz, ami előtt ülsz, amin heversz
és lassan közölted a veled szemben terpeszkedő
Rendező úrral, hogy eljátszom én a csontváz
szerepét, a gyógyszerek úgysem hatnak,
de a kurva életbe, ön is művész,
van ennek ritmusa, ne siettesen!

*

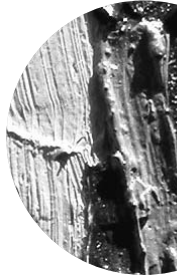
Sokadszorra képzelem, mögém lépsz
és a vállamra teszed a kezéd.
Már nem vagy jó, már senki sem az.
A legnagyobbak addig szívtak,
amíg ki nem pukkadtt mind a három
szemük, vagy már hunyorogniuk kell
a külvilág részeg zsongásától.
Mi sem vagyunk azok, bár akárhogy is
igyekszünk ironizálni, eszünkbe jut az érzés,
mikor még le sem írjuk az első sort,
de már tudjuk a következő ötöt-hatot.
Aztán észreveszem mögöttem a törülközőt,
a bojler szélét, hallom, ahogy a szomszéd
szobában sétál a szeretet magassarkú
billentyűkattogása, a nő, akit szeretek,
aki egyre dühösebben ír a hálószoba
padlójára, mert megígértem neki,
hogy ma este vacsorázni viszem,
erre így nézek ki.

Igaz, tényleg nem vagyok jó.

VÉCSEI RITA ANDREA

Csiga egy lány hajában

Nem fújt a szél,
 hetekig eső sem esett akkoriban,
 azt mondta, ez is a csönd miatt van,
 hogy ne maradjon neki semmi abból az esős-szeles otthonból,
 csak a csönd legyen,
 az ismeretlen csönd
 meg a sajtok, bagettek, borok, halak szaga minden piacon.
 Az ég és föld nem vált el egymástól,
 megoldhatatlannak tűnt,
 hogy helyet találjon ott, ahol a színek egymásba folynak,
 pedig ő szerette a rikító lilát és a türkizkékét.
 Lányokkal és fiúkkal reggelizett,
 olyanok vagytok, mint a papírrepszik,
 meghajtogattalak benneteket Le Monde-ból,
 eldoblak párszor, aztán a végén úgyis elfelejtelek.
 Épp sírni készült,
 amikor valaki megkérte, hogy tartson velem,
 a cirkuszvölgy ilyenkor a legszebb,
 lilák a hegyek, és türkiz a Gave de Pau.
 Hajából egy csiga
 a párnára esett a hercegnő és a kobold közé,
 aztán egy tűlevél, a nyelvhal pikkelyét is belakozta,
 hogy ne törjön el.
 Addig naponta firkált át egy Kóficot.
 Már nem az érdekelte, mennyi telt el,
 hanem ha néha fújt a szél, és nem volt áram a szobában,
 hogy milyen esőben a tenger.
 A hirdetésre, amit az utolsó héten adott fel,
 je vends mon vélo, 45 euro, pedig kilencvenért vette,
 egy fiú jelentkezett, aki, mielőtt elment vele,
 leszedte a narancssárga bicajról
 az összes dedós matricát.

Sacrificium

Álltak egymás mellett az istenek,
mindegyiküknek voltak kincsei,
egyikük nő volt, a másik férfi.

Leginkább sziklákra szerettek kiállni,
belélegették a szelet,
hosszú hajszálaik egymás szájába röpültek.

Hátukon zsák volt, egy üres és egy teli,
ettől úgy tűntek,
mintha ők is emberek lennének.

Néha letették, és nem csodálkoztak,
hogy zsákjuk nyoma a fűben
pontosan egyformán mély.

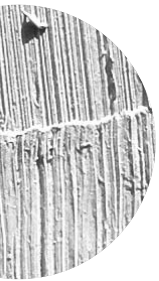
A kincseiket belül hordták,
és úgy cserélgették,
ahogy matricát cserél egy kisgyerek.

A nőnek nehéz volt másznia,
csak hátranyúlt, kivette,
és eldobálta, ami terhére volt.

A férfi szitról szirtre ugrált,
nyújtotta szép, finom kezét,
hogy ne maradj el tőlem istenem.

Nem vett magára súlyt, és nem adott
színes házakról képeslapot,
amije volt, nem szórta szét.

Inkább egy várfal hűvös tövében ült,
nézte, ahogy távol a másik hátradől,
puhán, a semmire.

Egy reggel futni kezdek

Sütni fog a nap, tudom, és szél lesz.
Tiszták vagyunk már, megszenteltek,
mert elhiszünk mindent, amit magunknak találtunk ki,
hogy könnyebb legyen.
Szégyenlősségből húzunk kerítést
a szégyenünk köré, hátha nem látnak be,
de belátnak.
Nem fordítunk hátat annak, aki ránk néz.
Először az ujjongás van, hogy ráakadtál,
kiértékelése a véletleneknek,
szükségszerű volt, elkerülhetetlen, stb.
Nem értünk semmit.
Később, szemtől szembe még annyit se.
Szét kéne tépni, megszüntetni ezt az értetlenséget.

Észrevétlenül szűnik meg egy folyóparton.
Árad éppen.
A teraszból, ahol állunk, tutaj lesz,
aztán ismét terasz, amikor megkérlek,
köss egy fehér szalagra, mint a kulcsodat,
hogy ne veszíts el.

Sütni fog a nap, és lehet, hogy szél lesz,
amikor bekötöd a madzagot a zsákon.
Onnantól sötét van,
a fényt az arcodon viszed,
növények illatát a hajadban.
Durva gyapjút húzok magamra
mások érintése ellen,
és futni kezdek, hogy megtaláljalak
Crna Gora körül,
a hegyekben.

HARTAY CSABA

Letöltendő

Kiérkező fények. Hogy valami menthető.
Felrázni az októbert. A levéldögöket.
Nincs több nyár ebben az évketrecben. Szódát keres.
De ha van bor, akkor azt is. Nyirkos cigarettát.

A tűz miatt kerteket gyaloglunk át.
Minden beszélgetésben ott vannak a csend leütései.
Poharainkat nézzük. Ne menj még.
Ismételjük át a hőség félretett kottáit.

Az őszi nem kapcsolódik a télhez. Taszító fagyok.
Nem akarok meglátogatni senkit, aki a fason túl él.
A rám rótt ítélettel ki foglalkozik?
Ami vár: letöltendő hétköznapiak.

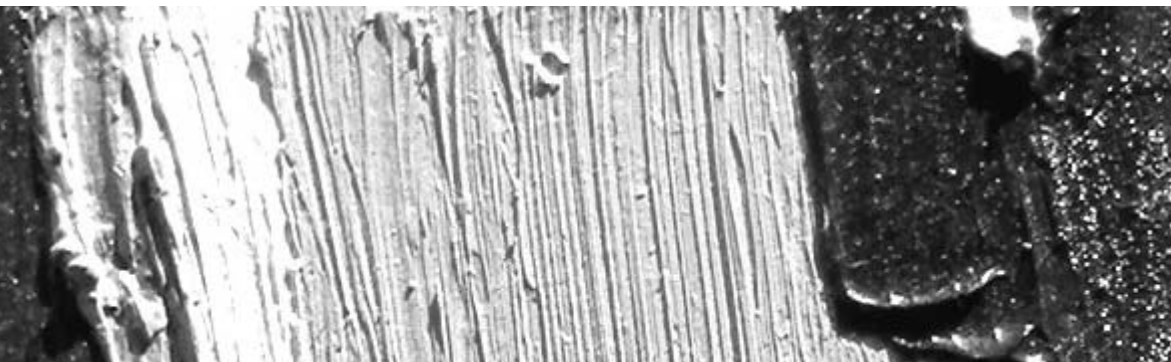
Félalvó nyár

Idén márciusban léptem először a telekre.
Még az őszi avarmaradék nyákos, behunyt szeme.
Pára csöpög a gallyakról. Álmukban vagyok itt.
Ágyak a szobában. Ébredeznek. Roppannak.

Elgémberedett paplanok hegyvonulatai, völgyei.
Faggyal teleszívott párnák szisszennek.
A szúnyogriasztó nem riasztott hónapok óta.
A kuka üres. A pulton bontatlan vodka zubrowka.

Cseppnyi pálinka az üveg alján. Döntöm, rajzol.
Megint maradt valami tavalyról, azelőttről.
Ajtónyitással világosuló falak, tárgyak szobrai.
Túléltük együtt. Hiába mondom. Még álmosak.

Nyár lesz. Csillagképek alatti, éji csónaktúrák.
Ívek és poháron át látott torz, félalvó alakok.
Ugyanebben a házban. Újrafestés. Pergő jelen.
Sár van. De lesz száraz torok. És lesz délelőtti sör.

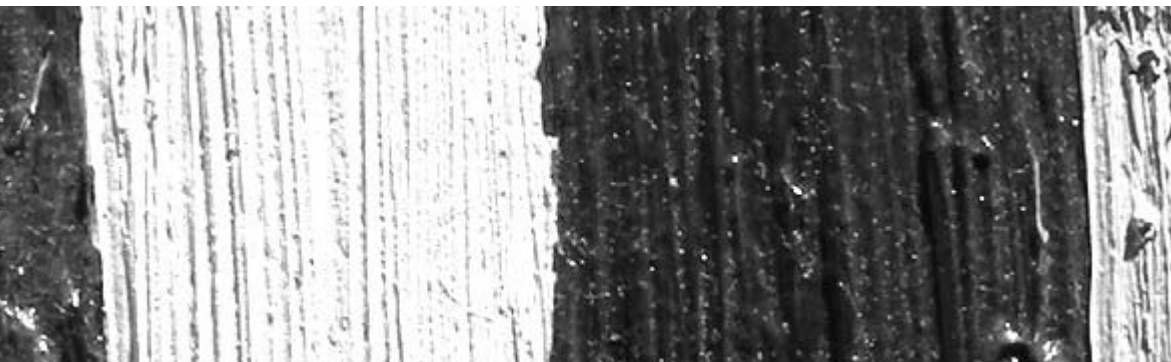
Aggódásokkal szemben

Idegi alapon van minden, ami agyban dől el.
És hasonló bölcsességek. Baromságok.
Régebben meg se kottyant egy izmos hétvége.
Ma egy üveg bortól másnaposan ébredek.

Nem lett belőlem alkoholista. Se drogos.
Elég gyengén teljesítettem
az egykori aggódásokkal szemben.
Talán nem kenem el idő előtt a számat.

Lesz még belőlem büszke vén hülye.
Aki azt hiszi, sikere lehet fiatal nőknél.
Hogy esetleg megnéznék maguknak.
„Korához képest milyen jól tartja magát.”

Nagy teljesítmény lenne. Vicc.
Szánalom. Inkább újra horgászni kéne.
Milyen nyugis volna. Nem zavarna senki.
A halak sem. Rég leraboltuk őket.

Robbantott ábra

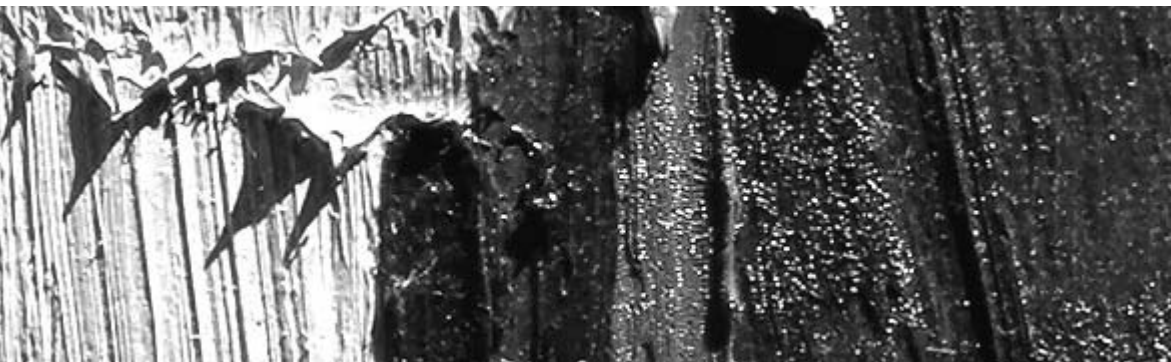
Füstkesztyűben tapintani a parti fákat.
Beletúrni elhanyagolt frizurájukba.
Fejem felett ébredő bagoly borzolja tollát.

Csillagok: a távozó nap robbantott ábrája.
Feloltják a parton a lámpát.
Így már látom a gallyak izomzatát.

Feszült az éj.
Egyre több a vezeték, a huzal.
Én akarom elpattintani a forradásnál.

Kilazítani a hajnali fényekkel
földmélybe hegesztett fatörzseket.
Kényelem és ovális mámor kell.

Fehér köpenyes számháborúzó
csörtetnek a fák között.
Apad. A fenéken korona csillan.

Napköltészet

Ha napja van a költészetnek,
akkor holdja az élőbeszédnek.
Félálomban rontott vers sötétül.
Illeszthetetlen szavakat motyogsz.

Magyarázkodás az ébrenlétnek.
Barlangbejáratnál búcsúzkodsz.
Egyedül az elalvásig. Stádiuma stúdió.
Belépsz. Ujjaddal megpöccinted

az éjjelilámpa-cintányért. Kong, bezúg.
Hallod. Dobolsz párnán, matracon.
A függöny laza húrjait pók pengeti.
Extraszisztolés ütemek merülnek veled.

Az elalvás medre hamar feldob.
A redőny résein első napfény szúr.
Derengő, fehér bútorok között ébredsz.
Ágyadban felülsz, visszazuhansz.

Ha sérülés a vád, az ítélet szobafogság.
Kitapintod a megrepedt csontot.
Könyvek, naplók segítenek. Elterelnek.
Képernyők. A költészet napellenzői.

SZEGEDI KOVÁCS GYÖRGY

Csoportkép

Na...?
Hol vagyok én...?
Hát alulról
a második sor,
jobbra a legszélső gyerek,
a kantáros,
rövidnadrágos,
naptól hunyorgó.
A dundi alattam,
azzal a dili masnival;
Ő csapott a szemembe
egy marék homokot.
Volt ordítás. (talán még
Szabadkán is hallhatták).
Ugyanaz a sor,
jobbról az ötödik,
lyukat ásott,
hogy ördögöt találjon;
angyal már.
Rajtuk annyit töprengtem,
hogy kicsodák.
Ezek is itt már angyalok.
Hunyorog az egész jobb fele,
mintha oda sütné csak a nap.
Ez a hideg, óvoda-szagú ház,
folyton elnyelt.
A kerítést azt nem szerettem.
És ezek a csúfalkodó,
nagy zöld lombok,
s a gerlék árva-magány huhogása
amikor anyuka reggelente
itt hagyott.

LÁZÁR BENCE ANDRÁS

Promissio

Most hamarabb jöttek a varjak,
megjöttek és elvittek mindent
mondom újra: mindent, mindent,
ami belőled én lehettem volna,

ami belőlem te lehettél volna,
a sárga és barna, a barna és sárga
fákat a folyóparton sorban,
a bicikliseket a körúton a lámpafénybe
bújva, a reggeleket és a délutánokat,
a délutánokat kéz a kézben,
az egyszerű álmokat pontos napsütésben,

most hamarabb jöttek,
megjöttek és elvittek mindent.

*

De hunyd be a szemed
és majd én álmodok neked:

sárga és barna, barna és sárga
fákat a folyóparton sorban,
bicikliseket a körúton a lámpafénybe
bújva, reggeleket és délutánokat,
délutánokat kéz a kézben,

életet egy pontos napsütésben.

Csak hunyd be a szemed,
és majd én álmodok neked.

*

Puha paplant, meleg ágyat,
otthont és fényes ünnepet,
fázós őszi éjszakákon lassú vágyat,

mindent, amit csak lehet,
és vedd le most a ruhádat,
takarózz be, mintha semmi se bánthat,
hunyd be a szemed, és hidd
el, hogy majd én, majd én leszek,

aki álmodik neked és higgyél
a varjaknak, hogy megjöttek és már mennek is,
hogy elvitték és már hozzák is sárga és barna,
barna és sárga csőrükben a csodákat.

Eucharisztia

1.

Mit mondhatnék még rólad, emlékszem
ültünk ott a nagy fa alatt, fényes délután volt,
árva péntek, és szőke fűrtjeidben, szőke örvényben
égték, lángoltak végig, sorban, mint halak
a folyóban, mint vadludak szürke porhomokban,
mint őszi esték egy könnyű csókban, égték,
lángoltak végig sorban ,

(mintha minden mindegy volna, mintha
mindegy volna, mintha minden csak annyi,
csak is annyi volna: futni tébolyult nyáron át,
futni, rohanni vénülő fákon át)

égték, lángoltak végig sorban a klinikák.

2.

Mert újra az árva péntek, mert újra, mert
újra az árva péntek, hogy ültem ott a nagy
fa alatt, fényes délután volt, és a golgotán
ha volna, a golgotán végig, ha nem kétezer
évről szólna, messiásról, mert eljön, mert
el fog jönni, mert eljött, barna, sárga, sárga
és barna tűzben égték a klinikák.

És fényes íriszedben a fekete pettyeket,
csak elfeledni, elfeledni, mintha nem volna
más csak ez, elfeledni és nem gondolni rá,
úgy volna jó. De egy nappali és két széles ablak,
hogy egyszer lehetnél te is az, azt hiszem ez
jutott eszembe aznap.

3.

Mert újra az árva péntek és a golgotán,
ha volna, a golgotán végig, ha nem kétezer
évről szólna, messiásról, mert eljön, mert
elfog jönni, mert eljött, ott állnék ablakodnál
és várnék, várnék hosszú téli éjszakákon át,
hogy majd egyszer újra ősz lesz vagy tavasz,
és elfelejtjük, kik kopogtak akkor ajtónk előtt,
alatt. Mert újra az árva péntek és a golgotán,
ha volna, a golgotán végig, ha nem
kétezer évről szólna.

4.

Mit mondhatnék még rólad,
egy nappali, két széles ablak
és egy ócska mondat, hogy
béke van, és igen, és igen
mi is lehattünk volna az, ez jutott
nekem és neked is eszedbe aznap.

De íriszedben a fekete pettyeket csak
elfeledni, csak elfeledni volna jó,
de szőke fürtjeidben, szőke örvényben
égnek, lángolnak végig, sorban, mint halak
a folyóban, mint vadludak szürke porhomokban,
mint őszi esték egy könnyű csókban, égtek,
lángoltak végig sorban, mintha minden
mindegy volna, mintha mindegy volna, mintha
minden csak annyi, csak is annyi volna: futni tébolyult
nyáron át, futni, rohanni vénülő fákön át,

égtek, lángoltak végig sorban a klinikák.

VIRÁGH SZABOLCS

Mint túlrejt gyümölcs

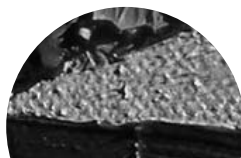
Úgy lóg rajtam ez a pillanat, mint túlrejt gyümölcs a fán.
Az elengedésnek se alanya, se tárgya – súlya van csupán.
A gravitáció vonzalom vagy pusztá egyensúlyhiány?

A mozdulatlanság mögött az állandó remegés.
A kapcsolódás terhe: önfeledt, absztrakt érintkezés.
Az esemény történik – de az esés szabad vagy az érzézés?

Sűrű gyanta most a csönd, telnek az érzékek rései.
Lassú, kimért szivárgás légmentes tömítései.
A másodperc mámore vagy a kitartás éve?

Az ember mozgó tájelem, biztos, tömör távolság.
Megmutat és kitakar – a tekintet kerete: a fák.
Az otthon kötött horizont vagy sarkig tárt világ?

Úgy látok mindent, hogy engem senki sem lát.

Biztosan szeret

Az a biztos, ha nem mozdulok.
Határozott gyökerek rajzolják ki a helyem
a barlang szájánál, és
ha bölcsőnek hiszem,
szinte érzem is a ringatást.

Állam a térdemnél,
körbeölelem magam,
azt mondják, jól kihasználom az adottságaimat,
szépen betöltöm a rám mért teret.

A tenger is figyel:
hullám csapkodja a szirteket,
és én elhiszem nekik, hogy ilyen a törődés.
Egy halnak a vízről mit is mesélhetnék,
a partra vetett szavakat pedig elmosta a dagály.

Néha feltámad a szél,
és a barlang mélyén énekelni kezd
egy itt felejtett cseppkő.
Ilyenkor belekapaszkodom a visszhangba,
és sós vízzel öntözöm a fákat.

A gyökerek nagyon hálásak:
innen tudom, hogy aki ennyire szorít,
az biztosan szeret.

SZABÓ IMOLA JULIANNA –
MAGOLCSAY NAGY GÁBOR

Lucid álmok

1

ha becsukom kinyílik
lassú háló a mozdulat
a döbbenet fókuszában
SZAVAK LÉGSZOMJA KOLDULÁS
körülni az arcot könnyű fulladás volnék
volnál holdak háreme a valóság boga
álmot fújtató furulya
belül szólnál csontos meztelen
párkás ködben úgyis elfogynál
mert holnapra elül ez a végtelent pólyázó lidérc
halk lépés az árnyékod mögül
k é n n e l
festett CSEND AMI
MÁSRA VÁR
kifosztja színeid kínoz majd
válladra bontja ősz haját
ezt a venyigerakó sörényt
amiben valaki helyetted fürdik és éjbesző
TÉGED és ENGEM
a vonalat ami átnyúlik hátunk felett
a horizont ébredő zsvaját

2

végül átmosom és rád borítom a dél felé induló napot
 hátha betömi a lyukakat felmarja régi foltjaid
 amíg itt állok előtted
 én a fölemelhető remény én nárciszi kábulat
 én metaforák sarában üzekedő idő
 amíg eltűnsz előlem
 te lebomló féligazság te üveges ködkabát
 te igekötők szócsomóin vergődő erő
 mondd hová terítsem ezt a rémlátó telet
 mondd meddig hullik még arcomból hó
 ez a hibernáns életéh
 fejemben emigráns gondolat lohol
 nem fogy csak mar
 megvarr majd a távol
 melyben laza rémálom gyötör
 EGY KISLÁNY HÚLT HELYÉN TETTEN ÉR A NYÁR
 amíg fel nem ér az égig velem marad
 mint a kés villa kanál
 az abroszról ami csupa folt hímzett talány
 a vacsora gőzében kisikló lányhomály
 mert válasz nélkül hagy a szád
 válasz nélkül az árral öklelő eszed
 papírhajó a folyó gerincén
 eszi az idő a tekinteted

3

későre jár
koromzsákra lép a tollászkodó nap
szétporlik aranya
mozdulatlan hull alá
karja megakad nem figyelsz
széteső szemed alatt
A VÁGY NYOMA FÉNYTŰ
indolens harang hegynek döntelek
arcom a semmi szétfolyó vonala
törött foncsor méltatlan tükör
dobverő kegyelem lophatatlan ritmusa
a kérdés mely tart és visszatart
szívednek hány ajtaja van
hegyek hátán hány út szalad
TENYÉREN A TÁJ KOSZOS KIRAKAT
benne fák jégcsapok
üveggyöngyök és fogak
álmunkból mind kihullanak
s te völgytalpak redőibe költözöl
sárgára vékonyodik a hajad
bőr alá gyűröd régi szárnyadat
égetett kenyér keserű morzsa
testetlen árnyak szúrnak az égboltra

4

megtelik vízzel a szó
buborékparton dörög a dagály
fogyó Holdnak nyomott falak mentén
este nyolcat rajzol a lányok lepecsételt melle
HIDEG GERINCKABÁT
valahol fák ügetnek
rosszul préselt nyomodban ülök
teleírva lopva

5

páncélból
 meg a tél sebéből buggyan elő
 ez a sorjázó varázs
     kihúlt színek körvonala
     átfogja újra a múlt karjait
 félek a határban
     a hóban akvamarin tekintet ropog
 és félem/ékből nyílik egy megígért ünnep
     mely elmarad túlalszik kihunyo
     zacskóba zárt távoli íz
 a viharral versengő nőbeszéd
     csendes vitorlák szakadt hasán
     a fény álruhába takar KIÉGETT ÉL

6

    nekiereszkedünk
     de megtart az esőtenyér
 nézd violák rügye pattan a fűben
 bábeli nyíl ez a böjti zsinat
     FÁRADT SZÉL ZUHAN
     a meggörnyedt hátnak
 agg juharosbeli táj az öröm
     markolásból langy vizekből
     nyílik a hó mellyel átszorongalak
 alig zárt kabáton hibban a reggel
     arcod gyűrött terítő
     makacs foltok az évek
     félrehajtott álom
 elmarjul ma is ez a földig érő románc
 féltékeny szél keze reszket
 és telet hord

Tuti befutók

DEBRECENI BOGLÁRKA

Linda totál bepörgött. Egy életlen csontozókéssel hadonászott a konyhában, a Robi, a csótány, azt merészelte állítani, hogy ő húzott ki engem a mocsokból, holott még a vécéülőkét se képes lehajtani maga után című műsorszámot adta elő Vivinek, miközben megpróbált miszlikbe aprítani egy túlrejt, vastag héjú paradicsomot, ami ide-oda görgött a vágódeszkán. Egyre dühösebben nyiszatolt, a paradicsom meg mintha kifejezetten arra játszott volna, hogy „tönkretegye az idegrendszerét”, olimpikonokat megszégyenítő módon piruettezett, sprintelt és ugrott, cigánykereket hányt, tigrisbukfencet vetett. Linda hamar megunta a cirkuszi parádét, magasra emelte a kést, dögölj meg, te kis rohadék, sziszegte vérben forgó szemekkel, és egy hirtelen mozdulattal keresztüldöfte a zűrös, nyálas nevé love apple szívét. A konyhakés könyörtelenül hatolt át a lány szöveteken, a paradicsom héja kifakadt, kocsonyás húsának leve pedig vadonatúj, páros cseresznyékkal díszített pizsama felsőjére fröccsent. Artikulátlanul felüvöltött, mérgében elbőgte magát, és olyan erővel hajította a zöldséget a mosogatótálcába, hogy az elemeire szakadt. Elviselhetetlen fájdalmat érzett a meggyalázott cseresznyék láttán, elhagyott, vérbe fagyott, öngyilkos leányanyákat, vörös temperával leöntött alsós lúzereket, festékszóróval lefújtt, vasúti sínekhez kötözött kuvaszkutyákat, földre tepert asszonyokat látott, és Dalí vigyorgó koponyáját, amint megbecsteleníti a gyönyörű, fekete hangversenyzongorát. Abban a pillanatban maximálisan azonosulni tudott a szenvedő szappanopera-hősnőekkel, a perverz uraság válogatott kegyetlenségeitől szenvedő Isaurával, a fiúgyermekre cserélt, vak Esmeraldával és Rosalindával, az árva virágáruslánnyal, akinek anyja azért

rohadt évekig a börtönben, hogy védje a hűtlen pasast, akit szeretett. Vértett a cseresznyék szíve, vértett Linda szíve, vértett a világmindenség, mire Vivi megjegyezte, ha Szűz Mária számolná Linduska könnyeit, hamar elvesztené a fonalat, és javasolta, hogy mielőtt kisírná a szemét, nézzék meg, mit hoz a jövő. De Linda már kiolvasta a napi, a heti, a havi, sőt, az éves, továbbá a hétvégi szerelmi horoszkópot is a Nők Lapja Cafén, és marhára nem tetszett neki, amit látott, elege volt a negatív gondolatokból, az olyanokból, mint ne várj őszinteséget, titkos ellenséged aknamunkába kezdett, partnered idővel nagyobb érdeklődést tanúsít irántad, ám ez az esztendő romantikázás szempontjából nem megfelelő. A cigánykártyától rettegett, mert legutóbb, amikor Zoé megjósolta, hogy szakítani fognak a Petivel és pénzvesztéséig éri, miután Peti ejtette, lenyúlták a tárcáját a buszon. Az angyalkártyától megcsömörlött, őrangyalod álmodban üzen neked, készíts magad mellé tollat, jegyzetfüzetet, affektált, aztán persze reggel semmire sem emlékszel, ha álmodsz egyáltalán. A kínai mantra szerint, folytatta felpaprikázva, a kígyó párkapcsolata szuperszonikus, a szerencsesütiből dől a baromság, akkor a legfinomabb a süti, ha 13-án sütik, a telejősdában kóklerek ülnek, hizlalják a seggüket a nyanyák. Vivi tudta, hogy muszáj leállítania, mielőtt az őrületbe kergeti. Valami abszolút újat kellett bedobnia, ha már 13, Luca napja, vigyorgott, jöhet a karácsonyi mágia, gombócokat gyúrunk, felírjuk a neveket, a cetliket belenyomkodjuk a tésztába és a gombóc megmutatja, ki lesz a nagy Ó! Linda hirtelen elfelejtette minden bánatát, a leányanyákat, a szappanoperákat, a paradicsomlében ázó cseresznyéket, nevetve körbetáncolta a szobát, félholtra ölelgette a barátnőjét, fenomenális ötlet, lelkesedett csillogó tekintettel, és hozzálátott a szervezéshez. Feltette a napi körkérdést a fészre, jelen lehet-e férfi egy ilyesfajta szertartáson. A válaszadók 97%-a nemmel szavazott, így eldöntötte, hogy kizárja Robit a lakásból. Elmerült a szilvás gombóc-készítés rejtelseiben a mindmegettén, aztán kikalkulálta, hogy kétszer tizenegyet kell főzni, nemcsak azért, mert max. annyi fér a fazékba, hanem mert a születési dátumaikban szereplő számok összege tizenegy, ergo, a számmágia alapján, mivel egy, meg egy, az kettő, a szerencseszámuk a kettes, kétszer tizenegy meg huszonkettő, és párosan szép az élet, a szám duplán tökéletes. Kifundálta, hogy a tésztába Lego figurákat tesz, nehogy elmosódjon a tinta a papírfecniken. Asszociációs módszerrel kiválasztott kilenc nevet fejenként, a Robi evidensnek számított, kakukktojás pedig mindenképpen kellett, egy-egy mesefigura, hogy lássák, nem kamu-e az egész. Felírta a jegyzetfüzetébe, ki kicsoda, a varjú Jenő, a krokodil Valér, a Robi, az egér, ha már patkány nincs, a kutya a Töhötöm. Rajzolt egy zöld Trabantot, átrángatta Vivit a szomszéd macskásvalinéhoz, majd benézett a tárolóba, mert a gombköpködés rég kiment a divatból, viszont ahhoz, állította, hogy a zöld Trabant szerencsét hozzon, mindenképpen látni kell egy öregasszonyt, egy

fekete macskát és egy betört ablaküveget. Basszus, micsoda céció, mondta Vivi, miközben a tésztát gyúrta, elég lett volna Márton napján böjtölni és bekapni három szem búzát, hogy megpillantsuk a jövődöbelünket. Aztán nem méltatlankodott tovább, hetet ütött az óra, elérkezett a pillanat, mert a hét, az isteni szám. Feltették a fazekakat a gáztűzhelyre, sámlira álltak, és izgatottan várták, melyik gombóc jön fel először a víz színére. Egyszerre tépték szét a nyertes gömböcök gyomrát, a kezük remegett. Vivi elsápadt. A francba. Malac. Vagyis, Donald Kacsa. Mekkora egy béna, hülye libacsirke vagyok! Az. Helyeselt Linda, miközben megátalkodva nézte a vízilovat, azaz, Mickey Egeret.

Batyu*

NYERGES ANDRÁS

Hóka Gyuri már percek óta állt a Tóth (Graniczári) Géza – Földes Eta feliratú ajtó előtt, és úgy érezte, mivel ez a meghívás jóleső elégtétel a számára, a tét túl nagy ahhoz, hogy csak úgy hebehurgyán becsöngessen. Tavaly Granicsári első könyvének sajtóbemutatójára nem hívták meg, pedig akkor azt kellett megmutatni országnak-világnak, hogy hiába hirdettek ellene bojkottot, a terem nem lesz üres, mert ők, akiket szintén betolakodókként kezelnek, szolidaritásból ott lesznek, és jelét fogják adni, hogy már nemcsak *amazok* vannak, *mi* is létezőnk. Gyuri utólag hallotta, hogy mindannyiuk közös mentora, a műveik sorsát egyengető, náluk évtizeddel idősebb Alef ezt úgy adta elő, hogy *kutyakötelességük* odamenni, a könyvbemutatónak flottatüntetéssé kell változnia, s aki ez alól kibújik, ne is kerüljön a szeme elé. Tessék érdeklődést mutatni egy idősebb társatok iránt, aki a segítségetekre szorul, hiszen ő az irodalomban hozzátok képest is kezdő, ráadásul még veletek szemben is gátlásos, mivel sommásivadék lévén nem szerezhettek diplomát. Magyarán attól fél a marha, hogy lenézitek. Itt az alkalom bebizonyítani, hogy ez nincs így. Hóka Gyuri azt kérdezte Milassintól, szerinted én ilyenkor miért nem kellek, még *vattának* se? Milassin némi töprengés után azt felelte, Alef talán egy kicsit félti tőled Granicsárit, mert néha túlságosan hangsúlyozod, hogy egyetemre jársz, meg hogy a fél világirodalmat már kiolvastad. Kissé arisztokratikus vagy ahhoz, hogy ne a gátlásait fokozd, hanem szót érts vele. Hóka éppen készült emiatt megsértődni, amikor Milassin szemében csúfondáros kis fény villant, mert Géza még nem tudja, amit mi már igen, hogy te, olvasottság ide, olvasottság oda, egy lüke hólyag vagy!

* Részlet a készülő regényből.

*

Hónapokon át várta, hogy őt is meghívják, de szóba hozni nem merte, mert Alef válaszáától jobban félt, mint amennyire bántotta a kirekesztettsége. Amikor Granicsári végre megüzente, hogy őt is szívesen látják, csak arra tudott gondolni, hogy ezt a legutóbb megjelent versével érdemelte ki, amiben a szatirikus indulat egyfajta polgári ízlés paródiájába csapott át. Ez tetszhetett meg Granicsárinak, aki nyilván mondani akar róla valamit, hiszen őt, mint szatirikus író, talán foglalkoztatja minden, az övével rokon megnyilatkozás. Akkor juthatott eszébe, hogy ezt a Hókát ő még csak emlegetni hallotta, de látni sose látta. Mi a gond ezzel a fiúval, kérdezhetette Aleftől, miért nem jár hozzánk? Alef épp a távolmaradás igazi okát nem közölhette vele, elvégre mégse mondhatta, hogy Gézám, az a fiú épp a te kisebbségi komplexusodnak ártana, te éreznéd kínosan magad, ha elkezdené fitogtatni a műveltségét. Egyszerűbbnek tűnhetett úgy tenni, mintha merő szórakozottságból feledkeztek volna meg arról, hogy van ám egy Hóka nevű társuk is. Ő, nincs vele semmi baj, hívd meg bátran, ha gondolod – mondhatta Alef, és Granicsári, aki a versből nyilván rájött, hogy a már megismert többiek lehetnek érettebbek, híresebbek, tapasztaltabbak, de rajta kívül Hóka az egyetlen, akinek szatirikus vénája is van, ezek után valóban megüzente neki, hogy legközelebb várják. El is tökéltelte magában, hogy bármit mondjon a verse tartalmáról Granicsári, elfogadja, és azt sem érezteti vele, hogy a tartalom egy versben nem minden, és a poétikai eszközök megítéléséhez bizony a Géza tudásából hiányzó speciális ismeretek szükségeltetnének. Az a fő, hogy az első találkozásuk mindjárt az összebarátkozás kezdete is legyen, s ezt illetően volt tartalékban egy titkos aduja: közölni fogja Gézával, hogy miután tavaly egyedül ő, és csak ő nem kapott dedikált *Fenekig tejfölt*, duzzogás helyett bement egy könyvesboltba, és megvette pénzért, mert *ennek a könyvnek* mindenképpen ott kell állnia a polcán. Ez nem lesz szimpla hízelgés, mert a véleményének kritikai oldala is van: hiába jó a *Fenekig tejfől*, fogja mondani, ha nincs rendes befejezése, sőt, egyenesen olyan, mintha taláalomra hagyták volna abba, úgyhogy mese nincs, Gézám, ha nem akarod becsapni az olvasót, meg kell írnod a folytatást. Ez a beszélgetés két író beszélgetése lesz, és nem számít majd sem a korkülönbség, sem a városban vagy falun felnövekedettség dichotómiája, amely idegen kifejezés használatát persze, Gézára való tekintettel, gondosan kerülni fogja.

*

Percek óta ácsorgott az ajtó előtt, és szinte megbénította a tudat, hogy egy új barátság kecsegtető távlatát teszi kockára, ha netán ügyetlenül érinti meg Géza kutyáját, vagy a ruhájából naftalinszag árad, amit ő maga már nem érez, de Batyu a kifinomult szaglásával igen, és balszerencséjére nem szenvedheti. Rátette az ujját a csengőgombra, aztán lekapta róla, és két rá meg *le* között azt latolgatta, hátha a Batyu-históriák csak kitalációk, és Milassin, Kövi meg Vukovics heccből riogatták, elvégre bőven kitelik tőlük. Ámde mi van akkor, ha mégis igazat mondtak? Most már késő ezen lamentálni – előre kellett volna megtudakolnia, jó-e, ha az ember bemutatkozásként maga elé tol egy csontot, vagy kockacukrot készít a zsebébe, és rögtön az eb szájába tömi? Azt is meg kellett volna kérdezni, mekkora kutya Batyu, milyen fajta, mire kényes, és mindebből alaposan felkészülni. Ha önérzetes lennék, állapította meg, most azt mondanám, eddig is megvoltam nélkületek, ezután is megleszek.

*

Épp elszánta magát, hogy sarkon fordul és hazamegy, amikor a háta mögött megszólalt egy érdes hang, te véletlenül nem Hóka Gyuri vagy? Úgy rezzent össze, mint akit tetten értek, de igen, és szabadkozott is, amiért itt áll, nekem azt mondták, hogy meghívtatok mára. Meghívtunk, hangzott a válasz, mi ezzel a baj? Hóka arcára volt írva a meghökkenés, de akkor nem értem, hogyhogy te arról...? Lenyelte, hogy akkor neked bentről kéne kijönnöd, ajtót nyitni, és azt sem értem, hová mentél, mikor vendégeket vársz? De miért *dekkolsz* az ajtóban, kérdezte Granicsári, vagy úgy, ezek nem engedtek be. Hogy amit „ezek” csináltak, az bosszantja, nem is próbálta titkolni, s ez cinkosságot teremtett köztük. Hókát még inkább meglepte, ami következett, na persze, legyintett Granicsári, mindig elmerülnek valami végeláthatatlan elméleti vitában, és a csengőt meg se hallják. Alig fél perce ismerjük egymást, gondolta Hóka, és tudnom engedi a véleményét a bentiekről? Ekkora megelőlegezett bizalomtól meg kell hatódnia, a kézszorítástól viszont annál inkább megszeppent, mert Granicsári marka nemcsak vaskosabb, de jóval nagyobb is volt az övénel, s úgy érezte magát, mint aki satuba dugta az ujjait. Ha Géza ilyen akkor, mikor barátságos, mit művel, ha valakire haragszik? A ki nem mondott kérdésére is kapott választ, levittem Batyut egy negyedóra, ne firtassuk, hogy miért, a lényeg az, hogy nekem is szükségem volt egy kis tiszta levegőre. Hóka csak most nézte meg magának a kutyát, és elképedt azon, hogy Batyu milyen kicsi, mondhatni földszintes kutya, aki jámboran ül a gazdája lábánál, s egyszerre hihetetlennek tűnt, hogy ő még az imént is rettegett tőle. Az

ám, kapott észbe Granicsári, még nem ismeritek egymást, kérek szépen, ő az én Batyum, Batty, ő a mi új barátunk, a Hóka nevű költő. A Hóka nevű költőt ez a bemutatás arra ihlette, hogy leguggoljon, és közvetlen közelről nézzen a nedvesen, kíváncsian csillogó gombszemekbe. A két tekintet találkozására azt gondoltatta vele, hogy Géza nagyon is jól döntött, ha Batty a káderese. És az is érthető, ha egy ilyen kutya kedvéért fütyül a vendégeire. Batty megértőnek, félszegnek és barátkozásra hajlónak látta, és bízott benne, hogy a kutya is ilyennek látja őt. Ha pedig hasonlítanak egymásra, nem fogja bemószerolni a gazdájánál. Guggolásból térdelésre váltott, de közben is folyamatosan duruzsolt Batty fülébe, milyen kedves, mókás, hidegorrú, bozontos szemöldökű, kócos kiskutya vagy! Ugye szabad téged megsimogatni? Az ösztönei azt súgták, hogy először ne a feje búbjára tegye a tenyerét, amiről a legtöbb ember azt hiszi, szeretik a kutyák, holott idegesíti őket, hanem az álla alá nyúljon, s onnan csúsztassa le a marjáig, ahol már selymes a szőre. Batty helyeslően dőlt oda hozzá, és a simogató kezet szemlátomást eltúrta volna akármeddig. Amikor felkelt a kőről, a kutyát is fölemelte, de csak annyira, hogy a két hátsó tappancs még megtámaszkodhasson. A két mellső láb a kabátján kapirgált, Batty farka pedig egy pillanatra sem hagyott fel a lelkes csóválással. Jól van, nem lesz itt semmi gond, szögezte le Granicsári, de honnan értesz a kutyákhoz, úgy tudom, született pesti vagy! Na és, szaladt ki a száján, de rögtön az is eszébe jutott, hogy innen csak egy ugrás belecsöppenni valamiféle falu kontra város vitába, aminek jó vége nem lehet, inkább azt mondta, hát, érteni nem értek, de valahogy megéreztem, mit szeretne a kutyád. Annál jobb, mondta Granicsári, és kitérte az ajtót, kerüljünk végre beljebb! Az utat mutatva előrebeccegett. Hóka egy féllépésnyit lemaradt, és elgyöngült a látványtól, mert a kutya nem egyszerűen csak bicegve loholt Géza mellett, hanem csodák csodája, ugyanazt a lábát húzza, pedig egyik se volt sérült.

*

Az előszobában Géza megtorpant, és a hangját lehalkítva magyarázkodni kezdett, *ócseny harasó*, hogy nem kell miattad bezárnom Battyt, a feleségem ugyanis meghívta mára egy Ervin nevű kollégáját, akinek *herótja* van a kutyáktól, de szegény Batty, a jó ég tudja miért, éppen őhózá bújna folyton, ott sündörög a lábánál, Ervin meg, ha csak látja is, őrzöngeni kezd, és attól fél, még elkapja a bokáját. Eti szerint ebből az következik, hogy nekem, mint házigazdának, meg kéne reguláznom Battyt, vendégség idejére bezárni valahová, esetleg kutyafelvigyázót fogadni, ami persze agyrém. Én szívem szerint az ő Ervinjének mondanám, hogy *coki*, Batty egy kis kutya, felnőtt ember létedre ne hisztériázz, de ilyen nem mondhatok,

mert Ervin állítólag egy zseni, és örüljünk, hogy egyáltalán idejött. Az, hogy Batyu meg az én Batyum, senkit se érdekel. Szóval így álltak a dolgok, míg te nem jöttél, de most, öregem, változik a felállás, végre én is elmondhatom, hogy nem minden vendégnek van terhére a kutya, egy filozóf ellene, egy költő mellette, ez testvérek között is döntetlen! Granicsári széles jókedvvel kacsintott Hókára, mint aki élvezi, hogy a segítségével túljár a felesége eszén, és ez a csibészes vigyor gyermeketeggé, sőt kedvessé tette marcona vonásait, táskás szeme körül valósággal röhögtek a szarkalábak. Hókát meglepte és meg is nyugtatta, hogy tud ilyen is lenni, mert annak alapján, amit az írói felfedeztetésekor írtak róla, bátran hihette, ahogy mások is: ez az ember reggeltől-estig csak és kizárólag öntudatos *parasztproletár*, aki megszenvedett félelmetesen hangzó titulusáért, de ebből a tartásból senki kedvéért nem enged. És amit Milassintól hallott, az is ezt a dermesztően zord képet erősítette, Granicsári olyan modorban vitatkozik, mintha még mindig a pártközpont munkatársa volna, az egyedül üdvözítő igazság letéteményese, és mindenkit, aki az övétől eltérő véleményt hangoztat, gorombán letorkol. Eszébe sem jut, hogy mi nem a beosztottjai, hanem az író társai vagyunk. Amit most látott, Hókát efelől is megnyugtatta, mert ha Gézából képes kibújni a gyerek, akkor őt sem gyanakvó *parasztproletár*ként fogja megítélni, és nem akad fenn azon, hogy Hóka Gyuri felmenői közt nincs se munkás, se paraszt – garanciának elég lesz az, hogy Batyu nem emelt kifogást ellene. Akkor talán a szalonban zajló vitákban is számíthat Granicsári védelmére, akár még a filozófus-feleség ellenében is, mert ő sem jártasabb ideológiai kérdésekben, mint Kövi Dini, aki a múltkor gyanútlanul belekotyogott egy vitába, mire Eti rögtön a fejére olvasta, hogy még csak nem is önálló véleményt vartyog, hanem Ruth Fischer tételeit kérődzni újra, márpedig Ruth Fischer *köztudomásúlag* a baloldalinak álcázott jobboldaliak veszélyes típusába tartozott, s az ilyenektől ma is óvakodni kell. Szegény Dinit, aki ahhoz volt szokva, hogy mikor valami butaságot mond (és persze szokott ilyet mondani, de ki nem?), azzal csúfoljuk, hogy ő nem is Dini, hanem inkább *dinka*, még hozzá *Kövidinka*, itt úgy kezelték, mintha maga a revizionizmus ördöge tette volna be a patáját a szalonba, pedig Dini annak a bizonyos Ruthnak még a nevét is akkor hallotta először! Hóka ennek a történetnek a hallatán vonta kétségbe először, hogy érdemes-e a Granicsáriék meghívására ácsingóznia, hiszen bárkit, aki nem annyira jártas a teóriákban, mint a háziasszony és vendégei, elérhet ez a fajta egzorcizmus. Félelem és vágyakozás közt ingadozva tett fel Milassinak egy kérdést, és a válasz az odajárni-akarás kiskapuját jelenthette volna számára. És irodalomról szó sem esik, soha? Mert ha igen, mondta tovább magában, én is tudok ám olyanokat mondani, amiről nekik nincs halványlila gőzük se! Milassin azt felelte, esik, de ritkán, és akkor se művek ürügyén, csak az elvont esztétika szintjén. Hóka értetlenül rázta a fejét, de hát az nektek se smakkol,

miért jártok oda mégis, rendületlenül? Egyáltalán, mi a jó az egészben? A barátja úgy nézett rá, mintha a kérdés is nevetséges volna. Hogy mi a jó? A kaja, a különleges piák, meg egy csomó érdekesség, amiről amúgy nem tudnánk, csak ott értesülhetünk, de még ha ez nem is volna elég, mindig vannak ott kiéhezett kékharisnyák, akik alig várják, hogy egy magunkfajta megbassza őket. Őértük megéri kibekkelni még a sok unalmas dumát is. Hóka megbotránkozva kapta fel a fejét, íme, kiújult a régi vita közöttük, vajon egy író életében minek kell a legfontosabbnak lennie, a munkájának vagy a nők hajkurászásának? Hiába szedsz fel egy tucat alkalmi luvnyát, akiktől hosszú távon nem akarsz semmit, ettől még nem lesz életműved. Sajnálom, nekem baszás nélkül a munka se megy, válaszolta erre Milassin, és bizonygatni kezdte, hogy a filozófus luvnyák közt bizony akadnak egészen jó, belevaló húsok is, és néha, utána, hangsúlyozom: *utána*, arról is lehet velük beszélni, amit az ember éppen ír. Hóka megvető pillantására mérgesen legyintett, légy szíves, ne kezdj el prédikálni, úgyis tudom, hogy neked csak savanyú a szőlő.

*

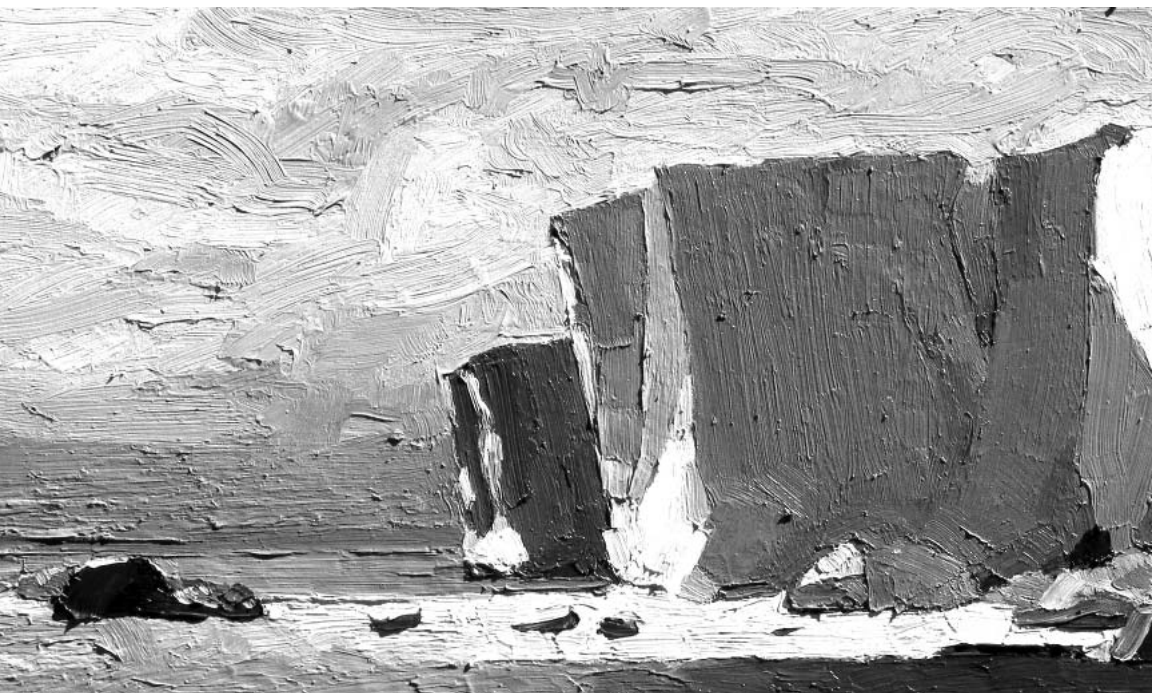
Hóka azt remélte, hogy a formaságok után eljött az ő ideje is, amikor ők ketten Granicsárral, mint írók, félrevonulnak, és megbeszélik a versét, illetve a *Fenekig tejfölt*. Ebből egyelőre nem lett semmi, mert egy kötényes, tenyeres-talpas nő Gézához rohant, és felzaklatottan kiabált neki, telefon, Granicsári pedig, mint aki tudja, hogy ki hívhatja, roppant izgalomba jött, ne haragudj, vetette oda Hókának, ez fontos. Meglepő volt, hogy mielőtt a készülékhez menne, útba ejti a feleségét, noha ezzel megzavarja az Ervinnel folytatott vitáját. Ha ez se számít, akkor a hívás sorsdöntő lehet, gondolta Hóka, s aztán ámulva látta, hogy a félbeszakítás a nőt sem teszi ingerültté, mondd meg, hogy nekünk akármikor jó, kötötte Géza lelkére, aki a tőle telhető legnagyobb sebességgel elbicegett. Hóka tétován álldogált még egy kicsit, de nem tudott mit kezdeni magával, aztán eszébe jutott, hogy megkereshetné Vukovicsot, aki az ő mára szóló meghívását közvetítette, neki itt kell lennie valahol. Elveszetten bóklászott a teremben, megpróbált valamelyik társasághoz odacsapódni, de úgy néztek rá, mintha azt mondanák, bökd ki, mit akarsz, és állj odébb. Nem láttátok véletlenül Vukovics Mikit, kérdezgette, de akiket megszólított, azt kérdezték vissza, az kicsoda? Ettől még inkább elbátortalanodott. Mikit, akinek már Szot-díja van, megjelent három kötete, volt egy csomó botránya, nem ismerik? Akkor mit remélhet ő? Egy idősebb nő segített rajta, aki a bemutatkozáskor műfordítónak mondta magát, tétován egy távoli ablakmélyedés felé mutatott, úgy rémlik, arrafelé láttam, de... Hogy mit jelent a *de*, Hóka nem várta meg, s az egyik

függöny takarásában meg is pillantott egy széles férfi hátat, rikítóan sárga ingben, ilyeneket csak Miki hord, szia, végre megvagy, kiabált lelkesen, de a sárga hát mögött megjelent egy vöröses kéz, és azt integette, hogy *tűnés*. Hóka el sem tudta képzelni, hogy az elhessegetés őrá, a barátára és költőtársra vonatkozna, csakis egy feltételezett idegennek szólhat, de nem olyan valakinek, aki azt is tudja, hogy Miki éveken át nyaranta a jegesnél dolgozott, és kesztyű ide, kesztyű oda, folyton elfagyott a keze, a mancsa attól olyan vörös. Ennek tudatában mégis megtett még egy lépést, de akkor jellegzetesen rekedt s ezúttal ingerült hangja megállította, *nem látod, hogy zavarsz, baszd meg?* A látvány hatására egy pillanatig mégis lecövekelt, nem tudta levenni a szemét a vörös mancsról, amely egy vastaghúsú fehér combot markolászott, mintha felderítő munkát végezne a derékig fölcibált skótkockás szoknya alatt.

*

Úgy sétált odébb, mint akit megszegyenítettek. Mitévő legyen? Granicsári még nem került elő, a felesége és Ervin ugyanolyan elmerülten vitakozott, mint az előbb, de ahogy elhaladt mellettük, néhány mondat most megütötte a fülét, én akkor sem helyeslem, mondta Ervin, inkább valaki másnak kéne megírnia, te mégiscsak a tanítványa voltál! A nő arcán a magabiztos eltökéltség mosolya terült szét, ahogy a fejét rázta, tévedsz, *édes Ervino*, csak a kispolgáriság privát moralizálása írhatná elő, hogy hálából akkor is hallgassak, ha igazam van. De hát mi, ugyebár, a társadalom éthoszát képviseljük, vagyis egyedül az számít, hogy sáros-e a vén gonosz abban, amiben elmarasztalom, vagy nem sáros? Hókát a körülményekre is kíváncsivá tette ez a férfias fölénnyel leszögezett mondat, s azt gondolta, Géza jól beleválasztott, ez a nő nem is annyira filozófus, mint inkább gladiátor. Nem lennék az ellenfele. Attól tartott, ha addig ácsorog mellettük, amíg ki nem derül, hogy végül is kit akar Eti ledöfni, meggyanúsíthatják, hogy hallgatózik, jobb tehát gyorsan odébbállnia. Ahogy körbejárt, észrevette, hogy innen erre is, arra is nyílnak ajtók, s az egyik résnyire nyitva van. Beóvakodott rajta, és könnyű volt rájönnie, hogy a házigazda szobájában van, ahol nincs semmi más, csak egy priccyszerű ágy, két szék, egy ormótlan irodai íróasztal, s rajta egy özvív előtti Underwood-írógép. Mintha innen spóroltak volna ki minden kényelmet és fényűzést, ami a lakás többi helyiségében hivalkodóan uralkodott. Az ablakon nem volt függöny, az ágy előtt ócska rongyszőnyeg éktelenkedett, a négy fehérre meszelt falból három teljesen üres volt, csak a bejárattal szemköztin lógott a híres *Te sötétben bujkáló rémhírterjesztő ellenforradalmár, reszkess!* plakátnak egy nagyméretű reprodukciója. Ilyen szobában én nem tudnék

aludni, gondolta Hóka, de hát nem is vagyok mozgalmi veterán. A szuronyos vöröskatona előrszegezett mutatójja, bármerre ment is, mindenhová követte, egyedül a hátat fordítás adott előle menekvést. Az egyik sarokban vízzel félig telt alumínium tányért látott, mellette pedig, egy földre terített foltos matracon Batyu hevert, és csüggedten lógatta a fejét. Hóka láttán lelkes, vad csaholásban tört ki, és fel-felugrált rá, várva, hogy ölelje megint magához, mint érkezésekor, a folyosón. Unatkozol, ugye, kérdezte Hóka és felsóhajtott, akkor már ketten vagyunk. Batyu esdeklőn ragyogtatta rá a szemét, s a fejét kissé félrebillenve leült vele szemközt, nyilván annak tudatában, hogy ennek a póznak a legnehezebb ellenállni. Ugye, játszol velem, kérdezte még a testtartásával is. Szívesen, dűnnyögte Hóka, a jelek szerint úgyszincs más dolgom. Csak azt nem tudom, mit játszhatnánk? Batyu kapásból vakkantott egyet, és a pöttyös labdáját pottyantotta elé. Ez csak nem probléma? Jó, rendben, de csukjuk magunkra az ajtót, mert a gazdád felesége odaát épp egy kutya fontos *dialógust* folytat, és ha a labdázással megzavarjuk, mindketten szorulunk.

A sötét anyag

PALÁDI ZSOLT

„A világegyetem 70%-át egy általunk nem ismert szubsztancia alkotja, a sötét anyag. Szinte semmit sem tudunk róla, nem ismerjük tulajdonságait, a tudomány eszközeivel nem tudjuk megközelíteni. Félelmetes, hogy az űr túlnyomó része számunkra ilyen idegen. Egy nagy Idegenség vesz körbe minket.”

1937 májusának elején még nem voltak jelei annak, hogy minden eddigit meghaladó és átfogó, kegyetlen leszámolás készül. Oroszhon sokat tapasztalt lakosságát ugyan semmi sem érthette váratlanul, mégis mindenki abban reménykedett, ha belesimul az Egyetemes Csendbe, az NKVD emberei megkímélik. Senkinek sem lehetett rossz szava sem a politikai bizottságokra, sem a kulturális életre, sem az árakra, no nem azért, mintha nem lett volna ok elégedetlenségre, hanem azért, mert aki megjegyzést tett az orosz közélet valamely szeletére, büntetőtáborban találhatta magát. A Vezér híres mondása szerint: „az élet szebb lett, jobb lett, vidámabb lett.” Ennek szellemében beszélhetett csak, akinek kedves volt a szebb, jobb és vidámabb élete.

Szidorov tartotta magát a Hallgatás Elvéhez. A tavasz, mintha tudomást sem venne a hernyóbajszú uralmáról, sugaraival szinte dédelgette az embereket, virágport és fényt szórt a mezőkre, sárga, piros és fehér foltokat festett a földtáblákra, zöldbe borította a fákat, a szőlőlugasokat és a rozsföldeket.

Szidorov a Nap felé tartotta arcát és ezt gondolta: „No, ugyan süthetsz szegény földünkre, a hernyóbajszú úgyis külföldre viteti a termést, legyen

akármilyen gazdag, nekünk pedig csak zavaros zabkása marad.” De a viláért sem ejtette volna ki e szavakat egyetlen honfitársa előtt sem. Nem bánta, ha puliszkát és kását kell ennie, s ha nem jut csak száraz és töredezett barna kenyérhez, hiszen csak a kutatásai érdekelték, a csillagászat és a fizika összefüggései, a világűr matériájának és természetének elemzése. Minden, ami ezen kívül esett, szemében a világi hiúságok máglyájára való volt. Csak a jegyzeteim, a létfontosságú jegyzeteim maradjanak meg, fohászodott. Az én személyem nem fontos, csak egy szem vagyok a tudomány láncolatában, de amit kikövetkeztettem, amire jutottam, az az emberiség számára nélkülözhetetlen. Ennek soha nem szabad az NKVD kezére jutnia. Ők úgysem értenék, de veszélyesnek éreznék és megsemmisítenék az egészet. Okosan kell taktikáznom, hogy kikerüljem a mindenütt szaglászó titkosügynököket és besúgókat.

Mintha ma lett volna, mikor Fedorov, a Fizikai Intézet professzora csillogó szemmel mutatta neki kutatócsoportja legújabb eredményeit.

– Régóta kutatjuk az univerzum titkait, de a felfedezéseink mindeddig csak a felszínt karcolták. Csillagok, bolygók, meteoritok, kvazárok: mindez érdekes, de nem mutatják meg, miféle törvények irányítják a világegyetemet, a mi világunkat. Az én csoportom az arányok felvillantásával úttörő szerepet játszhat. Ha a lényegre koncentrálunk, eljuthatunk a törvényekig. Ehhez már-már zsenialitás kell. Azt gondolom, Szidorov, benned ez a zsenialitás megvan.

Fedorov, a nagy túlélő kopasz feje szinte villogott a halvány lámpafényben. A lámpát Szidorov lecsavartatta, nehogy a szomszédok fényűzéssel vádolják, de még ennél a gyér világításnál is fel tudta mérni a Csernisevszkij szocialista brigád kidolgozott tanulmányait. Amit olvasott, rettentően izgalmas volt.

A brigádnak sikerült a bravúr, amivel megelőzték a világ élvonalát. Részletesen leírták, milyen összetevőkből áll a világegyetem, a meglévő tudást összegyűjtve új elemekkel gazdagították az ismereteket. Fantáziával, kreatív számításokkal jócskán meghaladták azokat a lehetőségeket, melyeket az eget fürkésző eszközök lehetővé tettek. Szidorov érezte, az adatok birtokában egy zseni valóban megkísérelheti, hogy leírja a világegyetemet mozgó törvényeket. A feljegyzések elegendő támpontot nyújtanak ehhez.

– Alekszej Makszimics – fordult Fedorovhoz –, tovább kell folytatni a kísérleteket! Ilyen közel még senki sem jutott a megoldásokhoz.

– Két éve dolgozunk a kutatásokon, de csak most mertem megmutatni neked. Már csak te segíthetsz. Időközben az NKVD szaglászni kezdett két emberem után. Fiatal emberekről van szó. E kettő áldozatul esett a tisztogatásoknak, a többiek ijedtükben szétszéledtek, meg akartak szakítani minden kapcsolatot, ami őket a bűnösökhöz fűzi.

– Hát ezért kerestél fel engem Moszkvából! – szisszent fel Szidorov, de

rögtön békülékenyen hozzáfűzte – Jól tetted. Aranyat érhet mindez egy arra méltó ember kezében.

– Fedorov bólintott, most már felbátorodva folytatta.

– A leginkább figyelemre méltó, hogy a világűr 70%-át egy olyan matéria uralja, amiről nagyon keveset sikerült kiderítenünk. Ha többre jutunk és rájövünk, milyen a kapcsolata a többi szubsztanciával, talán a törvényeket is felállíthatjuk.

– Tehát te is hiszel a törvényekben?

– Igen. A rendelkezésre álló információ kevés, de úgy tűnik, az anyagi világ mögött felállítható a törvények hálója.

Fedorov rábizta a feljegyzéseket, de annyi még elmondott, a belügyisek őt is figyelik, s ha tudnák, kinek adta át a dossziékat, az állna a célkeresztjükben. Az anyag tehát forró és balszerencsét hozhat rá. Szidorovot ez sem tántorította el a feladattól. A jegyzetek egy bőrröndöt is kitétek, ez a példátlan mennyiség lenyűgözte.

Belevetette magát a munkába. Hamarosan körvonalazódott előtte, kutatásait le kell szűkíteni egy részterületre. Egyre inkább a sötét anyag rejtélye izgatta, sikerrel állított fel néhány matematikai képletet háttérének magyarázataként. Eljutott néhány törvény felvázolásáig, de a törvény láncolatától még messze volt.

A termelés hatékonyságát előmozdító kísérleteket rutinfeladatként teljesítette munkahelyén, és minél hamarabb igyekezett elszabadulni onnan. Családját elhanyagolta, csak a vacsoránál jelent meg, egy kicsit segített a lányának a tanulásban, feleségének még ennyi sem jutott, szórakozottan hallgatta, mi történt X. elvtárssal a pártközpontban, de fejében már számok és képletek variációi peregtek.

Az egyenletek változataiban könnyen el lehetett veszni. A világűrre irányított távcsövek által közvetített képek még szerény adatokat szolgáltatottak, a törvényeket spekulatív módon, a matematika eszközeivel kellett felvázolni. Hónapok munkájával, az adatok és a megfigyelések összevetésével újabb meghökkentő felfedezéshez jutott. A számítások, attól függően, a sötét anyag merre mozdult, más és más értéket mutattak. Ennek alapján következtette ki: a sötét anyag mindig mozgásban van. A sötét anyag valójában nem is anyag, hanem egy állandóan áramló energiamező. Elindít bizonyos változásokat a világegyetemben, de az is lehet, ez indít el minden változást. Csillagok keletkezését, szupernóvák robbanását idézi elő, öröktől fogva létezik és örökké létezni fog.

Tehát energia, jegyezte le naplójába Szidorov, és ez az energia teremt és alkot, dinamikus és elementáris erő van benne. Talán élő erő is – gondolta magában. – Lenyűgöz és elvarázsol ez az új elem, szinte elbódultam ezektől az új eredményektől.

Szidorov ismerte azt az érzést, mely saját felismeréseink nyomán

uralkodik el rajtunk. A büszkeség, a fontosságtudat és a narcisztikus önelégültség sajátos vegyülete ez, óvatosan kell bánni vele, mert megrészesít. A megszerzett tudás paradicsomi fájának tövében sütkérező Sziporovot egyszer csak balsejtelelem töltötte el. A sötét energia hatalma elgondolkodtatta, hátha a világ nem is olyan türelmes és élhető hely az ember számára?

Azzal, egy emberi élet mennyit ér a szovjet társadalomban, nagyon is tisztában volt. Volt egy visszatérő álma, mely 1919-es, polgárháborús eseményeken alapult. Tizenhat éves kamasz volt, nem értette, mi történik körülötte. A fehérek többször bevonultak a falujukba, de mindannyiszor kiverték őket a vörösök. Egy nap úgy tűnt, végleg eltűnnek a településről, ám a hadra fogható férfiakat magukkal vitték. Az őket követő vörösök természetesen rögtön felmérték, hogy a családfők eltűntek. A megszálló erők főparancsnoka, Koszigin népbiztos rögtön intézkedett. Összegyűjtötte a falu megmaradt lakóit, csupa nőt, öreget, fiatal kamaszt, és beszédet tartott nekik.

– Néhányan a falu népei közül csatlakoztak a Vörös Hadsereghez. Ez kisebbíti a bűnötöket, de önmagában még nem ment fel mindenkit. Életerős férfiak szöktek a közeli erdőbe, hogy ott vészeliék át a forradalmi időket. Nem beszélék azokról, akik a fehérekhez álltak, őket megkeressük és felkötjük. Azok a gyávák, akik megszöktek a forradalmi sereg elől, még meggondolhatják magukat. Mindenkit árulónak tekintünk, aki ebben az élethalálharcban vonakodik a forradalom mellé állni. De, tekintettel a helyzetre, kapnak még egy esélyt, hogy sorainkba álljanak. Te! – mutatott rá egy fiatalemberre – Te viszed el a hírt az erdőben bujdosó dezertőröknek. A Vörös Hadsereg kegyesen elengedi a bűnüket, ha hajlandók velünk harcolni a fehérek és az anarchisták ellen. A családtagjai pedig itt maradnak tűsznek.

Koszigin kiválogatta a „szökött katonák” családtagjait, köztük a kamasz Sziporovval és édesanyjával, és az elhagyott kastély üresen tátongó nagytermébe terelte őket. A gondosan kifosztott épületet vörös katonák őrizték éjjel-nappal. A Vörös Hadsereg tűszai voltak.

– Ha az áruló egy héten belül nem kerül elő – zengte Koszigin – a családtagjait agyonlőjük!

Éjszaka gyakran újraélte azokat a napokat. Koszigin népbiztos néha más szerepben tűnt fel, hol a hivatali hanyagságaiért tett szemrehányást, hol felelősségre vonta, amiért hűtlen lett a forradalom eszméihez. Szemében Koszigin a forradalom élő lelkiismeretévé vált.

1937 májusában új szerepben tűnt fel az elszánt népbiztos. Sziporov nappal is hideglelést kapott attól, amiről Koszigin magyarázni kezdett. Ebben az álmában ugyanis kihallgatásra rendelte és nyugodtan tudtára adta, minek a nevében cselekszik.

Mindaddig ismerősnek tűnt a színhely, amíg a ködös tájban az egybeterelt csoport elindult a kastély felé. Álmában mindig nehéz volt a lépte, mintha téglákat kötöttek volna a lábára. A katonák ösztökélték őket, de képteleneknek bizonyultak gyorsítani. Mintha a levegő is csupa ellenállással lett volna tele.

Egy rémálmot is megszokhat az ember. A léptek ólomsúlya, a katonák durva hangja, Koszigin káromkodással fűszerezett becsmérlő szavai, mindez már sok-sok éjszakáját kísértette. A megoldás azonban mindig véget vetett a rémképzeteknek. Miután kivezették őket a kastély udvarára, a katonák felsorakoztak a sortűzhöz. Ám mielőtt eldördültek volna a végzetes lövések, felriadt verejtékes párnáján és eszébe jutott, valójában mi történt.

A vörösök kivárták, amíg az erdőben bujdosó „szökevények” visszaszivárognak a hírre. Akkor elengedték a túsokat s az erőszakkal besorozott katonákkal csatlakoztak a csapategységükhöz. Apját elnyelte a polgárháború, soha nem látták többé. De ő életben maradt anyjával és három testvérével együtt.

Az álom ezúttal folytatódott. Koszigin magához rendelte kihallgatásra. Leültette a tizenhat éves Szidorovot és faggatni kezdte.

– Mire való a vizsgálódásai?

– Miféle vizsgálódások? – kérdezett vissza Szidorov, de már tudta, Koszigin mire gondol.

– Ne tagadjon semmit. – legyintett a népbiztos. – Már mindent tudunk. Lefoglaltuk a jegyzeteit, és most itt vannak nálunk. Elég kacifántosak az irományai, de szerencsére néhány írásos magyarázatból rájöttünk, mit akart bizonyítani.

– Én semmit sem akartam bizonyítani. Egyszerűen csak kutattam.

– Kutatott... de milyen irányba? Jobban tette volna, ha a környezetére figyel, ahelyett, hogy a világűr titkait kutatja. Tagadja a materializmus szükségszerű jóságát? Pesszimista törvényt állít fel?

– Én csak azt írtam le, amit a természet elém tárt – védekezett, miközben Koszigin egy félmondata nyomán felvillant előtte, ki árulta el.

– Hallgasson! – ütött az asztalra Koszigin a vízióban. – Mindig ezzel mentegetőznek, hogy csak leírják, csak tudósítanak, csak ismertetik a tényeket! De ki kíváncsi rá? – hatásszünetet tartva kissé lecsillapodva folytatta. – Tudja kik a kommunista Szovjetunió legnagyobb ellenségei?

– Igen, a trockisták, zinovjevisták, jobboldali szociáldemokraták, eszerek, mensevikek, alkotmányos demokraták és a régi rendszer hívei – fújta a leckét Szidorov.

– Nem. Jegyezze meg, a kommunizmus legnagyobb ellensége az istenverte entellektüel!

– És most térjünk a tárgyra. Amiről ezek az irományok szólnak, az összegeyzetethetetlen a marxista felfogással – faarca hirtelen mosolyra

váltott. – És az benne a szörnyű, hogy igaz.

Szidorov meglepetten nézett fel.

– Igen, jól hallotta. Mi is tudjuk, hogy igaz. Máskülönben olyan ostobák lennénk, mint a polgári pártok tagjai vagy az eszerek. Mi is rájöttünk arra, de nem számítások alapján, hanem a saját eszünkéből, mi mozgatja a világunkat. Most maga igazolja, hogy az elgondolásunk helyes. Csakhogy ezt senkinek sem szabad megtudnia. Megijesztené az embereket és apokaliptikus víziókat indítana el. Pártunk alapköve az volt, hogy ismertük az embereket. Felmértük, hogy kétharmad részük mindenre képes a pénzért, pozícióért, hatalomért, kényelemért, kinek mi a vágyott cél. Látja, ami fent van, az van lent. A világűrre ugyanazok a törvények vonatkoznak, a sötét energia formál mindent. Az, ami a világegyetem kétharmadát alkotja, az emberiség kétharmadát és az emberben dülő erők kétharmadát.

– De még mindig nem ismerjük a törvényeket. A sötét anyag semmi lenne törvények nélkül! – vetette ellen Szidorov.

– Nem ismerjük, tényleg nem. De soha nem is fogjuk! Épp az benne a félelmetes, hogy mindörökre titok! De éppen eleget tudunk az emberi természetről, eleget ahhoz, hogy kordában tartsuk. Felszabadítottuk az embereket, felszabadítottuk a kétharmadot és az erőszak újra és újra igazolást nyer! Nem gondolkodott el azon, hátha maga a teremtés hibás?

A tudós nem tudott mit felelni. A látomás megszakadt, párnája kellemetlenül nedves volt, de néhány pillanattal később rádöbbsent, a valóság egy fokkal kevésbé borzalmas, mint amit megálmodott. Bár sarkában járnak a kékgallérosok, a szembesítésig még marad egy cselekvésnyi ideje.

*

1953 októberében egy férfi taposta a vörös-barna levélszőnyeggel borított sétányt a Szent Iszkáz székesegyház felé. A parkban találkozott egy szerzetes atyával, aki kimért léptekkel közeledett felé. A két férfi a park közepén megállt és kezet nyújtott egymásnak.

– Üdvözlöm, Igor atya. Itt nyugodtan beszélhetünk. – nézett körbe Szidorov.

– Hogy megy a sora, Nyikolaj? Szüksége van segítségre? – kérdezte a pap.

– Amióta a feleségem elárult és hátat fordított nekem, azóta nincs szükségem segítségre. Az ellenség többnyire házon belül van. – tűnődött a tudós kesernyés mosollyal. – Most nincs ellenségem, igaz, barátom sincs.

– Engem a barátai közé számíthat – mondta Igor atya.

– Legalább egy maradjon. Tizenöt év a GULAG-on eltüntette a

környezetemből az embereket. Akiket ott ismertem meg, azok már a föld alatt vannak, vagy több ezer kilométerre innen, Szibériában. Én is csak annak köszönhetem az életemet, hogy egy saraskában, egy zárt kutatóintézetben tartottak fogva a háború után.

– Mert az atombombát akarták létrehozni.

– És sikerült is nekik. Utána pedig még félelmetesebb fegyvereken dolgoztunk. Azt hiszem, ez mégiscsak azt igazolja, hogy a kutatásaimból általános törvényszerűségeket lehet levonni. Ami fent van, az van lent.

– Tudja, hogy nem értek egyet a következtetéseivel. Hivatalból nem érthetek egyet. Nekem a Mindenhatót kell szolgálnom.

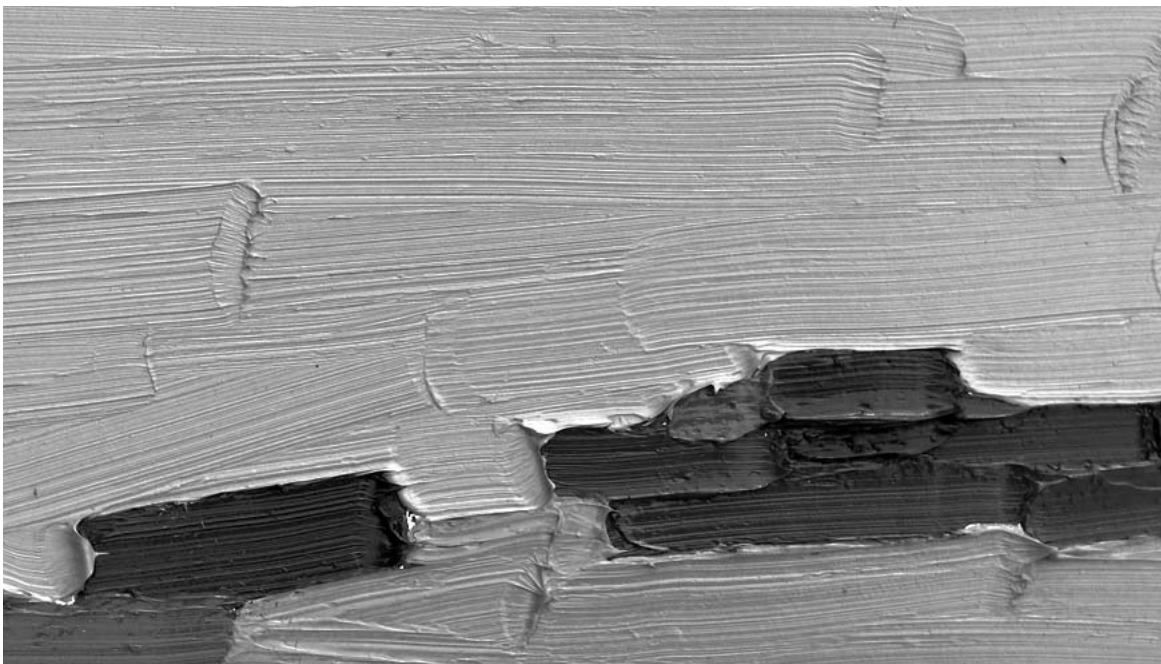
– Akkor miért segített nekem, miért rejtette el a veszélyes jegyzeteimet?

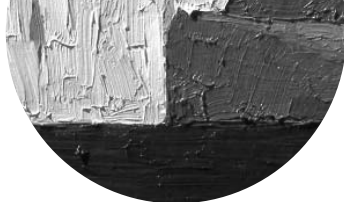
– Mert a világ megismerése szétoszlatja a sötétséget és a tudatlanságot. A Gonosz a tudatlanságra alapoz, azt használja fel. Előbb-utóbb mégis elbukik. Sztálin is halott, pedig nem hittük volna, hogy rémuralma véget fog érni egyszer. Most pedig új szelek fújnak.

– Nem eléggé. Ám, atyám, ha eddig megúsza, akkor birtokában van a túlélés képességének, s akkor ezek az eredmények itt továbbra is jó helyen vannak.

– Az egyház már sok titkot magába temetett. Elfér benne ez is.

Elbúcsúztak és Szidorov megnyugodva irányozta lépteit a jövődő, a reményteli Semmi felé. A fizika hamarosan, évtizedek múlva be fogja érni az orosz tudós művét.

Öregek

STUMMER ATTILA

Stummernek ezúttal szerencséje volt: csúcsidőben sikerült elcsípnie egy ülőhelyet a zsúfolt hatoson. A villamos meglódult; az öregember, aki pont mellette állt, rálépett a lábára. Pardon, mondta az öreg. Nemigazmárkapaszkodjonvéntata, morogta Stummer, maga is csak félig értve magát, maga elé. Az öregember igyekezett odébb húzódni; kapaszkodott s eközben ráncos, májfoltos kezével megfogta feleségének ugyancsak ráncos, májfoltos kezét. Így állt ott a két öreg. A villamos halkan suhant a Blaha felé. Stummer egy kecses félvér lányt igyekezett feltűnés nélkül mustrálni, de tekintete túlzottan súrolta az elé lógó öregeket. Kibámult hát inkább az ablakon, és próbálta elnyomni magában az önkéntelen szégyenkezést afölött, hogy ül. Az öregek békés, meglepett és kissé rémült arccal meredtek a semmibe. Kövületek, gondolta Stummer, aki fiatal volt még, őskövületek. Lehet, hogy meg sem érdemlik, hogy átadják nekik a helyet. Nem véletlen, hogy vénségükre ide jutottak: állnak a zsúfolt villamoson, a kutya se törődik velük; tán azt se tudják, mi történik körülöttük, milyen év van, milyen rendszer. Lehet, hogy az öreg ávos volt valaha. Gyilkos. A nő meg büszke az urára, hogy az milyen nagy ember. Most meg előadják itt a törődött öreget. Megérdemlik, hogy álljanak. Érdekes egyébként, mennyire nem látszik rajtuk a sok bűn, ami a lelküket nyomja. Persze, hát persze: mert lepergett, leperreg róluk minden. Lelkiismeret-furdalásuk sincs, nem is volt soha. Megvetően pillantott feléjük – az öregek épp az ajtó felé tolakodtak, kissé még mindig riadtan, de egyébként békésen. Stummer felállt, utánuk eredt, talán azért (maga se tudta pontosan), hogy mintegy elégtételként lássa, merre botorkálnak haza, hol élnek, milyen nyomorúságos körülmények közt, szégyenszemre. A villamos a Baross utcához ért, megállt.

Az öregek elindultak a Harminckettesek terén, jobbra fordultak egy sarkon, és még mindig kézen fogva, lassan ballagtak a kopott, zajos Kisfaludy utcán. Stummer, aki budai zöldövezetben lakott, elégedetten, pár lépéssel lemaradva követte őket. Sejtése eddig beigazolódott. Az öregek romos bérház kapujában álltak meg. Az öregember kinyitotta, az öregasszony bement. Stummer tanácstalanul állt ott; az öreg ránézett, kissé csodálkozva, majd belépett és tartotta a kaput, hogy Stummer is bejusson.

Lift nem volt a házban. Gyalog mentek fel az első emeletre. Az ajtóban az öregek megálltak, Stummer felé fordultak, és szelíd, riadt tekintetükkel kérdően néztek rá. Mit parancsol, kérdezte végül a férfi. Semmit, motyogta maga elé Stummer, én csak... Az öreg kinyitotta előbb a rácsot, majd az ajtót, az asszony bement és kiszólt Stummernek: akkor hát... kerüljön bejebb.

Stummer belépett a lakásba. Benn doh- és naftalinszag keveredett az öregek kipárolgásával. Leültették őt a hosszú, sötét előszobában berendezett étkezőben. Kér kávét? Stummer kért. Az öregasszony föltette a kávé.

Micsoda maga, kérdezte az öreg, író, újságíró?

Semmi, felelte Stummer, én csak kíváncsiságból...

Mire kíváncsi, kérdezte az öreg. Hallgattak. Ezerkilencszázhuszonnyolcban születtem Pesten. Leventeként megjártam az amerikai hadifogságot. (Azóta nem böjtöl, szólt közbe a felesége. Mindig azt mondja, kiböjtölte magát a fogságban.) Pedig az csak amerikai volt, tette hozzá az öreg, majd folytatta: aztán latin-könyvtár szakon végeztem, de hatvannégyig csak segédmunkás lehettem, mert nem volt jó a pedigrém, ötvenhatban meg hangoskodtam a munkástanácsban. Hatvannégytől aztán könyvtáros voltam Józsefvárosban.

Egy gyermeket neveltünk, tette hozzá az öregasszony. Kanadában él, ott is ment férjhez. Két unokánk van, tavaly jártak is nálunk, látja ott a képeket? Sokat segítenek, pénzzel persze, mert máshogy ugye a távolság miatt...

Elhallgattak.

És maga, kérdezte a néni, családos ember?

Van, igen, menyasszonyom, felelte Stummer.

És mikor nőszül?

Jövőre. Vagy azután.

Biztos nagyon szereti magát, bólogatott az öregasszony.

Becsülje meg, tette hozzá az öregember.

A beszélgetés most már végleg elakadt. Stummer megitta a kávé, feszengeni kezdett, majd felállt. Akkor hát... Nem is zavarnék tovább...

Az öregek kikísérték és megálltak az ajtóban. Elköszöntek egymástól.

Higgye el, érdekes, mondta még az öregember.

Érdekes? Stummer nem értette: mit is érdekes?

Az életet leélni, felelt a néni. Ha másért nem, hát egymásért. Érdekes.

Stummer nézte őket egy pillanatig, ahogy ott álltak az ajtóban, egymás ráncos kezét fogva; aztán elindult. Lement a kopott lépcsőházban, ki a kapun, végig a Kisfaludy utcán, a Harminckettesek tere felé, orrában az öregek szagával, fülében az öregek visszhangzó, de egyre halkuló szavával: érdekes. Érdekes! – rázta meg magát, és körülnézett, mintha lelepleződéstől tartana. Micsoda balfék vagyok! Odamegyek, és hagyom magamat átverni! Mintha nem ezt csinálták volna egész életükben! Levente, ötvenhat, könyvtár, na persze! Vén képmutatók, gyáva ügynökök! A keze ökölbe szorult, hányinger környékezte, ahogy megértette az igazságot, amit előre sejtett.

Szerelés

FRIDECZKY KATALIN

Nézem, amint a férjem rádiót vagy órát szerel. Egyikhez sem ért. Keze nyomán apró rugók és rubintocskák, ellenállások és elektródák pattannak szerteszét. Szívem szerint szakembert hívnék, de ő a fejébe vette, hogy megoldja anélkül is.

Férjem humán értelmiségi, nem kell rádiókhoz és karórákhoz értenie. Vannak óráskok és finommechanikai műszerészek, akik viszont cserébe nem írnak szimfóniákat. Ez a világ rendje. Cipőt a cipőboltból...

A férjem kíváncsi és magabízó. Szeretné tudni, miért késik a karóra, miért recseg a rádió. Valamint biztos abban, hogy el tudja háritani a hibát. Gyerekjáték! – Ha szét tudom szedni, össze is tudom rakni – mondja.

Hümmög, piszmozg, apró kefével kitisztítja az óra (rádió) belsejét, párszor bele is fúj, majd kezdi összerakni. A szőnyegen rekedt darabkákra ügyet sem vetve, visszacsavarozza az óra (rádió) hátlapját és voilà, már kész is!

A kívül rekedt alkatrészeket a tenyeremen kínálom fel a „mesternek”.

– Ez nem fog hiányozni? – kérdezem aggódva. – Talán nem dísznek volt benne...

– Ne törődj velem, nem fontos, megy anélkül is! – mondja. – a lényeg benne maradt!

És valóban. Csak meg kell rázni az órát, vagy egyet ütni a rádióra és működik.

Egy darabig...

– Mi legyen ezekkel? – kérdelem és a tenyeremen remegő apró alkatrészekre mutatok.

– Dobd ki és kész! Szemét!

Az óra pár perc múlva megáll, a rádió elhallgat.

Eltűnődöm az emberi szerkezeten... a működésén.

Az ember működik.

Működik kéz, láb, szem nélkül. Működik fél vesével, operált gyomorral.
Működik levágott mellekkel, bicegve, süketen és némán.

Az ember működik.

Mandulák és vakbelek, fogsorok és visszerek, kivágott méhek és herék
spriccelnek szerteszét. Az ember működik.

Működik önérzet, hit és becsület nélkül, hűség és irgalom nélkül. Működik
megcsonkított lélekkel, kiapadt könnyekkel, örökre elalvó lelkiismerettel.

Néha meg kell rázni, vagy a fejére ütni.

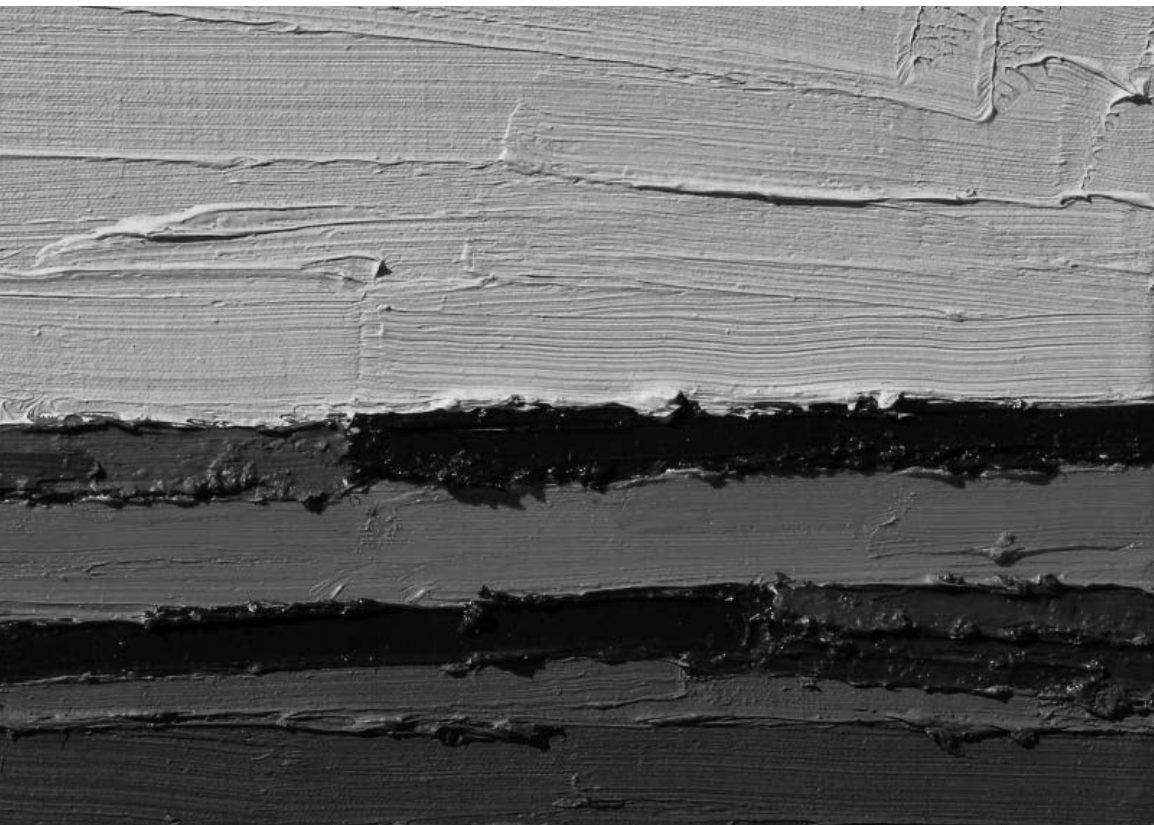
Működik az ember.

A szívemet látom pattogni a szőnyegen, amikor szétszedtél és
otthagytál.

Összeszerelem magam, ahogy tudom. Hátlap a helyére...

Működik...

Megrázni, ráütni... mű...kö... dik.

PAPP DÉNES

„A költőket be kéne tiltani.”

Gondolatok Petri György *Sár* című kötete kapcsán

„Papír papírra, egy egész halom.
Minek vagyunk? minek az elején?”
(Várady Szabolcs: *P. Gy.*)

Mindenképpen jelzésértékű, hogy Petri György húsz éve, 1993-ban megjelent *Sár* című kötetét az elemzők oly változatos betűfelhője követte és követi azóta is. Egyetértés mutatkozik ott, hogy ez a könyv Petri lírájában fordulópont értékű, emellett ki halkan, ki nyomatékkal szól arról, hogy talán egész irodalmunknak is hangsúlyos opusa e megítélésében egyébként nagyon eltérő véleményeket előhívó kötet.

Elsőre különösnek tűnhet föl például, hogy a *Sár* világa több helyen Arany János öregkori költészetével kerül párhuzamba.¹ Az összevetés nem tűnik azonban teljesen légből kapottnak, ha beleolvasunk Arany kései műveibe, mondjuk, az 1882-vel datáltakba: „Mi vagyok én? Senki Pál, / Egy fájó gép, mely pipál.” (*Mi vagyok én?*) Vagy: „Oh rút / Hurut! / Az ember addig hurút, (*íge*) / Míg egyszer megmurút (*oláh szó*).” (*Elégiák*) Máshol erős rokonságot tételnek föl Babits Mihály és Kosztolányi Dezső halál-közeli versei és Petri

hasonlóan „beteg” szövegei között.² Például: „Csak egypár szót nyögök / vagy inkább köhögök: / beteg vagyok, beteg.” (Babits M.: *Beteg-klapancia*), és „Halál-hívó / vérem gagyog, / nem ő a rossz, / én, én vagyok.” (Kosztolányi D.: *Száz sor a testi szenvedésről*). E néhány idézet is bőven elegendő ahhoz, hogy rá lehessen mutatni olyan érintkezési pontokra ezen írók poétikai magatartásában és nyelvhez való viszonyulásában, mely túlmutat az *érdekes* kategóriáján. Az önirónia, groteszkbe hajló szójátékok, töredékesség, az alkalmiság, szövegközi magyarázatok (toldások, visszavonások stb.), és minden beemelt poétikai hibafaktor illusztratív funkciója mentén az öregség és a halál témaképző vetületében számos egymást fedni látszó metszetet találhatunk, ám talán jellegében mélyebb rokon vonást mutat az a költői attitűd, amivel az író lény lényegében saját pozícióit számolja föl. Ilyen megfontolások után nem biológiai értelemben, hanem az íráskor nyelvi terének utólagossága révén beszélhetünk minden esetben *kései*, ugyanakkor semmiképp sem *elkésztett* költészetről.

Petrinél azonban a nyelv utópisztikus utódlása könnyen utómodern szemléletű fogantatás gyanúját keltheti, ahol lombikját széttörve olyan líra születik, mely mindenütt kérdőjeleket hagy maga után. Mindemelllett a posztmodern lehelet némiképp szükségszerű jelenléte inkább csak kísérőjelensége a *Sárban* újraértelmezett nyelvi horizontnak, mely Keresztury Tibor szerint „egy uralhatatlan nyelvi térbe történő átlépésként tűnik föl”.³ Az undor és a csömör esetlenséggel, elesettséggel, esendőséggel párosul, egy gyomorfelekélybe révedő kortünet az emészthetetlenség életérzésében pulzál. Gáll Ernőt idézzük: „A »posztmodernségben« napjaink sokrétű identitásváltása jut kifejezésre, s ama (érthető) szkepszis, amely áthatja, kérdéssé teszi az egyértelmű haladás eszméjébe vetett illuminista bizalmunkat. Nem hisz a társadalmi problémák – biztosnak nyilvánított – megoldásában, és apolitizmus felé hajlik. Lemond az átfogó társadalmi rendezések törekvéséről, támogatja viszont a kis érdekköröket szolgáló erőfeszítéseket. Bőven merít az ideológiamentesség »ideológiájából«; nincsenek határozott értékpreferenciái.”⁴

Természetesen semmilyen hamarjában fölvezolt, pusztán elképzelt körülmény-töredék nem illusztrálhatja azt a személyes kiábrándultságot, émelyítő csalódottságot, mely a *Sárban* evickelő, hiábavalósággal átítatott szövegeket a törődöttség tőkesúlyával indítja el egy olyan útra, ahol a toldozott-foldozott, szakadt vitorlájú és itt-ott léket kapott versflotta látszólag csak önmaga vereségét képes reprezentálni, egyszersmind a *túlélés* szegyenét. Ám mindez vajon valóban így van? Másképpen: lehet-e egyáltalán?

„Menekvésünk a halál, de nem ez.”
(Franz Kafka: *Az én cellám – az én váram*)

A lírai önreflexiónak sajátosan kitüntetett szerepet tulajdonít a szakirodalom Petri költészetében, amit Kabai Csaba az általa frappánsan tükör-szituációnak nevezett képi jelenségben vél leginkább megragadhatónak.⁵ Ha hasonló tekintettel pillantunk végig a rövid köteten, ezeket találhatjuk: „Zsírkrétával vak tükörre krikszkrakszol / időtöltés végezt az emberfia”⁶ (*Megint megyünk*, 5.), „Csak rajta! Nézzen bele a tükörbe.” (*Az vagy nekem*, 9.), „Mintha az ablakon át tükörbe.” (*N. L. emlékére*, 21.), „Tükör és szappan. / A tükör: tükörsima.” (*Kis éji zene*, 38.), „Reggelre megint csúszós lett az út: / kásajég vagy tükörjég. / Megnézhetjük, vagy nem nézhetjük meg magunkat.” (*Házasságterápia*, 46.), „Tükörbe néz, / olyan szögből mégpedig, / ahonnan ő nem látszik.” (*A lírai én meg amit zárójelbe tett*, 62.)

Elsőre is nyilvánvalónak tűnik, hogy itt nem önfeledt, esetleg önkényes tükörjátéknak vagyunk tanúi, és az sem valószínű, hogy a tükörtől való képtelen szabadulás valamiféle narcissusi hajlamból fakadóan van jelen a szövegekben. Tükör itt, tükör ott, a tükrök ilyenén bősége mégsem tükörfóbiához vezet, hanem ahhoz a felismeréshez, hogy a tükör abban az értelemben képes megbontani a teret, hogy önmagáról másra irányítja a figyelmet. A tükör elrejt itt, a tükör fölfed ott. Fogalmazhatunk persze úgy is, hogy e nyelvi térben minden adott, sőt szükséges ahhoz a plasztikus érzékenységhez, amely bármilyen felület tükröződésével saját határait képes bővíteni, ugyanakkor eltakarni. Tükörreflex mandinerből. Aztán egyszer csak az úgynevezett lírai én sztriptízbe kezd, hogy levetkőzzön minden ráruházott szerepet és pózt, szerelmet, barátságot, időt, nyelvet etc., de még tánc közben körbetekint darabokra tört tükörlabirintusa elszórtan csillogó romjain. Fontos megemlíteni, hogy a dekonstrukciós kísérletek amellet, hogy tudatosak, lírailag pontosan dokumentáltak is. Tükör az üres lap és tükör az írás is: „adjátok meg az adott pillanatot / hogy félrenezzek” (*Adjátok meg az adott pillanatot*, 12.).

Ez az önmagát jegyzetelő, kritizáló, magamagát és az alkotói tevékenységet, az írás folyamatát folytonosan szem előtt tartó nyelvezet már-már saját „metanyelvét” hozza létre, rendszerint azonban még azelőtt ki- vagy tovalép, mielőtt valamely metódus egy nem kívánt *újabb* szerepbe zárná, hiszen minden ilyesmitől éppen igyekszik szabadulni. Petri folyamatosan gondoskodik formái, szövegszerkezeti, gondolati, fogalmi (és még tovább, érzelmi!) vészkijáratról, mely némileg a megfoghatatlanságot biztosítaná számára önmaga előtt, persze „mindig tévedek, / ha

megtagadom magam" („Ötven felé”, 66.). Így azonban nem meglepő, ha még egy olyan helyről is szeretne elillanni, ahol „az irodalom nyelve »átüt« a fogalmi nyelv rácsozatán, és megtöri a tiszta konceptualitás eszményét.”⁷ Ezt a célt (is) szolgálja a számtalan nyelvi játék, némelykor olcsónak tűnő szóvicc, melyek mind valami furcsa humor szolgálatában állnak, ami túl van az irónián, túl a szatirikus megjegyzéseken és szarkasztikus betoldásokon, cinikus írásjel-grimaszokon. Talán felháborító, de Petri humorában béke van. Amikor a lemondásról is lemond. És talán egyedül csak ott. Idevágnak szeretett Wittgensteinje szavai: „a nyelvjátéknak nem *megfontolás* az alapja. A megfontolás a nyelvjáték része.”⁸ Ahogy az öregséggel és a halállal, a semmivel és a hiánnyal, s ahogy saját utólagosságával, a versnyelv számol a nyelvi megelőzöttség tudatával is: „Szörnyű vendégszöveg reng / araszos vállamon” (*Őszi nagytakarítás*, 7.). Sőt, nem pusztán a nyelvel, hanem egyaránt számol a nyelven túlisággal, pontosabban a nyelven kívüliséggel is: „És semmi. Mindig semmi. / Ismétlődő, értelmetlen jelek.” (*A delphoi jók hamiscsődöt jelent*, 58.) Ortega a következőképpen fogalmaz ezzel kapcsolatosan: „A mi írásunk (a betűírás) gyakorlatiasabb, mint a kínai, hiszen alapjául egy mechanikus elv szolgál. Itt van jel minden betű számára; minthogy azonban egyetlen különálló betűnek sincs jelentése, nem fejez ki gondolatot, írásunk, szigorúan véve, nélkülözi az értelmet.”⁹

A reflexió egyszerre jelent elmélkedést, önmegfigyelést, visszahatást, visszahajlítást, visszatükrözést, tükröződést, (fény)visszaverődést, észrevételt, megjegyzést. A Sárban nemcsak az írás, de maga az élet is reflexióvá válik. A létezés kudarca többé nem tragikus, hanem természetes és magától értetődő. Hamvas így gondolkodik erről: „A reflexió az élet absztrakt helyzete, az elkülönülés, a magány, a zártság az a fajtája, amikor az ember ezt a zártságot mint az önmaga körül való szüntelen keringést az élettörvény rangjára emelte.”¹⁰ Ugyanakkor nem szabad elfelednünk, hogy „ez egy *megteremtett KÍVÜL*” (*Kívül*, 19. o.), még akkor sem, ha „*ezt magyarázatként mondom, / semmiképp sem mentségemül*” (*Kívül*, 19. o.).

„Én jót akartam, és jó voltam.
A nyomorúság faragott belőlem démont.
Tégy boldoggá, s megint erényes leszek.”
(Mary Shelley: *Frankenstein, avagy a modern Prométheusz*)

Hát létezik, hogy még a *semmi* sem sikerül? Hogy a kudarc is kudarcba fullad? Csalóka kép, hiszen a kötet tagadhatatlanul itt van, még ha asztalról

földre hullott morzsáknak tűnnek is szövegei. Ugyanakkor engedi magát láttatni valamely rendezői szándék, mutatkozzék bár oly erőtlennek, mint szálaít hullatott cirokseprű. „Így nagytakarítás után, festés előtt, / ennyi rumli közt, / jólesik egy sör. Lehetne hidegebb / (s a tévé halkabb), de megjárja.” (*Őszi nagytakarítás*, 7.)

Három szonettformába terelt szöveget találunk a *Sárban*, elhelyezésük némiképp kitüntetett, hiszen a könyv első és utolsó versei ezek, a harmadik pedig nagyjából középtájon található. Ebben akár meg is pillanthatjuk egy lehetséges szerkezet pilléreit. A nyitó szöveg kapuján belépve szembesülnünk kell azzal, hogy „[a] nyelv hatalmasabb használóinál.” és azzal is, hogy „[a] költészet: anómia.” (*Megint megyünk*, 5.), a következő szonett-pillér arról számol be, hogy „[c]sak ismételni tudom önmagam”, majd „mint kilökött / kutya, csak lihegek és nyelvet öltök” („*Ha nem vagy itthon, üres a lakás*”, 44.), az utolsóban arra bukkanunk, hogy „[m]indig és minden valami helyett volt. / Sohasem fogom tudni, mi helyett.”, miközben „[e]gy vagyok már tereppel és szereppel, / az különböztet meg, hogy leírom” (*Sár*, 68.). A költészettel való el-, le-, és fölszámolás látványos íve ez. Ide kívánczik még Keresztury Tibor észrevétele, miszerint a „költői tartás oly igényesen őrzött konzisztenciája fellazul: látványosan megnő a verset létrehozó személyiség szerepe a versben megjelenő rovására.”¹¹ A három szonett három eloldott és magára hagyott jelzőbója képzetét kelti így, ahol már sohasem derülhet ki, mit is voltak hivatottak jelezni valójában. Talán csak ott, mikor a néhol játékosan, olykor zaklatottan, ám leginkább eklektikusan töredezett gondolatrítmusok hullámai néhol partra mosnak egy csipetnyi romantikát – „sétálni ebben a / (talán utolsó) / tavaszban veled, veled, veled.” (*Elégia és értekezés*, 41.) Mindez azonban a kiüresedett ember sóhajának távolodó visszhangja csupán, a veszejtés és hiány ölelésében.

Petri Györggyel 1993 decemberében Parti Nagy Lajos beszélgetett, többek között az alkotó lelki teréről és az írás folyamatáról. Petri ilyenképpen vallott ezekről a dolgokról: „Nézd, bennem mindig volt egy rettenetes szorongás, hogy a vers, amit épp írtam, az az utolsó, és többet egyáltalán nem fogok tudni írni.” „Nézd, én utólag mindig erősen kontrollálom a szövegeimet, bár meg kell mondjam, hogy túl sokat nem szoktam rajtuk javítani.” „Nézd, én mindig azt gondoltam, hogy a tökéletesség az unalmas és steril.”¹² A tudatosság az utolsó alkalom jegyében zajlik, a hibák az alkalmiság eseményét koszorúzzák.

A kötet utolsó szavai ezek: „*Da capo al segno. Ad libitum.*” (*Sár*, 68.) Két alapvetően zenei kifejezés zárja a könyvet tehát. A *da capo al segno* azt jelenti, hogy az elejétől egy bizonyos jegyig (játszandó), itt gondoljunk kottára. (Újabb kérdés, hiszen mi lehet az a bizonyos jegy? A halál?) Az *ad libitum* pedig annyit tesz, tetszés szerint. A legutolsó távolító mozzanatban tehát egy olyan értelmezési szabadságot kap az olvasó, mely a maga

visszamenőlegességével a folyamatos újradefiniálás kényszerét hozza magával. Ilyenképp lesz felszólítás, játszd újra! (Mit? Az életet?) Nietzsche egy helyen arról ír, hogy „a líra éppannyira függ a zene szellemétől, mint amennyire a zenének a maga teljes korlátlanságában a képre és a fogalomra semmi szüksége sincs, éppen csak *megettúri* őket maga mellett.”¹³ Vajon milyen lehet a *Sár* zenéje? Játsszuk újra halálig, tetszés szerint.

Jegyzetek

¹ Vö.: BÁN Zoltán András: Elemi. Petri György: *Sár. Beszélő*, 1994/ 9., 34-35. és MÁRTON László: Egy szem szőlő. Petri Györgyről, halála után. *Holmi*, 2000/december, 1526-1529.

² Vö.: KABAI Csaba: „Én vidoran haldoklom...” A saját halál Petri György lírájában. *Literatura*, 2008/2., 234-243.

³ KERESZTURY Tibor: Függelék a törzsanyaghoz: *Sár*. In Uő: *Petri György*. Pozsony, 1998, Kalligram, 163.

⁴ GÁLL Ernő: A felelősség dicsérete. In Uő: *A felelősség új határai*, Bp., 1999, Napvilág, 18.

⁵ KABAI Csaba: „A költészet: anómia” (lírai önreflexió Petri György költészetében). *Új Forrás*, 2013/6., 82-88.

⁶ A kötet szövegeit a későbbiekben az alábbi kiadás alapján, a törzsszövegben a vers címét és az oldalszámot jelölve idézem: PETRI György: *Sár*. Pécs, 1993, Jelenkor.

⁷ ORBÁN Jolán: A dekonstruktív fordulat. *Gond filozófiai esszé-folyóirat*, 1994/5-6., 229.

⁸ WITTGENSTEIN, Ludwig: Cédulák. *Gond filozófiai esszé-folyóirat*, 1994/7., 7.

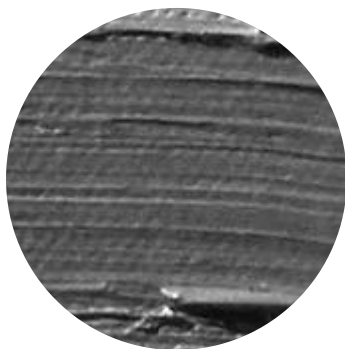
⁹ ORTEGA y Gasset, José: *Tájak és emberek*. Máriabesnyő – Gödöllő, 2008, Attraktor, 109-110.

¹⁰ HAMVAS Béla: *Scientia sacra I*. Bp., 2006, Medio, 63-64.

¹¹ KERESZTURY, *i.m.*, 158.

¹² *Beszélgetések Petri Györggyel*. Bp., 1994, Pesti Szalon, 144., 155. és 164.

¹³ NIETZSCHE, Friedrich: *A tragédia születése*. Bp., 1986, Mérleg, 59.

PATAKI VIKTOR

Elhallgatott mondatok

Gárdonyi Géza: *A kürt*¹

Ha a századfordulón, de főként a 1900-as évek első évtizedében keletkező regénykánon kialakulásának fő irányvonalait kívánjuk meghatározni, akkor a vizsgálódás során nem tekinthetünk el a nemzeti szempontú szelekciótól. Tekintettel a magyar regényre, „késlekedő”² félszázadunk regényirodalma nem minden ponton esik egybe a Viktor Žmegač által felvázolt³ európai fejlődési szekvenciákkal, így hiábavaló és indokolatlan lenne adekvát megfelelési pontokat létesíteni a nyugati és a magyar regénykánon folyamatai között. Ezért csupán az adott szerzők művészetének gondolati vagy stílusbeli egységére hívhatjuk fel a figyelmet. Ezt mintegy „inerciarendszerként” használva artikulálódik írásom kérdésfeltevése, amely a Gárdonyi-életmű recepciójának és kanonizációs folyamatainak két lényeges komponensére irányul. Az egyik Gárdonyi regénytípusainak meghatározottságára és lezártóságára (az ún. „történelmi regények” és „társadalmi regények” csoportjára) utal, míg ez első ab ovo implikálja a másik szempontot, s egyúttal törekvést: a Gárdonyi regények bekapcsolását a századfordulós regénytextúrák mintázatába.

A 20. század második felében regényművészetét az irodalomtörténeti kritika egyrészt Németh G. Béla nyomán a polgári realizmushoz, másrészt több értelmezés alapján a modern konzervativizmushoz kapcsolta. Főként a retorikai, narratív eszközrendszer kiválasztása, továbbá a helyszínek és a szereplők leírása indokolhatja a „realizmus címkéjét”. A konzervativizmus

pedig a témaválasztásban, szellemi hagyományőrzésre való törekvésben testesülhet meg. Ez a szövegkorpuszt tekintve jóformán csak Gárdonyi három nagy regényét⁴ (a történelmi regényeket), valamint *Az én falum*⁵ darabjait érintette. A „társadalmi regényei”, kisregényei, és egyéb elbeszélései, valamint versei javarészt kiesnek a kanonizáció perspektívájából, különböző poétikai lehetőségeket valósítanak meg.

Kovács Gábor tanulmányában más aspektusból ugyan, de jól demonstrálja a divergens alkotási folyamat produktumait: „Gárdonyi két, pontosan elkülöníthető poétikát alkalmaz regényművészetében. Az egyikkel követi a regényalkotás egy bizonyos magyarországi hagyományát (Jókaiét), a másikkal pedig kritizálva, parodizálva ezt az irodalmi hagyományt, egy, vagy az új regény igényét jelenti be, együttműködve a századvégi kortárs írókkal.”⁶ Véleményem szerint azonban az új regény igénye specifikus, s csak annyiban konstitutív Gárdonyi szövegeit tekintve, amennyiben a narratív technikák sajátosságait, főként az aktoriális formákat, a megnyilatkozások és a prózamű nyelvét vizsgálva közelítünk hozzá, valamint nem ágyazzuk bele kizárólag a századelő magyar irodalmi hagyományának horizontjába.

Ezen kívül a regények és kisregények konstrukciós elvének – nyilván formai okokból is eredő – distinkciója igen szignifikánsnak mutatkozik, mivel szerepe van a már említett regénytípusok és az alkotási tendencia szétválásában, valamint – véleményem szerint – az új regény igénye és annak specifikussága is jelentősen függ tőle. Így interpretációm homlokterében az életmű második felében keletkezett szövegek, a „posztumusz kisregények” és azok narrációs technikái állnak, azonban elemzésem egy, *A kürt* című elbeszélésen / kisregényen keresztül reflektál a dolgozatomban megjelölt kérdésselre.⁷

Egyfelől fontos még kiemelni, hogy vizsgálatunk centrumában azért az elbeszélés, elbeszélhetőség és annak viszonyai állnak, mert a századforduló regényirodalmával foglalkozó teoretikusok szinte kivétel nélkül az „elbeszélés nehézségeiben” érezték a modern regény radikális másságát. Wolfgang Kayser például ebben jelölte ki a modern regény szerkezetének törési pontját, majd Käthe Hamburgeren keresztül, Viktor Žmegačig e problémahalmaz köré akkumulálódott a regénykritika kételye. Másfelől a regénykánon és annak alakulása aspektusából is érdemes Gárdonyi szövegeit jobban szemügyre venni, hiszen Jausztól (aki Proustról írott doktori értekezésében érintette a témát), Ricoeur-ön át ismételten Žmegačig, a modern regény sajátosságait kizárólag a nyugat-európai, valamint amerikai szerzők műveire korlátozva kísérelték meg leírni.

A kürt című kisregény Z. Szalai Sándor szerint „[...] tipikus kisvárosi történet. Színhelye az egri Nagytemplom toronyszobája és erkélye, mely vissza-visszatérő színpadképre emlékeztet... Nincs itt egyetlen látomásos kép; minden mozzanat a nyers valóságra utal. A regény arról szól, hogy

a fiatalok maguk teremtette boldogsága a nagy megrázkódtatások, napi nyomorúságok, átmeneti válságok után hogyan győzedelmeskedhet, újulhat meg.”⁸ Értelmezésem szerint ennél jóval többről van szó, nemcsak *A kürt*, de az összes kései kisregény esetében. Különösen, hogy néhány kivételtől eltekintve mindeddig nem született ezeknek a kisregényeknek – a történelmi regények árnyékából kitörni próbáló – több szempontú analízise.

A kisregény nyitó jelenetében a narrátori közlésből kiderül, hogy Zsuzsi a piacon zöldségeket árul, és hintalovakat is, miközben a toronyra tekint. A narráció időkezeléséből úgy tűnhet, mintha Zsuzsi tevékenysége a múltban kezdődött volna, s a jelenben még mindig tartana, mire a következő bekezdés éppen az ellenkezőjét jelöli, hiszen megtudjuk, hogy Zsuzsi először ült kint a piacon, s csak tizenhét éves. A diegetikus narrátori szólam hirtelen – az eddigi bemutatásból logikusan nem következő töréssel – jeleníti meg a történetképző feszültséget: „De maga Palcsóné is érezte, hogy Zsuzsi nem piaci sorsra termett.”⁹, majd később: „Zsuzsiból már csirkekorában kiötlött, hogy borsószik a kofamesterségtől, s különösen a piactól.” Ezen a ponton túl Zsuzsi távolságtartó magatartása kizárólag nyelviileg válik kifejezetté: „Nem, én nem árulok! Nem árulhatok!”¹⁰. Úgy tűnik, hogy e regényalak nyelvi aktusainak szintje folyton szembemegy a cselekvések fizikai szintjével. Fontos megemlíteni, hogy a narráció Zsuzsi hangját először még csak függő beszéddel, majd a történetmesélés processzusában már szabad függő beszéddel jeleníti meg. A torony körvonalai már a regény első mondatában megjelennek, méghozzá úgy, hogy Zsuzsi tekintetének céljaként konstruálódik meg, s csak később derül ki, hogy a torony Palcsóék alternatív pénzszerzési forrásának helye.

Miután a kisregény idő- és térábrázolásának folyamata ismét visszatér az alapszituációhoz, vagyis ahhoz, hogy Zsuzsi már a piactéren ül, s árul, akkor jelenik meg először belső beszéde. Mindezt azért fontos hangsúlyozni, mert az elbeszélés időkezelési sémái, valamint az aktanciális, és aktoriális struktúrák mind ennek a belső beszédnek rendelődnek alá. A szöveg ezután explicit módon is megfogalmazza, hogy a narráció egy retrospektív nézőpontból reflektált a történet idejére – mely egyetlen évet jelent –, s ezt Zsuzsi belső beszédének kimerevítése tölti ki.

A már említett pénzszerzés úgy megy vége a toronyban, hogy Palcsóék egy kosárban élelmiszert és pár hasáb fát visznek a toronyörnek, aki cserébe hintalovakat készít. Itt lép be először az értelmezési horizontba a „kürt”. Először a toronyőr attribútumaként jelenik meg, s a „kürt” tárgyi referenciáját jellegzetes hangjának jelölésével teszi meg az elbeszélés. Maga a „kürt” és annak hangja végig domináns szerepet játszik a történetben, továbbá fontos lesz megvizsgálni a jelentésalakító szerepét is. Zsuzsi tehát a „kürt” közvetítésével kerül egyre közelebb mind a toronyhoz, mind pedig a toronyörhöz. Ahogyan a torony aljától a tetejéig ér, úgy

lép át fokozatosan az egyszerű „földi” szintről egyfajta szakrális térbe. A szakralitás megragadása már a torony, mint templomtorny, vagy a fentlent oppozíciók beemelésével is indokolható lenne, azonban ezen a ponton van szükségünk a „kürt” szemantikai körének vizsgálatára. A „kürt” nem csupán a kihirdetés hangszere, hiszen a tárgyi referenciáján kívül további jelentéseit a *kozmosz események jelzését, Isten megjelenését, valamint az idők végezetének hirdetését* mind a narráció, mind pedig a szöveg jelölési szintje metaforikusan egymásba játssza. Véleményem szerint ez nem csak a szöveg nyelvi jelölőinek szövetéből válik értelmezhetővé, hiszen a regény „mottója”, vagyis „[a] kürt erősebb minden földi szónál” kijelentés a szerzői intenció részévé avatja.

Mikor a regényalak tehát a tetőre, tetőpontra ér, akkor tekintete ismét fokozottan jelentéssé válik, méghozzá valamilyen „metaforikus” prolepszis szándékát jelezve, hiszen előre bejelenti a jövőbeli eseményt. Az érdekessége azonban nem csupán az esemény körvonalainak előzetes reprezentációjában van, hanem abban, hogy ezt proleptikus aktust mindig a térábrázoláshoz köti. Más szóval: nem önmagában az esemény kijelölése a fontos, hanem a térre mutató deixis, amely egyúttal megelőlegezi a következő jelenet helyszínét s a regény alakjainak ehhez fűződő viszonyát. (Ez rokon vonásokat mutat a prousti térábrázolás metonimikus szerveződési szintjeivel.) A regény nyitó jelenetéből ismert eltávolító magatartás, vagyis Zsuzsi ellenállása kizárólag megnyilatkozásaiban jelenik meg, fizikai ellenállás (pl. hogy nem megy el a piacra) a történet folyamán egyszerűen nem megy végbe. Beszéde főként belső beszéd, tehát még a dialógusok alkalmával is alig észlelhető nyelvi konfrontáció. Ami viszont igazán érdekes, hogy ezek az „erőtlen” kijelentések mintegy fordítva hatnak a cselekvések fizikai szintjére, ugyanis Zsuzsi tagadó hangja éppen megerősíti és anticipálja a cselekvés folyamatát. Egyfajta reflexív normává válik a szubjektív tudatban – amit tagad, azt teszi elven – szintén proleptikus hatással bír. (Később Ipacs Attila megnyilatkozásai is éppen ezzel a hatással bírnak, az elbeszélte történet ideje is az ő beszédük által szerveződik.)

A kisregény narrációjának sajátossága, hogy e három szempont (belső beszéd, szakralitás, tér) permanens ütközése, ütköztetése válik szervező elvvé a szövegben. A szöveg egy rövid, de repetitív jelenete pontosan kijelöli a vizsgálódási irányokat:

„No, ide se jövök fel többet... Hazafelé is nézett, de az ő házuk tetejét egy kékfestőnek a háza takarta. S arrafelé már sok akácfa is állt a házak között. Aztán lenézett a templomtérre. Sárgult fák álltak ott a házak előtt. Egy kert is látszott: a papház kertje. Szédült...”¹¹ Az első szempont, vagyis a regényalak reflexszerűen elutasító beszéde kijelöli számunkra, hogy fel fog még menni a toronyba. Kijelentéseinek tartalmi megfordításával, vagy negligálásával megelőlegezhető a cselekvése. Nemcsak azért számítunk erre, mert már

a piaci jelenetnél is megtörtént, hanem az olvasás folyamatából láthatja a befogadó, hogy Zsuzsi nemcsak pusztán felmegy, hanem olyannyira felmegy, hogy oda is költözik. (Ez ismétlődik egészen a kisregény utolsó jelenetéig, ahol Zsuzsi belső beszéde explicitté válik, vagyis az egyetlen és egyben utolsó megnyilatkozása, mely a kimondottat egyértelműen igazolja, s amelyik kimondása aktusával párhuzamos megy végbe.)

Ha a szakralitást említettük második szempontként, akkor azt valamilyen lehatároltság, Bahtyin fogalma nyomán a „küszöb kronotoposz”, míg az ikonológia fogalomhasználatával a „keret” jellemzi. Ez egy paradoxont rejt magában, hiszen egyszerre valamit, valami láthatót jelöl ki a tekintet számára, de ráirányítja a figyelmet arra is, ami láthatatlan, mert rajta kívül van.¹² A torony tere tehát olyan küszöbként vagy keretként artikulálódik, amely a szereplők számára más nézőpontokat kínál, területeket eltakar, másokat pedig előtérbe hoz. Ezenkívül Zsuzsi értelmezői és érzékelői tevékenységét is lényegesen módosítja. (A kisregény második felében már a templom is hasonló szerepben jelenik meg, azonban szinte kizárólag a toronnyal való összevetésben.)

A harmadik szempont, akárcsak az első, előremutat, ugyanis a ház nem látszik, vagyis a ház elhagyása és a toronyba költözés ilyen módon is tematizálódik. Mintha a torony a város és falu határát összemossná, a köztük feszülő diszkrpanciát megszüntetné, ugyanis a toronyból köd idején is látszik a város, a falu pedig mintha város lenne, a város meg éppen falu, melyet egyébként a narrátor nem észlel, és nem is látnak a regény figurái sem, egészen addig, míg az a toronyból láthatóvá nem válik. (A főhős öneszmélésének, identitásának megalapozása itt és ezáltal történne: „Néha köd volt és a városból nem látszott semmi, az utcái lámpások világossága se, de a torony körül tiszta volt a levegő. Zsuzsinak valami félelmes volt, hogy fenn fényeskednek a csillagok, lenn meg semmi se látszik a világból.”¹³)

A tekintet kiemelt szerepe a regény ezen részétől kezdve az elbeszélői nézőpontok megváltozását implikálja. Ezt egyrészt a szereplők beszédében a grammatikai jegyek szintjén, másrészt a fokalizáció szintjén megy végbe. A grammatikailag jelölt múlt idő jelen idővé alakul, míg a narráció a külső fokalizációról a belső fokalizáció mélységi és felszíni jegyeit ölti magára. A szereplők a tárgyakat már nem taktilitás útján, valamint más szereplőket nem a nyelvi aktusaikból ismerik meg, hanem egy ezeket megelőző tudati észlelés alapján írják le. Ez már nem egyszerűen narrációs technika lesz, hanem egy szemléleti horizont beépülése a diegetikus térbe.

Zsuzsi ezentúl nem képes önnön erejéből elhagyni a szakrális teret, gépiessé¹⁴ válik mozgása a térben, a „kürt” hangjának – úgy tűnik – nincsenek térbeli korlátai, ugyanis Zsuzsit a piactérről is, de később Üllei házából is az oda való visszatérésre bírja. Egyedül egy jelenet oldja fel e mechanizmus alól, a harangzúgás, mely a halottaskocsi érkezésekor hallatszik.

A „torony” terének különleges atmoszférája per definitionem érvényes a torony órére, a kürt „gazdájára” is. Ez a különleges atmoszféra a toronyőr nyelvének és beszédének egyedi vonásában nyilvánul meg. „Gyrát. Mr flórája vrlak.”¹⁵, vagy „Dháttekvagybám?”¹⁶ – olyan mértékű beszédhibát rejt magában, hogy egy heterodiegetikus narrátori értelmező szólam beavatkozására van szükség annak feloldásához. A toronyőr nyelve ezentúl nem eltűnik, csupán korrekcióra, tolmácsolásra szorul, hogy a nem-szakrális térben lévő regényalakok is megértsék. Ez a dogmatikus beavatkozás csak akkor tűnik el, mihelyt a regény alakjainak már megszokottá válik a torony tere.

A regény első felében tulajdonképpen Zsuzsi identitáskeresésének folyamata, a falusi és polgári léthelyzet közti fixációs folyamata megy végbe. Amint Zsuzsi és Attila első dialógusának záró szakaszában Attila megnyilatkozása az anticipáció retorikai alakzatának jegyeit ölti magára, azzal gátolja Zsuzsi döntését, a tudat megismerő tevékenységét zárja el, attól fogva Zsuzsi tudatának pszichikai tevékenysége megváltozik. Ezen a ponton az ajándékba kapott muskátli okozta asszociációk törnek rá, melynek hatására a kerteken és a gallérokon át emberek arcán keresztül egészen a tekintetig, a szem megfigyeléséig jut el. A szem, a nézés és látás metaforikus jegyei ettől a ponttól kezdve a diegetikus világ minden entitását ellepik. Ezzel együtt Zsuzsi beszéde egyfajta önreflexív iróniába is kezd, mely minden további percepcióját meghatározza: „[...] szemtelen, maga előtt látta a fiú két mohó, kék szemét. Abba a két szembe mondta bele a szemtelent.”¹⁷ De ezt erősítik a *boldogan szemlél, ránézne büszkén, a meresztí a szemét, az ötórai szemléelkedés, a legényszemek, erősen szembenéz, nézte, de nem látta kifejezések.*

A „szem” a kisregény ezen pontjától kezdve az összes regényalak indexévé válik, szinte minden cselekvő aktus a szem külsődleges jegyeivel, vagy észlelő tevékenységével ragadható meg. A tekintet már említett szerepe a prózamű egészében a szemmel kerül korrelatív viszonyba, s együttesen lepik el a diegetikus világ minden elemét. A regényalakok belső beszéde elsősorban nem a narrátori közvetítés által válik érthetővé, jelentéssé, hanem a „szem” és a tekintet által. Zsuzsi asszociáció, a szentképek festése, valamint a háborús újságok éppen ezt dinamizálják.

Nem annyira egyértelmű számomra hogy mind *A kürt*, illetve a kései kisregények milyen kisregénytípust képviselnek, feltéve, hogy egyáltalán sikeres lehet bármiféle kategorizációs törekvés. Annyi azonban bizonyos, hogy a már említett „társadalmi regény”, vagy „tézisregény” csoportjába való beillesztés igényét felülírják a művek, mind narrációs, mind retorikai, mind konstrukciós szempontból. A századfordulón kialakuló modern regényt fejlődési tendenciái, irányvonalai szerint Žmegač két típusba sorolja: az egyiket noétikusnak nevezi, mely az intellektuális regényirodalmi ív (Diderot,

Schlegel, Flaubert) örökségét viszi tovább. A típus fő ismertetőjele, hogy metatextuális elemekből építkezik és a Gide, Huxley Musil, Broch nevekhez, és e szerzők szövegeihez kapcsolható. A másik típus a regény pszichogram felé hajló ága, melyet abszolút leegyszerűsítve a „stream of consciousness”¹⁸ jelenségével jellemezhetünk.

Nem lenne igaz az a kijelentés, hogy Gárdonyi kései kisregényei bármelyik Žmegač által leírt típushoz is egyértelműen kapcsolhatók. A komparatív tevékenység – mellyel megkíséreljük Gárdonyi regényeinek a kortárs európai és amerikai regényalkotási folyamatokkal való összevetését – önmagában hipotetikusnak tűnhet. Azonban, ahogyan már írásom elején körvonalazni próbáltam, Gárdonyi regénypoétikájának stílusjegyei, főként innovatív narrációs technikái a századfordulón keletkező művek által képviselt regénytendenciákkal összevetve nem is annyira „megkésettséget”, mint inkább rokonságot mutathatnak. (Különös tekintettel a belső monológ vagy belső beszéd domináns szerepére.) A kapcsolódási potenciál kimutatásához több szempont is kínálkozik. A legkézenfekvőbb talán a Gárdonyi-recepcióból kiindulni, mely sokszor utal Gárdonyi „naturalista hajlamára”. Ez *A kürt* elemzésének aspektusából azért fontos, mert a „naturalisták riporteri hajlamai, az elbeszélés radikális internalizációja és az irodalmi hagyomány pszichográfiai mimézise nehezen lenne elképzelhető a naturalista elmélet alapvető maximái nélkül.”¹⁹

Érdeemes lenne az összes kései Gárdonyi-szöveg narratív szintjeit megvizsgálni, hiszen a vizsgált kisregény szövegének egyik szervező elve, a „tér” az 1920-as, 1930-as évek regényeinek egy különös típusával – főként Dos Passos *Manhattan Transfer* című művével – mutat rokonságot. Ezek a szövegek az időbeli kiterjedés rovására történő térbeli megformálásra mutatnak hajlandóságot.²⁰ Ezen típus esetében már nem a regényalakok interakciója képezi az alapvető kompozíciós mintát, hanem a környezetmegjelenítés. Erre bőven találunk példát John Dos Passosnál, Alfred Döblinnél és a rokon szellemiségű írónál. Ennek tétje, hogy az emberi sorsok gyakran befejezetlenek maradnak, épp csak nagy vonalakban megrajzoltak, az író azon szándékának felelnek meg, hogy sejtse a nagyvárosi élet kontingenciáját. Az elemzett kisregény ezekkel a jellemzőkkel rokon vonásokat mutat. Gárdonyi kisregényének narrációjában a belső beszéd kiemelt szerepét ezen kívül azért hangsúlyozhatjuk, mert minden belső beszéd a „stream of consciousness” formája, mely a Gárdonyi-kisregények értelmezési horizontját inkább a „modern pszichogram logikájú” regényekhez kapcsolhatja. Természetesen Gárdonyinál az érzéki-szellemi tényeknek a Žmegač által megjelölt európai regényekkel ellentétben nincs végletes szubtilitásig vitt logikai analízise, mert rövid mondatai mindig elhallgatott mondatok.

Jegyzetek

¹ GÁRDONYI Géza: *A kürt*. Bp., 1981, Szépirodalmi.

² Ez a terminus Németh G. Béla *Türelmetlen és késlekedő félszázad: A romantika után* című korszak-monográfiájának címéből származik. Ld. NÉMETH G. Béla: *Türelmetlen és késlekedő félszázad: A romantika után*, Bp., 1971, Szépirodalmi.

³ ŽMEGAČ, Viktor: Történeti regénypoétika. In THOMKA Beáta (szerk.): *Az irodalom elméletei I.* Pécs, 1996, Jelenkor.

⁴ Az *Egri csillagok*, *A láthatatlan ember*, valamint az *Isten rabjai* című regények tartoznak ebbe a csoportba.

⁵ GÁRDONYI Géza: *Az én falum*. Bp., 1927, Dante.

⁶ KOVÁCS Gábor: A kulturális tényről az irodalmi tényig. In KOVÁCS Árpád (szerk.): *Regények, mádiomok, kultúrák, A harmadik veszprémi regénykollokvium*. Bp., 2010, Argumentum (Diszkurzívák 10), 61.

⁷ *Titkosnaplójában* már Gárdonyi maga is kísérletet tesz bizonyos műfaji kategóriák bevezetésére, melyek azonban nem állandósultak. Ezen kívül a szakirodalom is jelzi, hogy mind a „kisregény”, mind az „elbeszélés” kategóriája problematikus, azonban jobb terminus hiányában a „kisregény” megjelölést alkalmazom.

⁸ Z. SZALAI Sándor: *Gárdonyi műhelyében*. Bp., 1970, Magvető, 270-271.

⁹ GÁRDONYI: *A kürt*, 123.

¹⁰ *Uo.*, 124.

¹¹ *Uo.*, 133-134.

¹² LEBENSZTEJN, Jean-Claude: A keretből kiindulva. Ford. Simon Vanda. In HÁZAS Nikoletta (szerk.): *Változó művészetfoglalom*. Bp., 2001, Kijárat, 179-196.

¹³ *Uo.*, 194.

¹⁴ Érdemes lenne a Kovács Gábor által már megalapozott trópusrendszert, jelesül a *gép, gépiesség metaforikus kiterjesztését* feltárni a Gárdonyi szövegekben, hiszen ez a diegetikus világ egyik szignifikáns jegye a szereplők megnyilatkozásaiban, de főleg térbeli mozdulataik és észleléseik aktusaiban.

¹⁵ GÁRDONYI, *i.m.*, 138.

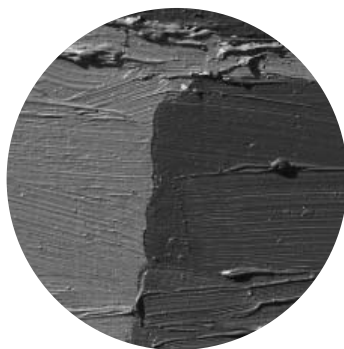
¹⁶ *Uo.*, 140.

¹⁷ *Uo.*, 144.

¹⁸ A terminus eredetileg William James *The Principles of Psychology* című művéből származik, valamint Žmegač is ezt használja tanulmányában.

¹⁹ ŽMEGAČ: *Történeti regénypoétika*, 102.

²⁰ *Uo.*, 132.

„Kötődések”

Beszélgetés Csongrády Bélával

Csongrády Béla újságíró, közíró, a megye kulturális életének egyik meghatározó egyénisége, aki Nógrád megyében 1963-ban, ötven évvel ezelőtt éppen a Palócföld hasábjain jelentkezett első írásával, később a lap szerkesztőbizottsági tagjaként és rovatvezetőjeként is tevékenykedett. Az elmúlt öt évtizedben számos saját kötetet publikált, a különböző helyi és megyei orgánumban folyamatosan szemlézi és dokumentálja a régió kulturális életének jelentős eseményeit. Salgótarján díszpolgára, munkásságát többek között Madách-díjjal, Nógrád megye sajtódíjával, Balassi-díjjal és Bugát Pál emlékéremmel ismerték el. Csongrády Bélával a folytonosságról, az értékek és hagyományok átörökíthetőségéről, valamint a „fiatal” nógrádi irodalomról és művészetről beszélgettünk.

– Hatvanban született, Salgótarjában nőtt fel, Budapesten járt egyetemre. Miért, hogyan döntött a hazatérés és a kulturális pálya mellett?

– Bár a második világhéves viszontagságainak „köszönhetően” Hatvanban születtem, de izzig-vérig salgótarjáninak tartom magam, hiszen már óvodába is itt jártam. Vasutas dinasztiából származom, mindmáig a vonat a kedvenc közlekedési eszközöm, de hamar kiderült, hogy nekem más út jelöltetett ki. Olvasni nagyon szerettem, és már akkor érlelődött bennem az irodalom, a művészetek iránti érdeklődés. Máig őrzök egy kis füzetet, amelyben 1-től 5-ig osztályoztam a filmeket, amiket megnéztem. Azt nem tudtam biztosan, hogy „mi leszek, ha nagy leszek”, de azt, hogy mi nem, azt igen. Olyan pálya szóba sem jöhetett, amelyen a matematikának, a fizikának, a kémiának nagy szerepe van. Talán ezért is tisztelem annyira – ha „messziről” is – a természettudományok művelőit, értőit. A Madách Imre Gimnáziumban érettségiztem, kiváló tanáraim voltak. Noha az ötvenes évek közepén a névadó kultusza alig létezett, az azonban tudatosult bennünk, hogy *Az ember tragédiája* korszakos jelentőségű mű.

Felsőfokú tanulmányaimat az ELTE Bölcsészettudományi Karán végeztem, egyetemi doktori címemet magyar filozófiatörténetből szereztem. Nagyon sokat köszönhetek az Eötvös Kollégiumnak és könyvtárának: a hatvanas évek elejétől, a rangos képző- és szellemi alkotóműhelyként működő

intézmény inspiratív légkörében alakult ki bennem a tudás, a talentum, az érték tisztelete, a folyamatos, elmélyült munka igénye. Ott kezdtem bekapcsolódni a tudományosság rejtelmeibe, és abban az időben kezdtem publikálni is: az *Egyetemi Lapokban*, illetve a *Filológiai Közlemben*, a *Nagyvilágban* jelentek meg első írásaim. Nógrád megyében 1963-ban – tehát éppen ötven évvel ezelőtt – a *Palócföldben* tettem le a névjegyem *Rimay János pályaképe* című dolgozattal. 1964-től – a napilappá alakulás évétől – vagyok jelen a megyei lap hasábjain. Abban az évben kerültem az első munkahelyemre – a Salgótarjáni Városi Tanács művelődési osztályára, úgymond „népművelési felügyelői” munkakörbe. Ez is a *Nógráddal* függ össze: 1964 nyarán külsősként dolgoztam a szerkesztőségben, és a cikkeim alapján szólítottak meg. Az az év egyébiránt mérőföldkő volt a számomra is: ekkor bontott zászlót Csesztvén a legújabb-kori Madách-kultusz, amelyhez részint hivatalból, de egyre inkább belső indítatásból csatlakoztam.

– Pályája során volt lehetősége megfigyelni a rendszerváltás előtti és utáni kulturális élet sajátosságait egyaránt. Nógrád megye esetében mennyire létezik folytonosság, hogyan értelmezhető a hagyomány fogalma?

– A rendszerváltásig a kulturális irányításban dolgoztam. Az egész megyében, de különösen Salgótarjában – a városközpont rekonstrukciójával összefüggésben – pezsgő időszak volt, és ez leginkább az országosan is nagy figyelmet keltő képzőművészetben nyilvánult meg. De nem véletlen az sem, hogy a *Palócföld* ekkoriban vált folyóirattá, bár abban az időben a személyi feltételek úgy alakultak, hogy a lapban főként a valóság alapú, szociografikus irodalmi vonulat volt erőteljes. Pártbeli, politikai és közéleti munkámat nincs miért megbánnom. A számomra evidenciaszerű és erős lokálpatriotizmustól – amely számomra természetessé tette, hogy az egyetem elvégzését követően minden csábítás ellenére hazajövök – indítatva mindig is a helyi érdekek érvényesülését, az itteni lakosság életfeltételeinek jobbítását, komfortosabbá tételét igyekeztem a magam módján szolgálni. Hosszú éveken át akarva-akaratlanul benne voltam azoknak a döntéseknek az előkészítésében, megvalósításában, amelyek a város, illetve a megye szellemi gyarapodását segítették elő az értelmiségiek letelepítésétől az intézmények létrehozásán át, egészen a művészeti élet különböző területeinek a fejlesztéséig. Számos kezdeményezés születésénél bábáskodtam, sokoldalú kapcsolatrendszerem alakult ki megyén belül és kívül egyaránt. A történések egy részét magam is alakítottam, a nagyobbik részének pedig „krónikása” lettem. Ez utóbbi tendencia a kilencvenes évek elejétől – amikor a *Nógrád Megyei Hírlap* szerkesztője, majd hat éven át felelős szerkesztője voltam – értelemszerűen felerősödött, de megmaradt 2002-es nyugállományba vonulásomat követően is. Szerkesztőként – hiszen a *Palócföld*nél is voltam egy időben szerkesztőbizottsági tag, illetve rovatvezető – és újságíróként is mindig a megye nagyságrendjén

messze túlmutató értékek felismertetése, bemutatása motivált. Soha nem fogadtam el, hogy Nógrád bármelyik országgrésznél is alacsonyabb szintet képvisel. Büszke voltam és vagyok arra, hogy Madách Imre és Mikszáth Kálmán szülőföldjén vagyok otthon, és arra is, hogy minden időszakban rendkívül sok tehetség élt és él manapság is Nógrád városaiban, falvaiban, nem is beszélve a természeti és épített nevezetességekről. A tradíciók hagyományozásának, illetve megalapozásának szándéka vezetett a Mikszáth Kálmán Társaság vagy a Madách-hagyomány Ápoló Egyesület alapító tagjai sorába. Az utóbbi éppen tizenöt éve alakult meg, és azóta, 1998-tól, az elnöke is vagyok. Azt akartuk és akarjuk, hogy Salgótarján is részese legyen a Madách-kultusznak, és hogy a város első középiskolájának, a Tragédiaköltő nevét viselő gimnáziumnak a múltját és jelenét érdemei szerint ismerje el a közvélemény. Ugyancsak évtizedek óta veszek részt a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat országos és megyei testületeinek munkájában. Az 1841-ig visszavezethető TIT – elnevezésének megfelelően – helyileg is nagy szerepet vállalt és vállal az általános és szakműveltség terjesztésében. 2007 óta tagja vagyok a Szerdatársaság Irodalmi Kávéház műsorait szerkesztő Palóc Parnasszus Szerkesztőségének, amely a kulturális tevékenységében egyszerre két célt valósít meg. Feladatának tartja, hogy országos jelentőségű alkotókat lásson vendégül, bemutassa őket a helyi közönségnek, továbbá a helyi alkotók munkáira is felhívja a figyelmet.

Folytonosság tehát van, annál is inkább, mert napjainkban sok örömet okoz a – Salgótarjánban, de a megye más részein is tapasztalt – már említett kulturális aktivitás. Ennek megannyi jele van. Jó érzéssel tölt el, hogy jövőre immár hatvanéves lesz a *Palócföld*, ami azt jelenti, hogy hat évtizeden át folyamatosan megkapta az alapvetően szükséges anyagi és erkölcsi támogatást. Szerzői között sok a tehetséges fiatal tollforgató, és úgy tűnik, hogy van utánpótlása más művészeti ágak képviselőinek is. Írásaimban igyekszem őket is „menedzselni”, már csak azért is, hogy észreveszem és megemlítem ígéretes szárnybontogatóikat. A József Attila Művelődési Központ 1966-os megnyitása óta szinte valamennyi – jóval több, mint ötszáz – színházi előadást láttam, több mint húsz éve rendszeresen írok is a produkciókról. A 2012-ben megalakult helyi társulatnak, a Zenthe Ferenc Színháznak nem elsősorban kritikusa, hanem mintegy szóvivője vagyok: igyekszem megörökíteni és a közvéleménnyel tudatni minden, a város saját színházával kapcsolatos információt. Úgy gondolom, hogy ez a dokumentációs jelleg egész munkásságomban, könyveimben is tetten érhető. Az a célom, hogy jelenben minél többen vegyenek tudomást a kulturális, művészeti élet történéseiről és az utókor is érzékelje, becsülje majd értékeinket, és örülök, hogy vannak lapok, amelyek teret adnak e törekvésimnek. Annak viszont egyáltalán nem örülök, hogy a gyakori kulturális, művészeti rendezvényeknek például Salgótarjánban szinte

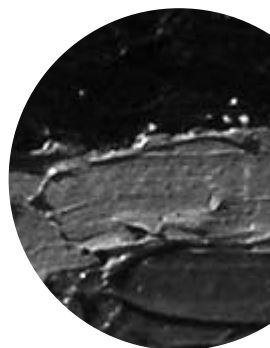
ugyanaz a néhány száz ember képezi a közönségét. Hol vannak a többiek? Sokan olyanok is hiányoznak, akiknek nem kell mindennapi létfenntartási gondokkal küszködniük. Ugyancsak elszomorít, hogy manapság a nyomtatásban megjelent írásoknak csökken az olvasottságuk, visszhangjuk, és ezáltal a társadalomra gyakorolt jótékony hatásuk. Egyre több értelmiségitől, jeles személyiségtől hallom mintegy büszkén hangoztatni: nem olvas újságot, folyóiratot. Az okokat mélyebben kellene tanulmányozni, de – saját példából kiindulva – meggyőződéssel vallom, hogy ezért nem csupán az internet előretörése a felelős.

– *A könyvei és publicisztikai alapján úgy tűnik, sokkal nagyobb hangsúlyt fektet a „példaképek”, a pozitív jelenségek bemutatására, mint a negatív kritika megfogalmazására. Ez egyfajta pedagógiai módszernek tűnik.*

– Példaképeim nem személyekhez, hanem bizonyos magatartásformákhoz kötődnek. Nem szeretem azokat a megnyilvánulásokat, amelyek mindig mindent alábecsülnek, ami helyi, és a kritikai attitűdön kívül konkrét cselekvéssel nem gazdagítják szűkebb és tágabb környezetünket. Különösen bosszant, ha valaki Salgótarján szellemi, kulturális életéről beszél lekicsinylően, anélkül hogy tudná, hogy milyen gazdag a kínálat, milyen sokoldalú és eredményes a civil szervezetek, közösségek munkája. Ennélfogva mindenkit tisztelek, mindenkire felnézek, aki bármilyen formában hozzájárul gyarapodásunkhoz. A könyveim háttérben is ez a szemlélet áll, fontosnak tartom, hogy dokumentáljam azokat az értékeket, amelyeket helyi szinten megteremtünk. A kilencvenes évek elején felvetődött bennem, hogy a kulturális értékekre, a példaértékű pályákra érdemes lenne a periodikákon túl is felhívni a figyelmet, így jött létre 1994-ben a *Kötődések (Nógrád megyei alkotók nyomában)* című kötet. Úgy gondolom, a címben (és magában a kötetben) az én attitűdön is tükröződik, az, hogy nagyon erősen tudok mindenhez, a hagyományokhoz, az értékekhez és a személyekhez is kapcsolódni. A *„Remény a csillag” (Fejezetek a Nógrád megyei Madách-kultusz legújabbkori történetéből [1964-1999])* című könyvemben a Madách-kultusz történetét foglalom össze: az első fele valóban „történetként” meséli el mintegy harmincöt év eseményeit, a második fele pedig interjúkat, beszélgetéseket tartalmaz a szakértőkkel, a kultuszt alakító személyiségekkel (például Praznovszky Mihállyal, Pál Józseffel, Andor Csabával, Czinke Ferencsel). A *Zsinórpaddás nélkül* (2004) szintén egy helyi hagyomány, a salgótarjáni színházi élet történetét dolgozza fel: bemutatja a művelődési házakban, kultúrotthonokban működő színjátszó körök tevékenységét, valamint a József Attila Művelődési Központ történetét is. Minden érték, amit megteremtünk (legyen az művészeti, tudományos vagy akár sporteredmény), figyelmet érdemel, és én feladatombnak tartom, hogy dokumentáljak mindent, amire a nógrádiak, különösen a salgótarjániak büszkék lehetnek.

Kalandozás Keleten

Beszélgetés Köteles Katalinnal

N. TÓTH ANIKÓ

Az ipolysági Köteles Katalin lengyel barátjával, Filip Marzeccel és egy másik lengyel fiatalemberrel, Pawel Rogalával 2012 márciusában nekivágott a világnak: bejárták Törökországot, Grúziát, Örményországot, Azerbajdzsánt, Oroszországot és Mongóliát. Az alábbiakban Kati úti élményeiről beszél.

– *Miért választottátok ezt az irányt?*

– Tíz és fél évet éltem Londonban, s valahogy elegendő lett. Nekem az volt a lényeg, hogy kiessek az emberek közül, és feloldódhassak a természetben. Szerettem megismerni más emberek kultúráját, de most sokkal kevésbé motivált ez, mint barátomat, Filipet. Autóval mentünk, hogy olyan helyeket is bejárjunk, ahova turistaként biztosan nem jutnánk el. Utunk során aztán olyan emberekkel találkoztunk, akik megfordították bennem az emberiszonyt. Számos helyen ugyanis szívélyesen behívtak, megvendégeltek, annak ellenére, hogy idegenek voltunk. Amikor Törökországban első alkalommal invitáltak, ellenkeztem. Filip erősködött, hogy be kell mennünk, ha már ilyen kedvesen hívnak. De azért többször mondtunk nemet miattam. Az hiszem, nem kellett volna ennyire visszafogottnak lennem.

– *Megterveztétek az útvonalat? Hogyan készültetek? Hogyan osztottátok be az időt?*

– Mongólia volt a végcél. Eredetileg Azerbajdzsán nem szerepelt a tervben, de aztán ott is szétnéztünk. Az időnkét a vízumkényszer osztotta be. Törökországban szlovák útlevéllel csak egy hónapig tartózkodhattam, a lengyelek viszont háromig. Ezért ki kellett lépni az országból, majd újból visszamenni. Örményországban csak három hétig, Azerbajdzsánban, Oroszországban, Mongóliában egy hónapra szólt a vízum. El akartuk kerülni az esős időszakot Mongóliában, ezért augusztus-szeptemberre kellett odaérnünk. Filip egyik barátja ajánlotta, hogy gyakoroljuk az orosz. Én annak idején tanultam két évig, emlékeztem az azbukára. Az angol nem volt elég az érvényesüléshez, csak az orosz. Mongóliában meg már az se. Térképet vittünk, Törökországban még volt GPS-ünk is, a többi helyen már nem.

– *Szándékosan kerültétek a turisták által kedvelt helyeket?*

– Láttunk azért lenyűgöző turistahelyeket is Törökország nyugati és déli részén. Kappadóciát vagy a Pamukkále geológiai képződményeit nem szabad kihagyni.

– *Te geológiát végeztél, de sose dolgoztál a szakmádban. Milyen benyomást tett rád ez az élmény?*

– Meglepődtem magamon, hiszen nemcsak Törökországban, hanem Mongóliában is elértünk a vulkanikus területekhez. Amikor egyetemre jártam, nem volt lehetőségem megtekinteni ezeket, most egy kicsit felelevenítettem az ismereteimet.

– *Törökországban mi volt a legérdekesebb?*

– A déli és a keleti országrész, ahol a kurdok élnek. Cikkcakkban mentünk, mert amint említettem, időnként ki kellett lépni az országból. Nyugatról keletre tartottunk, majd északra, ahol átmentünk két napra Grúziába, majd a Fekete-tenger mentén le, középre, aztán délre. A turistahelyeken ugyanúgy viszonyulnak a turistákhoz, mint Európa más helyein: ha van pénzed, szívesen látnak. Március elején szerencsére még nem volt turistaszезon. Elég nehézkes volt a kommunikáció, de fölfedeztem néhány szót, ami hasonlít a magyarhoz: az árpa, a kupak, az alma, a kicsi jelentésű kücsük. Azerbajdzsánban pedig kicsi volt a kicsi. Ezeknek nagyon megörültem. A lengyelek nem értettek semmit, én viszont egypár szót elkaptam. Nevettünk is, hogy a magyar nyelvvel érvényesülni lehet.

– *Az autó volt a házatok?*

– Igen, közel hét hónapig laktunk az autóban. Nekem az jelentette a biztonságot. Többnyire patak mellett vagy folyóparton álltunk meg. De gyakran megtörtént, és kicsit fura is volt, hogy ismeretlenként csak úgy behívtak az utcáról, hogy töltsük ott az éjszakát, főleg Törökországban és Azerbajdzsánban. Nagyon megható volt.

– *Nomád életmódot éltetek tehát?*

– Igen, tüzet raktunk, itthonról vitt szalonnát, kolbászt ettünk, én főztem,

sütöttem. Láttak bennünket a pásztorok, és este visszajöttek, hogy nem maradhatunk ott, menjünk hozzájuk. Nem azért, mert nem lett volna biztonságos a hely, hanem a büszkeségük nem engedte, hogy egy idegen a szabad ég alatt töltsse az éjszakát. Egyszer pl. megtörtént, hogy három férfival találkoztunk egy patak partján, akik csaknem összevesztek, melyikük vigyen minket haza. Végül valahogy eldöntötték. Egy 50-55 körüli férfi családjánál vendégeltek meg, vacsorával kínáltak. Aztán engem a nőkhöz osztottak. Ekkor tapasztaltuk meg először a muzulmánok eltérő szokásait. Külön aludtak a nők, külön a férfiak, pedig volt több szobájuk. Filippel nem vagyunk ugyan házások, de elég hosszú ideje tart a kapcsolatunk. Ezért volt furcsa, hogy nem kaptunk közös vendégszobát.

– *Törökországban alapvetően alacsonyabbrendűek a nők?*

– Szerintem igen. Főleg délen és keleten csak nőket láttunk dolgozni a földeken. A kisebb településeken teázóba csak férfiak járhattak. Ilyen teázóknál gyakran megálltunk, ha tájékozódni akartunk, hol vagyunk, merre tovább. Én nem is mentem be, mert próbáltam tiszteletben tartani a szokásaikat. Mindenhol nagyon segítőkészek voltak, teával kínáltak. Ez főleg Törökországban és Azerbajdzsánban jellemző, a két muzulmán országban.

– *Mi volt számodra szokatlan?*

– A vendégszeretet, illetve a nőkhöz való viszony teljesen más. Dél-Törökországban, Mardinban egy szűk sikátorban egy kisfiú behívott hozzájuk. Gondoltuk, el akarnak nekünk adni valamit, mert azért ilyen is előfordult, meg a szegényebb helyeken gyerekek kéregettek. Aztán mégis bementünk. Két fiú- és két lánytestvére volt a kisfiúnak, s mivel tanulnak angolul az iskolában, sikerült egy kicsit kommunikálni. Kiderült, hogy ez a kisfiú nagyon szereti a turistákat meg úgy általában az idegeneket. Csak két szobájuk volt, bútor nélkül. A földön ültünk gyönyörű szőnyegeken. Az anyuka kurd volt, az apuka török, de ő éppen dolgozott. A nő süttött nekünk kenyeret. És hát teával kínált. A tea hozzá tartozik a kultúrájukhoz, annyi teát, mint Törökországban, sehol nem ittunk. Egész kicsi, decsis üveg csészécskéik vannak, középen elkeskenyednek. Nagyon erős fekete teát fogyasztanak rengeteg cukorral. Én se a fekete teát, se a cukrot nem szeretem, de ennek a kettőnek a kombinációja nagyon különleges volt. Törökországban soha nem kínáltak meg alkohollal. Ezzel a családdal töltöttük végül az egész napot. Törökországban egyébként nagyon nehéz volt a higiénia betartása. A nagyobb városokban volt törökfürdő, *hamam*, de nőket nem engedtek be, vagy hetente csupán egyszer vagy kétszer nyitották meg számukra. Ha nem a nők napján érkeztünk, akkor nem volt esélyem. Az anyuka nekem felajánlotta (a férfiaknak nem), hogy használhatom a fürdőszobájukat. Ami egy vödörből és egy kancsóból állt, locsolhattam magamra a vizet. A hamam is ilyen, folyik a csapból a víz, külön a hideg, külön a meleg, nincs mosdókagyló. Az igazi hamam közepén van egy márványlap, ami nagyon

forró, és miután leöntögetted magad vízzel, egy kicsit ráfeküdhetsz. Egyetlen turistahelyen történt meg, hogy együtt volt a férfi és a női fürdő.

– *Kerültétek a nagyvárosokat?*

– Azért ezt nem mondanám, mert ha egyszer ilyen messzire elmegyünk, akkor nem lehet kihagyni pl. Isztambult, Tbiliszit, Bakut, Jerevánt. Egyébként nagyon sok lengyel diákkal találkoztunk.

– *A lengyelben erős a kalandvágy?*

– A lengyelek nyitottabbak, mint mi, magyarok. Eleve sokkal többen vannak, 40 millióan. Bárhová mentünk, lengyelekkel mindenhol találkoztunk.

– *Tapasztaltál olyat, hogy Filip egy adott helyzetben eltérően reagált lengyelként, mint te magyarként?*

– A két kultúra nincs messze egymástól. Filip lengyelként Ausztráliában nőtt fel, emiatt is nagyon nyitott, könnyen barátkozik, vonzza az embereket, ebben eléggé különbözünk. És lazán veszi a szituációkat. Amitől én megijedtem, abból ő gond nélkül kivágta magát. Oroszországban pl. két nap alatt 15-ször állítottak meg a rendőrök. Egyrészt gyanúsak voltunk, másrészt várták a *padáreket*. Filip mindig kibeszélte magát. Örményországban fizettünk csak gyorshajtásért. Igaz, nem lehetett látni a sebességkorlátozó táblát.

– *Nem féltél egyébként?*

– Eleinte azért igen, de idővel ez teljesen elmúlt. Az emberek között, az erdőben, a patak partján, a semmi közepén soha nem féltem. Az emberek mindig odajöttek, nincs-e szükségünk valamire. Törökországban benzinkutak mellett aludtunk. Reggelente odajött a benzinkutas, és megkérdezte, teát kérünk-e vagy kávét. Mindezt ingyen. Nem volt olyan kút, ahol ez meg nem történt volna. Több helyen a benzinkutas ott lakott a kút mellett, még azt is felajánlotta, hogy ha le akarunk mosdani, bemehetünk hozzájuk. A kaukázusi országokhoz képest a török kutak egyébként nagyon tiszták voltak. Talán a rengeteg kamion miatt.

– *Törökországból merre mentetek tovább?*

– Grúziába. A kaukázusi országok közül itt a legszebb a természet. Az emberek nagyon kedvesek, de pl. kevésbé vendégszeretőek, mint a törökök vagy az azeriek. Itt alkohollal kínáltak, a *csacsával*, ami házi készítésű töröklypálinka, de nekem nem ízlett.

– *Ha nem fogadtad el, megsértődtek?*

– Nem lehetett nem elfogadni. Kénytelen voltam meginni. Kis stampellivel kínáltak, többször is. Filip benne volt az ilyesmiben, szereti kipróbálni a helyi ízeket. Egyébként mindenhol megkóstoltuk a jellegzetes ételeket, bár én elég sokat főztem.

– *Melyik étel ízlett?*

Törökországban az édességek. A *bakláva*, *künefe* nagyon finom.

Grúziában a hús dominál, a *saslik*, azt nem szeretem a bárányhús miatt. Aztán van a *hinkáli*, ami a tortellinihez vagy a pirozskihoz hasonlít, gombával, káposztával, hússal töltik, érdekes fűszerekkel ízesítik. Örményországban, Azerbajdzsánban többnyire húst esznek. Mongóliában pedig egyenesen húst hússal esznek. Főleg birkát és kecskét. Északon és Ulánbátor közelében még vannak fák, de a Góbi sivatag felé egyre fogynak. Ezért összegyűjtik az állatok ürülékét, kiszárítják, és ezzel tüzelnek. Nemigen tudnak sütni, hiszen ez hamar ellobban, és nem ad elég meleget.

Nagyon érdekes volt számomra, hogy a jurták előtt óriási napelemeket tartanak. Bent szatellit telefonjuk van, és hatalmas képernyőjű televíziót néznek. Egyik kedves ipolysági ismerősöm, Márton Öcsi bácsi 1964-ben járt Mongóliában, olvastam az élménybeszámolóját, és gondoltam, azóta változott a helyzet. De Ulánbátoron kívül a körülmények nem sokat változtak. A csorda után mondjuk nem lóval, hanem motorbiciklivel mennek. Régi orosz UAZ-okat használnak. Amúgy a nomád életstílus megmaradt. Szerencsénk volt, mert behívott egy család, és megláthattuk, hogyan élnek Ulánbátortól kb. 300 km-re. Házigazdánk felesége Ulánbátorban él a fiával, mert az iskolába jár, és csak az iskolai szünetekben jönnek haza. A papa pedig a testvérével és a nagybáccsival lakik. Három jurtából áll a törzs. Állattenyésztéssel foglalkoznak. Reggel kihajtják, este betereleik a több száz állatot. A hatalmas nyájakat tartó embereknek valószínűleg igen jól megy.

– *Milyen a jurta berendezése?*

– A bejárat mellett a bal oldalon egy ágy van, ahova minket ültettek, jobb oldalt a háziak foglaltak helyet. Középen a tűzhely egy bográccsal, abban főznek mindent, húst só nélkül meg a tsajt (tejes teát). Délután érkezünk, vacsorára és reggelire is ugyanazt a húst kaptuk.

– *Hogyan társalogtatok?*

– Elég nehézkes volt a kommunikáció, hiszen se oroszul, se angolul nem tudnak, csak mutogattunk. Ott is kedvelik az alkoholos italokat, megkóstoltuk a *kumiszt*, az *archát*, mi pedig vodkával viszonztuk a vendéglátást. Az emberek korán járnak aludni, és nagyon korán kelnek az állatok miatt.

– *Hogyan osztják meg a területeket?*

– Amerre a szem ellátott, mindenhol nyájak voltak, de nem sikerült megtudni, hogyan egyeznek meg. Sok km-t kellett menni ahhoz, hogy egy újabb családra bukkanjunk. Hatalmas területen alig él ember. Ez egyébként csodálatos volt, mentünk, mentünk a végtelenbe tartó dűlőutakon. Ulánbátorból a szélrózsa minden irányába visz aszfaltút kb. 200 km-re, aztán megszűnnek, nincsenek útjelző táblák se. Azért is kellett a jurtákhoz menni, hogy eligazítsanak, meg hát az autó is elromlott egyszer-kétszer. Ebben is nagyon segítettek. Terepjárókkal és kisebb teherautókkal közlekednek, ezzel szállítják bevásárláskor a holmit. Ha nem kanyarodunk oda a jurtákhoz, akkor mehettünk volna napokig úgy, hogy senkivel sem találkoztunk volna.

A csend volt egyébként a legnagyobb élmény Mongóliában. Órákig el tudtam ücsörögni a kocsni mellett, és hallgatni. Olyan csend volt, hogy a madárszárnyuhogás is hallatszott a magasból. Ez nagyon megható volt. Sajnáltam is, hogy csupán 30 napra kaptunk vízumot. Csak délen voltunk, középen, a Karakorum környékén, és fönt a Hövszgül-tónál, de az Altáj-hegységhez már nem jutottunk el. Nagy élmény volt a Góbi sivatag is. Harminc percig tartott felmászni egy hatalmas homokdűne tetejére. Rengeteg tevét láttunk. A tevbőgés messzire elhallatszott, mert nem voltak pl. fák, amik felfogták volna a hangot.

– *Milyen az emberek öltözéke?*

– A törököké teljesen olyan, mint a mienk. Igazából Mongóliában láttunk nagy különbséget. Délinek nevezik azt a hosszú köntöst, amit övvel fognak össze. Ezt viselik, amikor az állatokkal foglalkoznak, ha bejönnek a jurtába, tehát egész nap. Díszebb darabjuk is van, általában akkor veszik fel, amikor a városba mennek. A tisztálkodáskultúra is eltérő náluk. Főleg a gyerekek maszatosak. Ez nagyon furcsa, hiszen a patakok olyan tiszták, hogy inni lehet belőlük, mégse mosakodnak benne. Azt se tudom, mennyi ruhájuk lehet, mert a jurtában nem láttam szekrényt, amiben tárolhatnák a holmijukat. Az ágyon, szőnyegen, bográcson kívül a szent sarokban van egy komódszerű bútoruk, melyen a nagyszülők képe van kitéve. Többnyire buddhisták vagy sámánisták.

– *Hol tartják az edényeket?*

– Leginkább a földön. Az edények fából vagy kerámiából készülnek. A hús pedig belülről lóg a jurta falán. De nincsenek legyek, és semmilyen szagot nem lehet érezni. A húst két napig tartják bent, hiszen megengedhetik maguknak, hogy mindig frissen vágjanak. Hűtjük sincs. Mindig csak annyit főznek, amennyit megesznek. Nekem ez elég riasztó volt, nemigen eszem húst, főleg bányahúst, a szaga miatt. Nem akartam megsérteni őket, ezért mondtam, hogy vegetáriánus vagyok. A mongoloknál biztosan nincsenek vegetáriánusok. Inkább főztem magamnak. Oroszországban a supermarketben bevásároltunk, tehát voltak készleteink.

– *Mivel ették a húst?*

– A jurtákban nem esznek körítést. Minden fűszer nélküli főtt húst fogyasztanak. Még csak nem is főzik puhára. A tsajt, teát tejjel isszák, de semmilyen tea-íze nincs, nekem lötyynek tűnt. Tejből egyébként szárított joghurtnak nevezett ételt készítenek. Sajtot, túrót nem csinálnak. Amikor megsavanyszik egy kicsit a tej, felforralják, kiöntik hatalmas fatepsibe, kőkeményre szárítják, felvagdossák, és azt evegetik. Nekem majdnem beletörött a fogam. Először azt hittem, cukorka. De nincs kenyérük se, tehát elég egyoldalúan táplálkoznak. A gyerekek viszont pirospozsgások, majd kicsattannak az egészségtől: a hústól meg a tejtől.

– *Utatok során egyébként a vendéglátóitok vagy az alkalmi ismerőseitek*

kíváncsiak voltak-e, honnan jöttök?

– Főleg Törökországban és Azerbajdzsánban. Örményországban, Jerevánban pedig, amikor egy kifőzdében lengyelül beszélgettünk, egy hölgy kijött a konyhából. Elmesélte, hogy 96-ban másfél évig Lengyelországban élt a férjével. Rögtön meghívott bennünket vacsorára. A férje archeológus, egész kicsi lakásukban az ember mintha évezredekkel lépett volna vissza, mert az egyik szobájuk tele van régiségekkel. Van egy 20 éves lányuk, és velük él a nagymama is. Nagyon egyszerű és kedves emberek. Szerencsénk volt, mert örmény ételeket kóstolhattunk náluk is. A három kaukázusi ország közül Örményország a legelmaradottabb, tapasztalni lehetett a szegénységet. A fővárosban a szövetkezeti lakásban csak minden másnap engedik meg a vizet. Vannak falvak, ahol este nincs áram.

– *Hiányoztak neked a civilizációs dolgok?*

– Nem. Kezdetől fogva autóban aludtunk, patakban mosdottunk. Ez hozzátartozott, sőt ez volt benne az érdekes.

– *Egy-két napnál tovább sehol sem időztetek?*

– De igen, Grúziában, a hegyekben. Grúzia nagyon szép. A legnagyobb vagy inkább leghíresebb hegyüknél, a Kazbeginél már voltak turisták, főleg hegymászókkal találkoztunk. Hegyi-Karabahba, Nagorno-Karabahba is elmentünk. Azt a tanácsot kaptuk, hogy először Azerbajdzsánba, s csak azután menjünk Örményországba. Nagyon rossz az azeriak és az örmények viszonya. 1936-ban határmódosítás volt, bizonyos terület Azerbajdzsánhoz került. Ezért folyt a háború 1991 és '94 között. Hegyi-Karabahba külön vízumot kellett igényelni. El kellett mennünk a fővárosba, Sztepanakertbe, ki kellett dolgoznunk egy útitervet, amit később ellenőriztek a rendőrök. Amikor végül odaértünk, láttuk, hogy egész falvak vannak lebombázva, kiegészve még bombát is találtunk. Ott egy kicsit félttem, nehogy rámenjünk. Bizonyos területeket megtisztítottak, erre táblák hívták fel a figyelmet. Egy örmény határhoz közeli azerbajdzsáni faluban még soha nem járt nemhogy turista, de más azeriek se. Nem tudták elképzelni, mit keresünk mi ott. Az azeriek egyébként nagyon büszkék az országukra, van bennük egy egészséges lokálpatriotizmus. Egy alkalmi ismerősünk elhívott a falujába. Felmentünk a hegyi erdőbe, ahol pásztorok laktak egy tákolmányban. Hihetetlen, hogy tudnak az emberek olyan körülmények között élni. Nagyon szerényen, de igazán szívből megvendégeltek, burgonyát sütött le a néni hagymával, valami savanyított erdei növényt adott mellé. Kicsit tudtak oroszul, és elmesélték, hogy az örmény határőrök lelövik az állataikat, de megtörtént, hogy embert is. Örményországban viszont az érem másik oldalát is megláttuk, mert ugyanazt mondták az azeriekről. Nagorno-Karabahban sokszor megállítottak a rendőrök. Rákérdeztek, voltunk-e Azerbajdzsánban. Gyanúsak voltunk, hiszen a turisták által került helyeken mászkáltunk, egyenesen kémnek néztek.

– *Ez félelmetes szituáció volt, nem?*

– Egy kicsit megijedtünk. Ott is az erdőben aludtunk. A falu szélén épp nagy mulatságot tartottak a rendőrök, ahova meghívtak minket is. Nem akartam idegen helyen aludni, ezért mi inkább az erdőt választottuk. Utánunk küldték hát a sofőrt, de mivel nem álltunk kötélnek, fél óra múlva körülvették az autót. És hát jócskán ivott már mindenki. Szerencsére végül békén hagytak. De virradatkor ismét eljött értünk a sofőr, és a faluban megint nagy vendéglátásban részesítettek.

– *Valóban bevontak tehát benneteket a helyi eseményekbe.*

– A nagyvárosi emberek nagyon közömbösek. A vendégszeretet inkább vidéken volt jellemző. Bakuban az egyik benzinkúton még az is előfordult, hogy pénzt kértek azért, hogy a parkolóban éjszakáztunk. Jóval anyagiasabbak, a nyugati értékrend dominál. Bakuban éppen az eurovíziós dalfesztivál után jártunk, rengeteg külföldi volt, látszott, hogy a helyiek nagyon felkészültek az eseményre. Ott egyébként nagyon sok külföldi dolgozik. Az egyik óvárosi sikátorban bementünk egy régiségkereskedésbe. Lengyelül beszélgettünk, és megszólított egy fiatal fiú, aki Lengyelországban járt főiskolára, ahol szláv nyelveket tanult, még csehül is tudott. Vele is, mint ahogy a mai napig nagyon sok alkalmi ismerőssel tartjuk a kapcsolatot e-mailben. Grúzia északi részén Svaneti vagy Kakheti borvidéken sok a turista. Délre tartva felvettünk egy 21 éves stoppos fiút, aki tudott angolul. Nagyon érdekelte, honnan jövünk, mit csinálunk. Meghívott a nagybácsija falujába. Épp a vízumra várakoztunk, hát elmentünk. Szegényes kis falu volt, a vendéglátásból is lehetett látni, hogy nem jómódú a család. De csak úgy sugárzott belőlük a szeretet. Őket pl. nagyon érdekelte, honnan vagyunk. Folyékonyan beszéltek oroszul, így könnyebb volt a kommunikáció. Rábeszéltek, hogy másnap is maradjunk, és miattunk levágták az egyik hatalmas nyulukat. Vendéglátónk leánya, Szolome nagyon szerette a nyulakat, és oda se ült a vacsorához, annyira sajnálta. Nekem meg összeszorult a torkom emiatt.

– *Részt vettetek-e valamilyen ünnepségen vagy kulturális rendezvényen?*

– Grúziában voltunk egy mulatságon. Kosokat vágtak szertartásosan: ahol a vérüket kifolyatták, oda csak férfiak mehettek mint valami szent helyre. Megfigyeltem, hogy a nők koccintásnál nem állhattak fel, tósztot pedig csak férfi mondhatott. Az ünnep egy hétig tartott. Egy másik szent helyen gyertyát gyújtottak, oda már mehettek nők is. Aztán nagy vigasság következett. Harmonikáztak, rögtön táncba hívtak. Körtáncot jártak, és a nők nem is nagyon érnek a férfiakhoz.

– *Szóba került az előbb a sámánizmus. Láttatok valamilyen szertartást is?*

– Nem, csak az ún. szent helyeket, „obókat” Oroszország déli részén, a Bajkál-tónál. Olyan tiszta a Bajkál vize, hogy bögrével ittuk. Olhon szigetéről

aztán hallottam a rádióban, ott van az egyik legnagyobb sámán-fesztivál, nagyon sok sámánizmussal foglalkozó magyar is jár oda. A lakosság legnagyobb része sámánista, s csak nagyon kis százalékban buddhista. Az obó-helyek kő- vagy farakások, amelyek fel voltak díszítve kék és fehér szalagokkal, és mindenféle tárgyak voltak körülöttük, a rossz gumikeréktől kezdve az üres alkoholos üvegig, az alkohollal feltehetően előzőleg körüllocsolták a területet. Ezekkel a tárgyakkal a szellemeknek hoznak áldozatot. Szertartást nem láttuk, csak a tárgyakat. Mongóliában is voltak ilyen helyek. Ezek többnyire dombos részen vagy hegyoldalban voltak. A friss nyomok, tárgyak alapján gyakran keresik fel őket.

– *Mi a különbség a keleti és a nyugati ember között?*

– A nyitottság. Álomban sem gondoltam volna, hogy ennyire vendégszeretőek lesznek, hogy megbíznak az idegenben. Pont anyunak hoztam fel, hogy ő beengedne-e, etetne, itatna-e egy idegent. Más vallásúak, kultúrájúak voltunk, mégis befogadtak. Ez volt számomra nagyon megható. Úgy tapasztaltam, hogy minél szegényebbek az emberek, annál befogadóbbak. Sok helyen megtörténhetett, hogy az utolsó falatjait nekünk adták.

– *Az állandó útonlét nem viselt meg?*

– Mongóliában eladtuk az autót, majd Thaiföldre repültünk. Még most is emlegetjük, milyen jó volt az autós hat és fél hónap, hiszen ezután csak oda mehettünk, ahová a repülő vagy az autóbusz elvitt. Sokkal kalandosabb volt az autóval. Számos gyönyörű hely van, amit a térképek fel sem tüntetnek.

– *Thaiföldön mit csináltak?*

– A reptéren döntöttük el, milyen irányba induljunk. Október elején érkezünk Koh Tao szigetére. Sajnos kifogtuk az esős időszakot. Én ott csak három hétig tartózkodtam, aztán egyedül fölmentem északra, Chiang Maiba. Nagy különbség van az egzotikus szigetek és az északi országrészek között. A turisták a szigetekre mennek, ahol gyönyörű helyek vannak, de hiányzik a kultúra. Északon is voltak turisták, de kevesebben. Különlegesek a buddhista templomok, monostorok. Az emberek sokkal kedvesebbek, mint a szigetekén. A szigetekén úgy éreztem, egy vagyok a sok járkáló pénztárca közül. Ha betérek, és veszek valamit, jó vagyok, de ha nem, akkor közömböse.

– *Nagy merészség van benned, hogy csak úgy egyedül nekivágsz mindenféle ismeretlennek.*

– Én a szigeten majd megfulladtam, nagyon nem tetszett, a turisták miatt sem, de a helyiek is arrogánsan viselkedtek. Filip bűvárokodott, én pedig úgy döntöttem, elvégzek inkább egy thai masszázs kurzust Chiang Maiban, egy masszázs iskolában, amit kifejezetten külföldieknek hirdettek. Eredetileg szívesebben tanultam volna elhagyatott faluban élő csontkovácstól, de attól féltem, hogy nehéz lesz a kommunikáció, és nem elég, hogy valaki megmutatja, nem árt tudni az elméletét is. Az iskolában angolul beszéltek.

Én egyébként már szereztem egy masszázs diplomát Londonban. A thai iskola nagyon érdekes volt. Reggel megérkeztünk, le kellett venni a cipőt, kaptunk egy kimonóféle öltözetet, egyforma színű lezser felsőt és egy hosszú nadrágot. Előbb imádkoztunk, de nem tették kötelezővé. Elvonulhattál, csöndben megvártad, míg befejezik. Kilencen voltunk európaiak. Imádság után meditáció volt, jógyakorlatokat végeztünk, tehát testünket-lelkünket felkészítettük az egész napos masszírozásra, ami elég fárasztó. Aztán a nap végén autóbusszal hazaszállítottak.

– *Milyen képességre volt szükség ahhoz, hogy boldogulni tudjatok ezen az utazáson?*

– Szerencsém volt, hogy Filip könnyen barátkozik, és minden szituációban feltalálja magát. Kellott egy nagyfokú alkalmazkodóképesség azért is, mert négy hónapon keresztül hárman voltunk az autóban. Meg hát az embernek saját magával is meg kellett küzdenie, mert néha az alapvető dolgok is problémát jelentettek, mint pl. a tisztálkodás.

– *Kiderült Filipről olyasmi, amit addig nem tudtál róla?*

– Az, hogy milyen nagy szíve van. Sokszor bevitt valakit magával az üzletbe, hogy válasszon magának, amire szüksége van, akkora volt a szegénység egy-egy vidéken. Egyszer a cipőjét adta oda. Volt persze tartalék cipője. Aztán egy másik dolog: én nagy állatbarát vagyok. Utunk során rengeteg kóbor kutyával és macskával találkoztunk, ezért tele volt az autónk kutyaedellel. Örményországban annyira megsajnálunk egy kutyát, hogy majdnem föladtuk mongóliai álmainkat, útlevelet akartunk váltani neki, azt terveztük, hazajövünk. Aztán a barátunk lebeszélte róla.

– *Van olyan hely, ahova visszavágysz?*

– Mongóliába.

– *El tudod képzelni, hogy ott élj?*

– Nem, azt nem. De a többi országban sem. Nem vagyok anyagias, de a kaukázusi országokban nagy a szegénység. A fővárosban persze lehet jó munkát szerezni, de ott az emberek is hasonlóképpen viselkednek, mint nyugaton.

– *Behívsz majd a házádba ismeretlen embert?*

– Elsősorban fölmérném a helyzetet. Ha meglátnék valaki idegent, megkérdezném, nincs-e szüksége segítségre. Másképp viszonyulnék az emberekhez. Érdekes, hogy ezt éppen a muzulmán országokban tanultam.

– *Az utazás más emberré tett téged?*

– Azt tanultam meg belőle, hogy nyitottnak kell lenni. És megpróbálom ismét szeretni az embereket. Ezenkívül remélem, hogy a nyugat nem fog kihúzódni keletre.

Ipolyság, 2013. február 19.

Az emlékezés színes árnyai

Találkozás Balogh Balázs Andrással

GÁSPÁR ISTVÁN GÁBOR

Talán egyszer sikerül megfejteni a titkot, miért nem tudjuk megtartani, eltartani alkotóinkat. Miért feledkezünk, feledkeztünk meg az elmúlt századokban, évtizedekben elhunytakról, akik lassan kihulltak, kihullnak a köztudatból – ehhez a „végponthoz” viszonyíthatunk mindent. Ez a viszonyítás iránti vágy lehet az egyik lehetséges magyarázata annak, hogy olykor felkeressük a temetőket, megfigyeljük színeit, beleolvadva a csendbe – megnyugvást keresve.

A múlt széthullott... Pótolhatatlan szellemi értékeinkről feledkezünk meg, mert az utókor hálátlan; nem csak az elhunytak, az élők is kihullnak a köztudatból. Balogh Balázs András egyike azoknak, akiket lassan elfeledünk, pedig büszkék lehetnénk rá (is). Néhány esztendeje (2007. szeptember 2-án), amikor a kortárs magyar roma festők műveiből összeállított kiállítás megnyílt Kínában, a pekingi Modern Művészeti Kiállítóteremben nemzetközi elismerés kísérte a budapesti Néprajzi Múzeum roma képzőművészeti gyűjteményének anyagát, amelyet Bada Márta, Balogh Balázs András, Ferkovics József, Gyügyi Ödön, Kosztics László, Labanczné Milák Brigitta, Oláh Jolán, Orsós Teréz, Ráczné Kalányos Gyöngyi, Szentandrassy István és Váradi Gábor munkáiból állították össze. A pekingi tárlat megnyitóján a magyar miniszterelnök utalt is arra, hogy a romák és kultúrájuk nélkül nem érhető meg sem Magyarország, sem Európa.

Gyakran érzi úgy az ember, hogy „megnyílik majd valami a lelkében”... – ha kellő nyitottsággal fordulunk (roma) honfitársaink felé. Ám a színek

mesés jellege ellenére a XXI. század rideg, már-már embertelen (pénz) világa motivikusan árnyaltabbá teszi a képet: az emlékezés színes árnyai riasztóak. Balogh Balázs András képein egyszerű emberi történetek láthatók, a szeretet, a bánat, a kitörés, az önmegvalósítás vágya. 2000-ben a művész így nyilatkozott: „Kassán születtem 1940-ben. Onnan kerültem el, mikor a zsidókat meg a cigányokat deportálták. Anyámat, apámat elvitték a németek, engem valahogy kimentettek, így kerültem Sátoraljaújhelyre, a nagyanyámhoz. Amikor ő meghalt, én menhelyre kerültem, majd nevelőszülőkhöz adtak, akik iskola helyett koldulni küldtek. Unalmamban kezdtem rajzolgatni, festegetni. Víz-, olaj- és zománccfestéssel próbálkoztam, papírokra, lemezekre festettem. Kevesebb fantáziaképet csinálok, inkább a napi életet festem meg, amit valaha a cigánytelepen magam is tapasztaltam. A témáimat előbb megrajzolom, és beszélgetek magamban velük, csak aztán festem ki őket.” Azonban lassan két éve, hogy letette, azaz nem tudja megfogni az ecsetet; a gyilkos kórral viaskodik, naponta megküzd vele, a talpon maradásért. Végtagjaiból kifut minden erő, térdkalácsai gyakran a földön koppannak. Ez hát az a sokat emlegetett érzés? Balogh Balázs András festőművész 2013-ben októberében, megrázó, rövid beszélgetésünk során erről így vall:

– *Reggel fölkelek, ha tudok – itt van mellettem a mankó, a járókeret; egész nap fekszem, nézem a tévét, várom a gondozónőt, aki nagyon sokat segít nekem. Ebédet a sógornőm hoz, ő főz nekem. Szerencsésnek mondhatom magamat, mert figyelnek rám, ha valami baj ér, leesek az ágyról – mert annyira el szoktam zsidbadni, hogy nem érzem a végtagjaimat – telefonon hívok segítséget, szólok valakinek, a szomszédasszonynak vagy a portásnak... és jönnek, felemelnek.*

– Hiányzik az alkotómunka?

– *Hát hogyan hiányozna, az volt a mindenem; de ez a betegség... nem merek kimenni a lakásból. Hetvenhárom évesen is nehéz ezt megélni, azt, amikor a gondozónő kíséri mindenhová, mert gyenge vagyok... persze küzdök, mást nem tehetek. Olyat nem akarok csinálni, hogy kiugorjak a tizenhatodik emeletről. Azon már gondolkodtam, hogy elmegyek az öregek otthonába, de talán az lenne a legjobb, ha valaki itt lenne mellettem. – De ki jönne ide?*

– A folyosón láttam egy tolószéket.

– *Az enyém, jó egy éve vettem nyolcezer forintért, de csak egyszer voltam lent vele, mert annyira lestek a szomszédok, hogy az már kínos volt. Most meg jön a tél, a rossz idő. Marad a rádió meg a tévé, ha megunom, nézem a falat, mást nem tehetek. Minden tönkrement, az élet... ami a legfontosabb.*

– Hiányzik a festőállvány, a vászon, az ecset, a festék illata?

– *Még reménykedem, vannak ötleteim.*

Én is így vagyok ezzel, persze az ötletek megvalósítása is fontos. Amikor

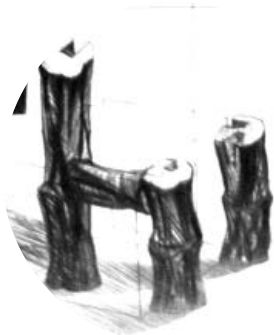
Mátraverebélyben létrehoztam a Mikszáth Galériát, Balogh Balázs András és felesége, Oláh Jolán (1932-2005) alkotásaival „nyitottunk” a művelődési házban – harminc esztendeje már – micsoda idők voltak... A felfedezés pillanata, megmagyarázhatatlan érzése semmi máséhoz nem mérhető, ma már tudom. Azt is, hogy nem csak az utókor hálátlan.

Voltak ötleteink, vannak, s lesznek; még élünk.

* DARÓCZI Ágnes – KALLA Éva – KERÉKGYÁRTÓ István (szerk.): *Roma Képzőművészek III. Országos Kiállítása, 2000.*

Mustó János: *Luca széke**

SHAH GABRIELLA

Mustó János 1934-ben született Lucfalván, a szlovákok lakta községben. Egy olyan helyen, ahol neki már gyermekkorától kezdve természetes volt a kétnyelvűség, a kettős identitás. A Képzőművészeti Főiskola elvégzését követően visszatért Nógrád megyébe, Salgótarjánban telepedett le, és az 1960-as, '70-es és a '80-as évek nagy képzőművész generációjának kiemelkedő alakjává vált. Mustó János életében és művészetében meghatározó és kitörölhetetlen érték volt a szülőföld, az emberek, a táj, a szlovák és magyar kultúrkincs – s ez életre szóló élményt, ihlető forrást adott, jelképek és legendák termőtalaja lett. Élete végéig őszintén vallotta: „Salgótarján az én Firenzém.” 2010-ben megkapta a Nógrád megyei Prima-díjat. 2012-ben bekövetkezett haláláig folyamatosan alkotott.

Luca napját december 13-án ünnepeljük. 1582-ig, a Gergely-féle naptárreformig ez volt a tél legrövidebb napja. Nem véletlenül tette az egyház a Luca napját, (mely a lux, azaz a fény szóból ered) éppen erre a napra. Ekkor a leghosszabbak az éjszakák, ezért boszorkányos napnak, gonoszjáró napnak is tartják. Ezen a napon különösen a boszorkányok rontása ellen kell védekezni. Számos népszokás alakult ki, melyek közül a Luca-szék készítése az egyik. A néphit kétféle Lucát ismer: a jóságost és a boszorkányost. A keresztény hagyomány szent szüze Lúcia, akinek a történetét a Legenda

* Advent időszakában, Luca napjához közeledve a *Luca széke* című grafikai sorozatával emlékezünk a múlt évben elhunyt alkotóra, Mustó Jánosra, akinek emlékkiállítás a 2013 őszi székényi Kubinyi Ferenc Múzeumban volt látható.

Aurea nyomán az Érdy-, a Conides- és a Debreczeni-kódexben olvashatjuk. Lúcia Szirakúza városának egyik legelőkelőbb családjából származott. Legendája azzal kezdődik, hogy beteg édesanyjával elzarándokolt Szent Ágota cataniai sírjához. Itt anyja meggyógyult, ő pedig álmot látott, melyben Ágota megmutatta neki az igaz utat. Álmából felébredve közölte anyjával, hogy nem megy férjhez pogány vőlegényéhez, mivel van már jegyese: Jézus Krisztus. Kikérte örökségét is, és azt szétosztotta a szegények között. A Szent Lúciához kötődő hagyomány mellett magyar földön létezett egy rontó nőalak, még az ősi hitvilágból származó boszorkány, Luca asszony is, és az ő emléknapja szintén december 13.

Mustó János grafikáin a keresztény hagyomány szűzleánya Luca és a pogány népi hitvilág boszorkánya együtt jelenik meg. A Luca széke építésének történetében – naponkénti bontásban – feleleveníti a Luca napjához kapcsolódó néphagyományokat, emellett pedig Szent Lúcia élettörténetét is. Párhuzamosan fehér, illetve fekete színben ábrázolja a két női alakot. A lapok sorrendben a következők: *Luca széke – építése I. nap*: A Luca nap legnevezetesebb népszokása a Luca székének faragása. Ennek egy szabályos ötszög köré írt, öt egyenlő szárú háromszögből készült forma volt az alakja. Készítője Luca napjától kezdve minden nap faragott rajta egy kicsit, s csak karácsony estjére volt szabad elkészülnie vele. A hagyomány szerint a széket többnyire kilencféle fából állították össze: kökény-, boróka-, körte-, som-, jávor-, akác-, jegenyefenyő-, cser- és rózsafából. Mustó János grafikáján a szék készítését mindkét Luca figyelemmel kíséri. A szék egyik lába kész. *Luca – a csillagos ég, II. nap*: A második grafikai lap egy népi hiedelemre utal: ha Luca napján csillagos az ég, mindenhol jó termés lesz a következő esztendőben. Ez a kép magába sűríti a házasságjólás hagyományát és az alakoskodást is. Ennek szimbólumaként látunk egy álarcot a grafika közepterében. A szék második lába is kész. *Luca – keresztje, III. nap*: A hófehér nőalak, Szent Lúcia Krisztus jegyeseként jelenik meg. Ugyancsak az ókeresztény vértanú legendájának egy epizódját eleveníti fel Mustó János a *Luca – gondolata* című lapon, mely Lúcia álmát ábrázolja, úgy, ahogy fentebb olvashattuk. Mindkét kép felső sávjában, a sötét égbolton megjelenik Luca asszony alakja is. A szék három lába kész. Telnek a napok, mindjárt kész a Luca szék. A boszorkányok és ördögök hancúroznak, a hatodik napon Luca asszony hintázik, majd forgószélben röpködnek. A forgószélbe gyakran dobtak kést, mert ha eltalálták az abban pörgő boszorkányt, azon nyomban láthatóvá, s ártalmatlanná vált. (*Luca kése, VIII. nap*) A tizedik napon Luca magányos. Szomorúan ül a készülőfélben lévő székek tetején, míg végre eljön a nap, december 26., amikor a keresztúton, éjfélkor ráállva megpillantják a boszorkányt (*Luca – a templomban*). *Luca – öröksége* című grafikai lap arra a szent szolgálatra utal, amelyet Lúcia tett, amikor örökségét felajánlotta a szegények javára.

Mustó János e grafikájával szól a mának is, nekünk, akiknek őriznünk kell hagyományainkat, mely jelenünket és jövőnket is meghatározza, s közösségformáló szerepe vitathatatlan.

Poszt-szerelmi ügyek

Pál Dániel Levente:

Hogy éltünk, nem hiába

NYERGES GÁBOR ÁDÁM

Pál Dániel Levente eddig nagyjából afféle *jópofa* költészetet, szellemes bölcsészlírát művelt, jól poentírozott, találó és működő sorokkal, a vagányság szándékát (néha tán túlzott erőlködéssel is) felmutató szlenggeléssel, elegáns nyegleséggel. Költészetét nehéz ügy volt nem szeretni, lévén szórakoztató, *ügyes* jelenség, de igazi mélységeit ezidáig inkább csak beleképzelné lehetett, mint valóban fellelni.

És lőn, a költő egyszeriben, lényegében egyik kötetről a másikra felnőtt. No nem abban az értelemben, ahogy régi (már a maguk korában is megkérdőjelezhető hitelű) irodalmi szemlélethagyományok nyomán mindmáig sokan képzelnék, tehát hogy (egyszerűsítsünk) írásművészete egyszeriben sótlanná és komolykodóan sterillé válik. Ellenkezőleg, PDL verseinek továbbra is kulcskérdése a humor és az irónia, az ön- és mindenfajta más reflexiók aránya, adagolása, elhelyezése és versbeilleszkedése. („Anyám nem érti, amit írok, / ez nem baj, ez majdnem / így lehet jó, anyám / kérdezi, ez az irodalom, / ez, mondom, mint a fia, / mint fiú az anyának.” – *Avagy kinek van jó?*)

Még azt se mondhatnánk, hogy a költő immáron nem szellemeskedik – legfeljebb annyiban, hogy pusztán -kedésen már alig kapjuk, hiszen immáron sokkal flottabbul, természetesebben szellemes és szarkasztikus. A *Hogy éltünk, nem hiába* legjobb pontjain (s ezek teszik ki e vékonyka könyv

nagyobbik felét) egyik irányba se lógnak ki kósza lólábak, a humorizálás vagy az élet apró nüanszainak finom ábrázolása nem kompromittálja az elmondottak komolyságát. Még ha e „megkomolyodás” nem is minden esetben üdvös: mondjuk a szentimentális, helyenként a közhely és giccs határát karistoló sorok esetében (pl.: „méz volt a csókja”; „sorsra sors, / és halálra száz halál”, vagy szinte bármely sor a *Lélekfa lélek* című versből). Mindez azonban fordítva is igaz, hiszen úgy olvasunk afféle önmegszólító és (hogyan is mondtuk ezt még a gimnáziumban? ja igen,) *létszembesítő* verselést, hogy közben meglehetősen sokszor fel is nevetünk.

A PDL-líra egyik legrokonszenvesebb vonásának ékes példája a *Vörös halakat vacsoráztunk* nagyszerű hangulati és szemléleti perspektívaváltása – lényegében egyetlen sor beiktatásával. A vers egy tengeri hajóút leírásával indul („Két nap után végre kihajóztunk, megnyílt a tenger, / szóttanul álltunk a fedélzeten...”) és egy hirtelen felindulásból elkövetett, igen romantikus, rövidke monológgal illusztrált lánykérését ír le az első versszakban: „súgta neki, hívja fel, keresse meg, / vigye el innen, ahogy a bennszülött lányokat / az európai férfiak.” Így folytatódik a vers: „Ekkor hánytam le a lábam”. S félreértés ne essék, nem holmi olcsó helyzetkomikumról van itt szó, nem pusztán az „égi tünetny” lerángatása valósul meg itt, a vers ugyanis a továbbiakban is szerves(en épülő) egész marad. Hogy mi a titok? Igen egyszerű (legalábbis azt hiszem). A Pál Dániel Levente nevű költő számára a fent leírtak esetében ugyanis korántsem egymást kizáró vagy különböző minőségek keverése történik. Ebben a költészetben a szerelem, és a hagyományosan magasztosként számontartott eszmék a mindennapi életnek képezik ugyanannyira releváns részét, mint teszem azt, a fogmosás vagy a rendrakás.

Ahogy azt Szálinger Balázs fülszövege is írja, az ember „magasabbról több mindent lát”, pláne, ha (még ugyancsak a fülszöveg szóhasználatánál maradva) két lábbal egy szerelem romjain áll. PDL költészetét is mintha ez a tematika, tehát a múltó (pár helyütt már inkább *múlt*) idejű szerelem perspektívája „nyitná ki” stílusosan és tematikailag is számos irányba, miközben érdekes módon egyszersmind éppen ez a, nevezzük így, poszt-szerelmi szituáltság renndezi erős egységbe a könyv verseit. Ilyen tekintetben a második ciklus tekinthető a *Hogy éltünk, nem hiába* afféle origójának: a *Versek egy házasságról* többé-kevésbé szerelmes verseinek letargikus, resignált hangulati kiindulópontja és a bennük ábrázoltak jelentősége az az archimédeszi pont, amihez képest az utazóversek egzotikus kalandjai, a (hívjuk így) csajozós, (hívjuk így is) félmacsó versek (pl. *Elcsábítottam egy férjes asszonyt*), s a közéleti témákkal incselkedő művek relatív komolysága is értelmet, legitimitást nyer. A második ciklust nyitó *Vonaton ül, útlevel nélkül* a maga letisztult nyíltságában elemi erővel ható, nagyszerű verszárlata („Várom haza, ha hazája én vagyok, / várom, hazája én legyek”) mutatja föl

talán a legjobban sűrítve, legeltaláltabban azt az érzelmi hátteret, a szerelmes férfiét, amely felől szemlélve a (mind fizikai, mind lelki értelemben vett) veszélyek és kalandok, közvetetten még az úgynevezett *közélet* képletes és fizikai terei is lényeges kockázati tényezőkként jelenhetnek meg.

S ha már érintettük a közéletet: a harmadik ciklus címadója, a *Földrengés után* fanyar szkepszise („Hiába vártam, hogy megbukik / a köztársaság nélkülem” (...) „az állam nem bukik meg / se velem, se nélkülem”) egészen meglepő fordulatot véve alakul át a hazaféltés szép és pont a maga megkésetttségében megejtővé váló szólamává: „És eljött a reggel, borzalom, / hogy kel fel a nap, ahogy / emelem föl az arcom, / nyitom ki szememet, / és ahogy látok egyre többet, / egyre többet veszítek el / szeretett városomból, / országból, hazából – / átaludtam, hogy vége, hogy nincs tovább.” Persze ez az úgynevezett, s üdvös módon inkább lebegtetett, mintsem konkretizált közéletiség nem minden esetben tesz jó szolgálatot PDL lírájának, ahogy például az ezt követő, *A baromfiudvar istene* a maga enyhe demagóg didaxisával (a birkalelkű, manipulált, bamba nép, mint baromfik gyülekezete), példázat-jellegével inkább csak erőltetett (és picit más formákban már ezer és egyszer hallott/olvasott) egyenértelmiségi fanyalgásnak hat, mint érdemi költészetnek.

„Lehattunk volna festmény egy úriház / falán, vagy elkent úriház egy festmény / hátoldalán”, így a kötet egyik legjobb versének (*Autoekphrasis*) felütése. Ahogy a példa is mutatja, Pál nemcsak a szavakkal játszik; amit művel, egyszerre több és kevesebb is pusztá jólfésült szóbüvészkedésnél. Legjobb soraiban ugyanis magát a valóságot rázza össze és fordítja sűrűn új és új fénytörésekbe. Elég csak a szomszéd oldalra pislantanunk, a *Család, gyerek, kenyér, mosoly* felsorolása mindösszesen tizenkét nagyszerűen eltalált sorral közöl annyit, amennyit sok pályatárs esetében egy komplett versciklus sem képes jól tömörítve összefoglalni. Mindezt, a „Nem jut család, nem jut gyerek”, fájdalmas fel- vagy inkább beismerését a nyelv végtelenül gazdaságosan és (ettől korántsem függetlenül) hatásosan is képezi le: „Lehúztam a lista felét, / Mosoly, kenyér éppen elég”.

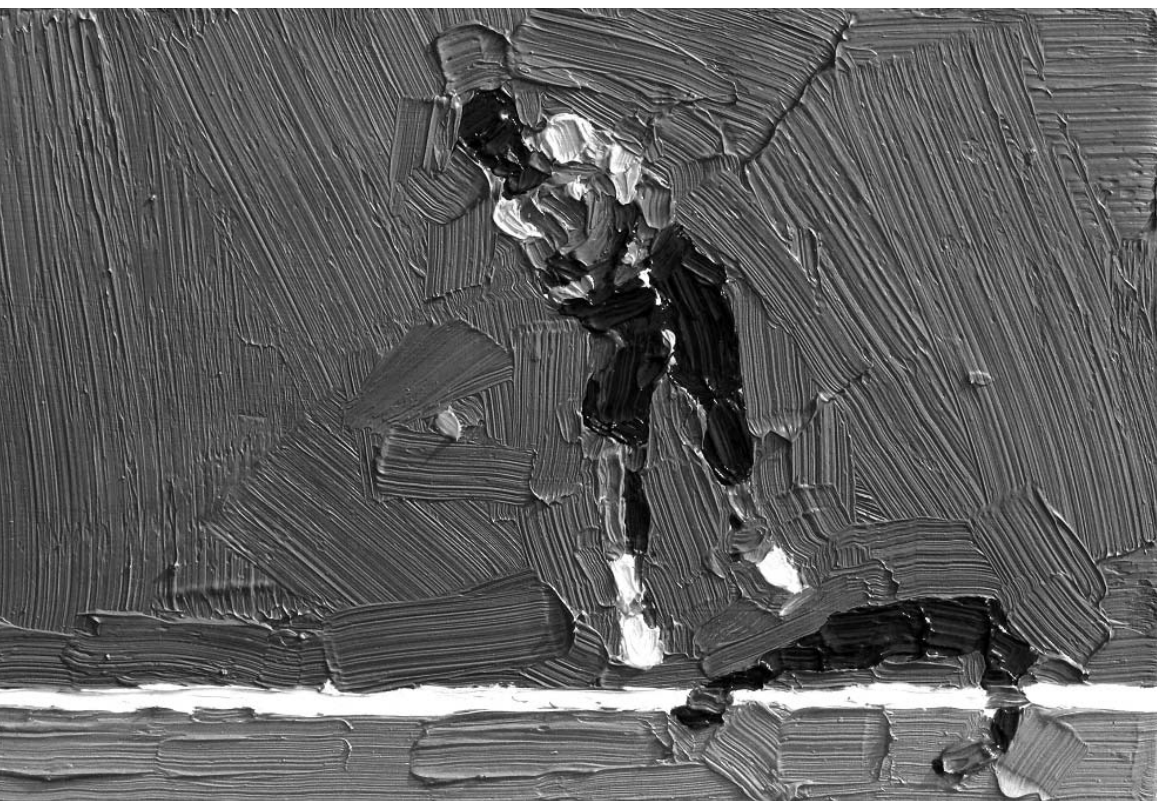
A kötet annyi jó verssel (pl.: *Olho azul, A törékeny mosdó alatt, Felesleges* vagy a kötetcímadó) ajándékozza meg olvasóját, hogy a (viszont jócskán) kevésbé sikerültek, mint a *Lélekfa lélek, a Reménytelen soráthajlás* vagy a verssé legfeljebb csak formailag összeálló *A test szabad* ellenére is élményszámba megy elolvasni.

Ha azonban egységes egészként kívánunk végignézni Pál Dániel Levente harmadik kötetén – s ezt a kötet, mint jól szerkesztett koncepció, engedi, mi több, propagálja is – elkerülhetetlenül a versek által megképződő lírai én kerül (tolakszik) figyelmünk középpontjába. E lírai én pedig leginkább, mint amolyan részben önsorsrontó, részben a sors által már amúgy is bőségesen megrontott *túlélő* jelenik meg. Egyszerre szerencsétlen flótás és mégis-

túlélő, elhagyott szerelmes, vagány nőcsábász és született életművész („Bort keverték kis cumidba” – *Harminc*), de ugyannyira összetört szívű, (ál)naiv áldozat is („Félrekúrsz és félrekúrnak” – idézet ugyanonnan). Ellenállhatatlansága elsősorban a kimondás, a (versben)beszélés nagyívű gesztusából ered: versírási tevékenysége, bár színleg terápia, sosem reflektálatlanul az.

S mivel e félfiktív, de az alanyiság beszédhelyzetét minden esetben könnyedén, hitelesen megteremtő fickónak igen jó svádája van, izgalmas dolgokról tesz érdekes megállapításokat a nyelvvel igencsak ügyesen bánva, könnyedén fogadjuk el a felkínált szereposztást, nem bánjuk a kicsit monoton énközpontúságot: hagyjuk mesélni és odafigyelünk.

(Fiatal Írók Szövetsége, Budapest, 2013)

Az eltűnt nyomok idejében

Zonda Tamás: *Kisvizit.*

Összegyűjtött versek, emlékek

ALFÖLDY JENŐ

A *Kisvizit* könyvcím a kórházakban ismertebb *nagyvizit* játékos ellentéte: a betegszemlére nem vonul föl az egész részleg, vagyis „az osztály”, a főorvostól az alorvoson át a gyakornokig, s a főnővértől a pályakezdő kishővérig, csupán az éjszakai ügyeletes járja végig a kórtermeket, és nem a beteg feje fölött tanácskozik a stábjával, hanem négy szemkört kérdezi meg a betegtől: hogy vagyunk, hogy vagyunk, Pista bácsi? – és bizony mondom, ettől máris jobban van Pista bácsi, hát még, ha meg is hallgatják, hogy mi fáj, mi hiányzik.

A költészet is efféle intim viszonyt teremt lélektől lélelig. Az egyénről és az egyénnek szól, még a látszólag „személytelen” lírában is. Zonda Tamás főhivatása az ideg- és a lélekgyógyászat, tudományos nevén a neurológia és a pszichiátria. „Második főhivatásának” a költészetet választotta, és ez a párosítás már önmagában fölkeltheti érdeklődésünket: mindkét tevékenység a lélek tanulmányozásán alapul, bár módszertanuk egymással ellentétes, az egyik tudományos, a másik művészi eszközökkel dolgozik. A tény, hogy Zonda Tamás emberi voltunk alighanem legtitokzatosabb területén, az ideg-, elme- és lélekgyógyászatban dolgozott nyugdíjaztatásáig, föltételezi, hogy tud valamit az emberről, amit mi, „civiliek” csak jól-rosszul sejtünk. Ez nem jelenti azt, hogy az orvosi lélektan mindenestül egzakt tudomány: minden beteg más, ennek megfelelően nincs abszolút megbízható diagnosztika és gyógymód, s az orvos éppúgy igényli az intuíciót, mint a vers- vagy a novellairás, ezért módszertani értelemben is van hasonlóság a lélektan és a költészet között.

Nélkülözhetetlen mindkét területen az önismeret is. Úgy gondolom, hogy a betegével foglalkozó lélekgyógyász elsőszámú összehasonlítási alapja a saját, személyes emlékeinek és lelki tapasztalatainak a tömege. A kóros esetekhez képest *viszonylag* ő az ép és egészséges lélek (akkor is, ha a modern élet neurotikussága mellett külön bejárható foglalkozási ártalmak terheit is cipeli). E viszonylagosság ellenére, az összehasonlításban a sajátjától kórosan eltérő viselkedésformákat, érzelmeket vagy kényszerképzeteket kell tárgyilagosan megítélnie és orvosolnia. Mivel ő is ember, és nem abszolút viszonyítási pont, képesnek kell lennie arra, hogy saját neurózisaitól függetlenítse magát, és ki tudja kapcsolni őket.

Fokozott érzékenysége segíti őt egyik legfontosabb adottságában: az empátiában. (E szónak sajnos nincs jó magyar megfelelője, a „beleélés”, „beleérés” idétlen, az „átélés” vagy az „együttérés” kevés, az „azonosulás” pedig sok; maradjunk az empátiánál – a szimpátiához hasonlóan magyar szónak vehetjük.) Sok mindenre kell ügyelni lélektanról beszélve, mert már a „normális” fogalma is viszonylagos. Nem tudhatjuk pontosan, ki mikor és mennyiben viselkedik, vélekedik, vagy ítélkezik „normálisan” az emberi társadalomban, ahol egyáltalán nem minden érdemi meg ezt a jelzőt, ami általánosan elfogadott; így értem József Attilát, amikor azt írja a *Kész a leltárban*, hogy „okos urak között játszottam a bambát”. Zonda Tamás honlapján találtam a megszívelhető gondolatokat: „Bajban vagyok ezzel a világgal. Már-már elviselhetetlen a zaj, a hangzavar, a csend hiánya”. Egy másik nyilatkozatában olvasom: „Az egyre magányosabbá váló, atomizálódó ember kiégett, érzelmileg üres, nincs ideje gondolkodni (...) Valamivel kell hát pótolni az űrt”. A sok évtizedes ideg- és elmeorvos tapasztalattal fölvértezett Zonda nem a beteg, hanem az orvos oldaláról beszél, és ugyanoda jut, mint legnagyobb költőnk. Ezzel a tanáccsal zárja eszmefuttatását: „Legyünk bölcsen rezignáltak”. De amit még hozzátesz, azt az orvos mondja: „Pácienseimmel mindig igyekszem elfogadtatni és megértetni, sőt gyakorolni a pozitív gondolkodást. (...) Bőrünkbe nem lehet kibújni, de elfogadtatni önmagunkat igenis meg lehet tanulni”. Szükséges ez a költészetben is, amikor a nagy nyilvánosságnak nem József Attila utódai, hanem rongy bohócok és konzumideológusok mondják meg, hogy mi normális, és mi nem.

Tanulságos az, amit a verseket és novellákat egyaránt tartalmazó kötet, a *Kisvizit* legjobb lapjain olvashatunk. Zonda Tamás személyes emlékei, apjának erdélyi eredete, a Trianont és a két világháborút követő évtizedeinek családi megpróbáltatásai, az író gyerekkori élményei, betegeinek szenvedései vagy éppen anekdotába illőn komikus-tragikomikus történetei életszerűbben vallanak az élet- és lélekismeretéről, mint ami szaktanulmányokban leírható. A hatvanas évek óta (főként a dramaturgiai és a rendezői divatokban) elharapódzott „kegyetlen” látásmódnak

nem híve Zonda Tamás – én inkább a főntebb emlegetett empátia-elv követőjének látom, bár a háborús, az 1956-os vagy a foglalkozásából eredő tapasztalatainak pontos leírásához neki is szüksége van bizonyos „könyörtelen” pontosságra ahhoz, hogy szembenézzen a fizikai és a pszichikai valósággal, amely telis-tele van rémségekkel. Az elmélkedésre, aforisztikus gondolati summázásokra hajlamos költő és író, úgy érzem, amennyire lehet, sok mindentől megkíméli az olvasót, amikor saját világának valóságanyagából merít, máskülönben könnyen a horror-irodalomban találná magát. De versei szerencsére nem csupán a lélekgyógyászat melléktermékei vagy metaforikus leírásai – naturalizmustól nem kell tartani, egy átlagos mai kalandfilmben sokkal több vér, agyvelő és hányadék folyik, mint az ő írásaiban – igaz, a képernyőn elpukkant jelenetek jóval gyorsabban felejthetők, mint az általa megírottak.

A hátsó borítón kiemelt versrészlet merész kijelentést tartalmaz: „Nincs nyom mögöttem / de megyek / nincs magasság fölöttem / de térdelek”. Indokolt, hogy Proust híres regénycímét (*Az eltűnt idő nyomában*) megfordítsam: „*Az eltűnt nyomok idejében*”. Mostanában olyan költők tűnnek el a köztudatból, mint Kálnoky, Vas István, Csanádi Imre, hogy csak három példát említek... Zonda Tamás idézett versénél maradva, az egymással párhuzamba állított gondolatok önellentmondással jellemzik az eddig megtett életutat és a költői eszméletet. Az, hogy „nincs nyom mögöttem / de megyek”, helyzetjellemezés a költőként megtett út jelöletlenségéről az irodalom térképén. Fogadtatása nem igazolta vissza „lépéseit”, amelyeket az irodalom homokmezején megtett, de rendületlenül halad előre a maga csapásán, nem azért, hogy a „nyomolvasók” dolgát megkönnyítse, hanem mert „mennie” kell – *navigare necesse est*; be kell töltenie költői rendeltetését. A másik gondolat megindokolja, miért vállalja ezt az alázatot. Hitre akkor is szüksége van, ha nem kap visszaigazolást, ha üres fölötte a magasság, ha kétségessé vált a gondviselés. Költői nyelven ez a prózában kifejtett „bölcshözjárás” értelme. Ne a *nihil* uralmát ismerjük el, hanem adjunk neki tartalmat saját létünkkel s az egész lét valamelyes megértésével. Olyan emlékek feldolgozásával például, amit egyik novellájában Zonda az első szerelméről örökített meg, amely időben egybeesett közös nemzedékünk, az 1940 táján születettek legfőlegelőbb történelmi tapasztalatával, a forradalommal.

Amennyire meglelhetjük Zonda Tamás verseiben az alázatra alapozott öntudatot, ugyanannyira észrevehetjük markáns visszajelzéseit a társadalomnak, amelynek erkölcsi káosza felháborítja és hol szolidan ironikus, hol vitriolos megállapításokra készíti. Gyanakvó a kétértelműségekkel és a tetszetős hazugságokkal szemben, amelyek a közéletet előzönlítették, s utolsó negyed évszázadi történelmünket a gondolat útjáról nem egyszer az ösztönök ősbözőtósába terelték. Ennek hol ősoka, hol következménye a

félelem és a szorongás, melyből oly sokféle tévúton próbálnak kivergődni betegek és „normálisak” egyaránt. „Tajtékos félelem / úszik be látcsövembe”, írja, s mint aki érzi, hogy túlzottan közvetlen önkifejezés ez, a natúr valóság szava, hozzáteszi: „Nem is vers ez, / csak a vérem folyik...”

Úgy vélem, az orvosi leleteket és megfigyeléseket csak mértékkel tekinthetjük a társadalmi bajok irodalmi értékű metaforáinak, bár ismerünk jó néhány híres példát arra a képes beszédre, amely az erkölcsi romlás jeleit a társadalom „fekélyeinek”, az élősdiek tetteit „fertőnek” és a rágalmazás propagandáját „tébolynak” nevezi – de ezek a trópusok mára jórészt kifáradtak a hiábavalónak bizonyult használatban. Ha nem másért, azért, mert az erkölcsileg alig különböző ellenfelek kölcsönösen vagdossák egymáshoz ezeket a szóképeket, legyen bár szó a rothadó imperializmus kórokozóiról vagy a kommunizmus kísértetéről, amellyel – Európának különösen a keleti felén – legjobban a kizsákmányoltakat lehet ijesztgetni. Ám ha valaki lelki sérültek valóságos betegségeivel találja szemben magát rendszeresen, mint Zonda Tamás, akkor könnyebben megtalálja az idegkörtan és a társadalmi élet – vagy éppen a tömeglélektan – analógiáit, mint aki csupán hangzatosan képviseli a maga jól fizető érdekcsoportját.

Zonda Tamás az erőszak, a szeretethiány és a lelki nyomorúság megfigyelője és kritikusa, aki, Kosztolányival mondva, hivatásszerűen „gondolkodik a kokainistán”, és egyúttal „gondolkozik az okain is tán”. Társadalmi tapasztalatait saját közérzetének képszerűen pontos kifejezésével is rögzíti, nemcsak a betegekével. Versei akkor fognak meg legjobban, ha *bánatát páncéllá kovácsolja*, s amikor abban reménykedik a kétségbeeséssel határosan, hogy „túlélem talán saját történetem”. *Szonettek évada* című versében olvasom ezeket, s úgy értelmezem, hogy a versírást ezúttal az önfegyelem és a tömegkultúra elleni önvédelem eszközüül használja. Szonettet az ír, akit nem vonzanak az antilíra különféle megnyilvánulásai, hanem igyekeznek ma is szolgálni a humánus értékeket. Ám a hagyománytisztelő Zonda Tamás meglehetősen iróniával kezeli azt a líratípust is, amely csakis a szabályos formák aggályos betartásával véli bizonyítani illetékességét. Erről tanúskodik a *Licencia poetica avagy töredék egy szonettkoszorúból*. Születtek már közérdekű remekművek a tizenkilenc éves József Attila mintaadónak tekinthető kompozíciója óta (*A kozmosz éneke*), és Zonda szerencséjére nem a szonettkoszorúk szerzőivel, hanem a bravúroskodást elváró esztétikai elvekkel vitázik. Zonda Tamás a maga szonettkoszorújának induló, de a negyedik szonett végén félbemaradó ciklusában arra törekszik, hogy bebizonyítsa: illetékes a szerkesztővel folytatott vitára, mert ő is képes arra, amit másoknál méltányolnak. Szándéka főként Ladányi Mihály költészetéből ismerős nekem – ő írt „szabályos” szonettet a klasszikus formák sznobjai vagy vélt sznobjai ellen. Általában Zondának is sikerül ez a tréfás-malíciózus esztéta-kioktatás, főként az ilyen

részletekben: „Fejem dacos, kérges agyam meg dőre: / teszek én mától minden szerkesztőre, / s írok komoly, gyermeki kedvvel: // hüvelyéből kirántom most a kardot, / írok azértis egy kis avant-gardot!”

A *Szilveszter, csend (Babitsra emlékezve)* ékes bizonyossága annak, hogy Zonda Tamás egyáltalán nem sérti a hagyományokat, s a lelkében lakozó, sok összetevőjű kételkedés nem a verset magát kezdte ki, ellenkezőleg, ez a legjobb fogódzó a létfilozófiai „Mégis” megőrzéséhez. A nihiltól eljutott „a Semmi hiányáig”, s ez a különös logikai kanyar a lét értelméhez vezet vissza. Babits *Ősz és tavasz között* című remekére hivatkozva. Kérdő-kétkedő formában is létigenlő álláspontot harcolt ki magának filozófiai szempontból is igényes versében. „S minden, mi egyszer létrejött / saját tökéletességébe is öltözött, / lett ön maga célja s indoka: egyedi, / mely létezését csak ennek köszönheti?” – Hiszen a vers, legyen bár klasszicizáló vagy „avant-gard”, nem más, mint a mindenben a tökéletlenséget észrevevő elme törekvése a tökélyre.

Szellemes a *Sakk-szonett*: „komoly, gyermeki”, hogy a főntebb említett szonettkoszorú-töredékben el is várta magától. A sakktáblán nincs pardon, a szabályokat be kell tartani, de a képes beszédben a törvény is megcsavarodik: a szerző nem a mérkőzés egyik feleként, hanem a bábuk helyébe képzele magát, s ebből a nézőpontból már „álnok tisztáltozó” és „hiéna cselszövés” zajlik a táblán, és „Valaki lép velünk kegyetlenül”. Az élet sakktábláján szerzett keserű tapasztalataira utal: olyan esetekre, amelyekben „foszló krizantémok / árokba, halomra löve” tolnak emlékezetébe (*Halottak napján*). Másutt „bizarr nyelvtanával a század / otrombán kioktat, lefogja számat” (*Konok csatában*) – a találó helyzetjelentések bőven folytathatók. A szerelmes versek alaphangja is a kétely, a másik vállalását ki nem kezdőn, de a közérzetet föl nem oldón: „talán elvesztem / vagy most kerültem elő?” – az önfeledés jó mámorából nem boldog az ébredés.

Versparódiáit nem mindig érzem találónak, de egy már-már divatosnak nevezhető műfajban, illetve műformában, a haikuban, úgy érzem, nagyot alkotott: csupa háromsorosból álló ciklusa remek aforizmákat tartalmaz; és szerencsésen ölelkezik benne a költészet és a filozófia. A meditáció az erőssége – benne szövetkeznek a gyakorlati lélektanban szerzett tapasztalatai az egyéni létezéséből származó érzelmeivel s a megtalált, pontos szavakkal.

Az „Alig éltem s már öreg vagyok, / akartam, nyomot alig hagyok” költői túlzása is közérdekű, mert következménye nemcsak személyes, hanem társadalmi látélet is: „kibuggyan szájamon a félelem, / így tűnök el majd védtelen...” – miért nem fordulhat jobbra közérzetünkbl a József Attila-i hangulatú számvetés?

(Madách Irodalmi Társaság, Budapest, 2013)

Szupercella

Sofi Oksanen: *Baby Jane*

VADAS VERA

Nem értettem, miért pont *Baby Jane*, és még akkor sem jöttem rá, mire utalhat a cím, amikor elolvastam a könyvet. Eleinte nem is izgatott különösképpen, megelégedtem azzal, hogy Sofi Oksanen második, 2005-ben megjelent kötete, a *Tisztogatáshoz* (2008) vagy a *Sztálin teheneihez* (2003) hasonlóan remekmű, inkább azon gondolkodtam, miért tartják néhányan kevésbé sikerültnek, mint a másik két regényét, amikor ugyanolyan drámai és élvezetes, hasonló elvek alapján szerkesztett, lendületesen és érzékletesen megírt munka, akár a fent említettek. Témaválasztását tekintve persze a *Baby Jane* nem mondható „heroikusnak”, ennek a történetnek nem a jelent átható múlt, az újragondolt, újraírt, oral history-ra erősen támaszkodó nemzeti és személyes történelem, a nemzeti identitás- és mítoszteremtés áll a középpontjában. Nem esik szó benne a balti államok szabadságért, életben maradásért folytatott küzdelmeiről, szovjet megszállásról, megalázott, hétköznapi hősnőkről és leigázóikról, szereplői egy „normálisként definiált” ember szemszögéből nézve lényegében nem hasznos tagjai a társadalomnak, sőt, az esetek többségében még önmagukat is képtelenek ellátni. Kormi és szerelme nem töltik be a hagyományosan nekik szánt női szerepeket, nem felelnek meg az északi népek Oksanen által több interjúban is vázolt elvárásainak, munkanélküliek, gyermektelenek, céltalanok, a helsinki dekadens gay közeg tagjai, mentális problémákkal küszködő szenvedélybeteg leszbikusok. A finn-észt származású író olyan hitelesen ábrázolja a háromszereplős dráma karaktereit, hogy nem meglepő, ha ambivalens érzéseket vált ki olvasóiból, akik képesekké válnak teljes mértékben beleolvadni szövegébe, átérezni, amit közvetít, ugyanakkor gyakran megrettennek azoktól a mélységektől, melyekbe magával ránt. Oksanen nyíltsága sokszor zavaró lehet, olyan realiztikusan jelenít meg bizonyos élethelyzeteket, eseményeket, legyen szó betegségek tüneteiről, pszichikai terrorról, vagy szexuális aktusról, ez az ábrázolásmód azonban elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy megismerjük és megértsük

világunkat, korunkat, a különböző problémákat és szubkultúrákat, amik körülvesznek bennünket, a másságot, azokat az embereket, akik ismeretlen ismerőseink.

Oksanen címei minden esetben többszörös jelentéssel bírnak, áttételesek, segítenek elmélyíteni a megértést, a megismerést. Az már első ránézésre is világos volt számomra, hogy a hollywoodi, hatásvadász Baby Jane előrevetít valami végzetest, de csak azután tudtam pontosan felmérni a címválasztás jelentőségét, miután rájöttem, nem véletlen, hogy a szerelmi történetben jelenlevő harmadik fél kedvenc filmje a *Mi történt Baby Jane-nel?*, és megnéztem az 1962-ben forgatott amerikai thrillert. Az alapfelállítás hasonló a könyvben, adott három nő, és egy lelkileg rendkívül megterhelő helyzet. A nyomorék, hajdan sikeres színésznő, Blanche szerepét Kormi alakítja, aki régebben „a legmenőbb leszbí volt a városban”. A pánikbeteg Kormi ugyanúgy mások segítségére szorul, mint a tolószékben ülő Blanche, mivel betegsége szobafogságra ítéli, tehetetlenségre kényszeríti. A filmben a praktikus teendőket Mrs. Bates, a házvezetőnő látja el, ő a nyomorék nő segítője, védelmezője is egyben, ápolója pedig testvére, az ellene válogatott gonoszságokat elkövető, egykor híres gyereksztár, a felnőttkorában mellőzött, féltékeny, lelki beteg Baby Jane. A könyvben Baby Jane negatív tulajdonságaival Bossa rendelkezik, ő az elhagyott, de nélkülözhetetlennek tűnő személy, aki látszólag magára vállalja a terheket, az íratlan játékszabályokat azonban nem tartja be. Ahogyan a filmben, úgy a könyvben sem egyértelműen beazonosítható a bűnösök és az áldozat szerepe, mindenki bűnös valamiért, a bűntudatból fakadó szenvedés, a változásért folytatott reménytelen küzdelem mindhárom szereplő jellemzője. Nincs egyetlen áldozat, feltűnő különbség a bűnösök és az áldozatok megjelenítésében, ezáltal a szereplők külső szemlélő általi megítélésében mutatkozik.

Az Oksanen által alkalmazott asszociatív módszer természetessé, dinamikussá, egyben rejtélyessé teszi az elbeszélést, az idősíkok közötti éles váltások nem eredményeznek zűrzavart, mindig a történet szempontjából leglényegesebb emlékek kerülnek felszínre. A Baby Jane, mint a szerző többi műve, autofikció, bár hiányoznak belőle a konkrét életrajzi utalások, melyek fellelhetők például a Sztálin teheneiben. Oksanen ebben a herstoryban is a lélek testre, a test lélekre gyakorolt hatását vizsgálja. Visszatérnek kedvelt motívumai, a láncdohányzás, a mértéktelen alkoholfogyasztás, a depresszió ellen használt drogok, a szexuális perverziók, a rafinált smink és ruhák. A fürdés itt is megtisztulási folyamatot jelent, és a meggyalázott nőkhöz hasonlóan, törés- és szökésbiztos szupercelláikban a depressziósok is magukba fojtják szégyenüket, homályos utalásokból, az elbeszélő tényfeltáró vallomásából ismerjük meg valódi természetüket.

(Fordította: Bába Laura. Scholar, Budapest, 2012)

Két kötet Diósjenőről

Végh József: *Vőfélykönyv*

Végh Károly: *Párkányi napló*

GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

Végh József, a néprajzi gyűjtőként is jól ismert diósjenői lokálpatrióta a borszónyi népi lakodalmas költészet rigmusait tartalmazó *Vőfélykönyv*vel nyitotta a *Népi kéziratok könyvek Diósjenőről* című sorozatát. Amint a szerkesztő szándékáról a bevezetőben tájékozódunk, a rímeket faragó népi versificátorok néprajzilag értékes dokumentumait, a lakodalom szertartásmesterének versikéit bemutató kötetet az élet egyéb jeles alkalmaihoz kötődő versgyűjtemények sora követi majd. A halottbúcsúztatókat, a siratókat magába foglaló *Siratókönyv*; a katonaelet fájdalmát, keserűségét és szépségét megéneklő versikék gyűjteménye, a *Bakakönyv*; valamint a népi rímfaragók – egyrészt a saját örömeikre, másrészt a mások szórakoztatására szolgáló – versikéinek gyűjteményeként megjelenő *Rimeskönyv* összeállítása teszi teljessé a sorozatot.

A szóbeliségben, majd kéziratban, később nyomtatásban terjedő „vőfény” vagy vőfélykönyvek a falusi lakodalom ceremóniamesterének,

mondhatni műsorvezetőjének, narrátorának, mi több, animátorának a népszépek tájékoztatását, szórakoztatását, mozgatását szolgáló, az eseményeket felvezető és előkészítő, híradó rigmusait gyűjtik egybe. A néprajzi irodalomban jól ismertek a XVIII. század végétől nyomtatásban megjelent vőfélyvers-gyűjtemények. A Magyar Néprajzi Lexikon és Végh József kiadásának illusztrációi között egyaránt megtaláljuk Mátyus Péter 1850-ben Budán kiadott, a „vőfélyek kötelességéről” szóló könyvének előlapjáról készült fotót, valamint az 1910-es „ujjonnan szerkesztett” kiadást. Volly István 1847-ből származó gyűjteménye (Vőfélykönyv) nemcsak lakodalmi verseket és dalokat fűz egybe, de a ceremóniához szorosan kapcsolódó táncokat is bemutatja.

A vőfélyek animáló szerepe a középkori mulattatók, a XVI–XVIII. századi énekes szolgák újkori népi megfelelője. A vőfélyrigmusok, melyek műfajilag a népi vers alkalmi válfajának tekinthetők, kötött formájú, rímes versikék. Ezek költője helyenként maga a szertartásmester, máskor a vőfély csak előadója, és nem alkotója a szövegnek. A népi lakodalmak költészetét gyakran alkalmi szövegek jellemzik, melyek az ünneppsorozat fontosabb mozzanatait éneklik meg. A diósjenői vőfélykönyv a XVIII. század végétől gyakorlati céllal megjelenő gyűjtemények utódja, ennek a gazdag hagyományú, régióként eltérő népi verselésnek a palócok lakta vidékre jellemző változatait mutatja be. Nem feltétlenül azzal a szándékkal, amely a korábbi vőfélykönyveket jellemezte, célja inkább a régmúlt korok szokásrendjének néprajzi hitelességű feltárása és bemutatása.

A kötet szövegtömege és illusztrációs anyaga egyaránt gazdag: kéziratos vőfélykönyv-részlet, XIX–XX. századi rigmusgyűjtemény-címlapok, régi fotók színesítik a kötetet. Fényképanyaga: a kelengyének, a főzés előkészületeinek, a menyasszony kikérésének, a lakodalmi menetnek, az örömkalácsnak, a menyasszonyi koszorúnak, a templomi szertartásnak egy-egy képe a korabeli lakodalom megannyi mozzanatát örökíti meg. Az életképek, a párokat bemutató fényképek néprajzi dokumentumok. Ízelítőt kapunk a diósjenői szokásrendből, viseletből, a palóc hagyományokból.

A gyűjtemény szövegei az egykori lakodalom eseményeinek kronológiai rendjében követik egymást. A kötetben olvasunk eljegyzéskor elmondott verseket, az esküvő napján a helykérést, a menyasszony és a vőlegény kikérését megverselő rigmusokat, a templomi szertartás előtt és után elmondott, az ételek-italok felszolgálásához kapcsolódó versikéket és búcsúszövegeket. A tematikának megfelelően a szövegek hangulata is változatos: az ünnepekre jellemző megható és tréfás sorok egyaránt megjelennek ebben a költészetben. A diósjenői vőfélykönyv néprajzi és kordokumentációs értéke mellett az újabban megelevenedő hagyományörzésben akár gyakorlati szerephez is juthat.

E kötet szerzője adta ki nemrégiben nagyapja, Végh Károly regényét, a *Párkányi naplót*. A sokak által tisztelt, hosszú időn át Diósjenőn tevékenykedő tanító naplószerűen kezdett hozzá egy gyermekkori élményét bemutató történet megírásához. Műfajilag azonban mégsem a napló, sokkal inkább a kalandregény, avagy az ifjúsági regény műfajához áll közel Végh Károly írása. A regény témája egyszerű történet: egy nyár, egy szökés és a közben átélt kalandok, a vándorlás történetének bemutatása, a szülőföld szeretete ihlette élménybeszámoló. Jelképesen a hídnitással indítja a történetet az az író, aki a Felvidék elcsatolása után az esztergomi bazilika dombjáról még látta szülőházának tetejét, de hazalátogatni nem tudott. Végh József maga is nagyapja egykori szülővárosa, Párkány és a későbbi lakóhely, Diósjenő közötti jelképes hídnak nevezi e könyv kései, a szerző halála utáni megjelenését. A helyszínek misztikuma húzódik az átélt események bemutatása mögött. Ahogy végigvándorol a főhős a Felvidék egy részén, mintegy a történet illusztrációjaként megismerjük Párkány és Esztergom környékét, a Duna, a Garam völgyét, a tót és a magyar falvak jellegzetességeit, a környékbeli erdők szépségét. Mindez azonban fontos alkotóeleme a regénynek: a szeretett, az elvesztett szülőföld szépségének dicsérete. A diákcsínyek leírása közben megelevenednek az egykori, a XIX–XX. század fordulóján élt emberek, a felvidéki magyarok, akiket a dialógusokon keresztül sokszor beszélgetéssel mutat be a szerző. Egyes szereplőket tájszóhasználatukkal és jellegzetesen palóc ejtésmódjukkal ábrázol, a dialógusokban megjelenő szlovák-magyar bilingvizmussal érzékelteti az etnikumok békés egymás mellett élését. Az egykori vásárt, a mutatóványosokat, a falvakat, az emberek viseletét bemutató, néprajzilag is hiteles leírásaival ugyanúgy kordokumentumot alkot, mint unokája a Vőfélykönyvben. Még a sajtóhibákon is átlendül az olvasó, ha a kötet értékeit tartja szem előtt.

Végh József visszaemlékezésében olvassuk, hogy a regényben is jelen lévő anekdotázó stílus a mindennapokban is jellemezte a családja és a tanítványai körében gyakran történeteket mesélő szerzőt. Geográfiai, néprajzi és kalandleírásai közben ontológiai kérdésekre is választ keres a szerző. A Mindenható erejében hívő főhős az embert próbáló kalandok közben így fogalmazza meg az emberi esendőséget és alárendeltséget: „Kifürkészhetetlenek a Teremtő utai! Ő szabja ki életünk határát. És ha valakinek azt mondja: Elég volt!, akkor megárt neki egy falat kenyér, egy kis karcolás, vagy egy parányi láthatatlan féreg, és csődöt mond minden emberi tudomány, az élet elsuhan. De ha azt mondja: Élned kell, akkor hiába fog össze a pokol minden ördöge, szél, zimankó, eső, szakadék, árvíz és fenevad, az élet meg nem szakad.” (73–74.) A kötet végére illesztett rövid szerzői életút-leírásból megtudjuk, hogy sokak megbecsült és szeretett tanító ura a Teremtőtől rá szabott utat hittel és erővel teljesítette: nemcsak tanító volt ő, de népművelő, aki tankönyveket, színműveket, egyéb irodalmi szövegeket

írt, s aki egy pedagógusdinasztia megteremtője lett. Munkásságát Hóman Bálint egykori kultuszminiszter a Magyar Tudományos Akadémia Wodiáner-díjával ismerte el.

Két kötet – két nemzedék: nagypapa és unoka, de ugyanazon szemlélet, szülőföldszeretet és értéktisztelet övezi írásaik auráját.

(*Vőfélykönyv*, Népi kéziratos könyvek Diósjenőről I., Gödöllő, 2010;
Párkányi napló, Diósjenő, 2011)

● ALFÖLDY JENŐ (1939, Budapest) irodalomtörténész ● DEBRECENI BOGLÁRKA (1981, Salgótarján) író, költő ● FRIDECZKY KATALIN (1950, Budapest) zongoraművész, tanár, író ● GÁSPÁR ISTVÁN GÁBOR (1957, Salgótarján) író ● GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ (1974, Körmend) nyelvész, kritikus ● HARTAY CSABA (1977, Gyula) költő ● JUHÁSZ TIBOR (1992, Salgótarján) költő ● LÁZÁR BENCE ANDRÁS (1989, Szeged) költő, író ● MAGOLCSAY NAGY GÁBOR (1981, Miskolc) költő ● N. TÓTH ANIKÓ (1967, Zseliz) író, irodalomtörténész ● NYERGES ANDRÁS (1940, Budapest) író, költő ● NYERGES GÁBOR ÁDÁM (1989, Budapest) költő, író ● PALÁDI ZSOLT (1968, Budapest) író, történész-levéltáros ● PAPP DÉNES (1980, Miskolc) író, költő ● PATAKI VIKTOR (1989, Budapest) egyetemi hallgató ● SHAH GABRIELLA (1975, Salgótarján) művészettörténész ● STUMMER ATTILA (1974, Szolnok) író, jogász ● SZABÓ IMOLA JULIANNA (1984, Budapest) író, designer ● SZEGEDI KOVÁCS GYÖRGY (1959, Szeged) költő, adventista teológus ● VADAS VERA (1983, Miskolc) író, kritikus ● VÉCSEI RITA ANDREA (1968, Budapest) író, költő ● VIRÁGH SZABOLCS (1982, Budapest) költő, irodalomtörténész ●

HALLA TIBOR (1978, Szolnok) ● Jelenleg Luxemburgban él és dolgozik ● TANULMÁNYOK ● 2005-2010 Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar, festő szak, mester: Somody Péter ● 2008-2009 Ecole supérieure des beaux-arts d'Angers, Art Option, Angers, Franciaország (Erasmus ösztöndíj) ● DÍJAK ● 2008 Díj a 12. Táblaképfestészeti Biennálén, Szeged ● 2007 Díj a 34. Nyári Tárlaton, Szeged ● EGYÉNI KIÁLLÍTÁSOK ● 2012 *Táj* (Sima Gucunskival és Sandra Košić-cal), Mali likovni salon, Újvidék, Szerbia ● 2012 Szerbtemplom Galéria, Balassagyarmat ● 2011 *Festmények*, Európai Parlament, Luxemburg ● 2011 *Mozgásban*, Hal Köz Galéria, Debrecen ● 2010 *Festmények*, Brüsszeli Magyar Kulturális Intézet, Brüsszel, Belgium ● LEGUTÓBBI, VÁLOGATOTT CSOPORTOS KIÁLLÍTÁSOK ● 2013 *Párbeszéd*, Kepes Intézet, Eger ● 2012 *Art Market Budapest*, Millenáris, Budapest ● 2011 *20. Csongrád Plein Air (2010)*, Magyar Alkotóművészek Háza, Budapest ● 2011 *Start Plein Air '11*, Nemzetközi Művésztelep Zárókiállítása, Román Kulturális Intézet, Szeged ● 2011 *Art Market Budapest*, Millenáris, Budapest ● 2010 *Plein Air 1991-2010*, Művésztelepi Galéria, Szentendre ● 2010 *13. Táblaképfestészeti Biennálé*, REÖK, Szeged ● 2010 *Diploma 2010*, Hattyúház Galéria, Pécs ● 2009 *Ne vois qu'infini par toutes les fenestres, et, Chateau d'Oiron, Oiron*, Franciaország ● 2009 *Megfizethetetlen*, PRESENT grafikai kiállítás, Budapest ● MŰVÉSZTELEPEK ● 2007, 2009, 2012 *Plein Air*, Nemzetközi alkotótelep, Csongrád ● 2011, 2013 *Start Plein Air*, Nemzetközi alkotótelep, Csongrád ●

„Múljak csak! Hadd legyek
tompább és teljesebb.
Rosszabb felére lel,
ami most jól se kell.”

Tandori Dezső

